

Medborgarpanel om hållbar livsmedelskonsumtion

Livsmedelsverkets har testat ett nytt arbetssätt för att få in konsumenternas perspektiv

Denna titel kan laddas ner från: [Livsmedelsverkets publikationer](#)

Citera gärna Livsmedelsverkets texter, men glöm inte att uppge källan. Bilder, fotografier och illustrationer är skyddade av upphovsrätten. Det innebär att du måste ha upphovsmannens tillstånd att använda dem.

© Livsmedelsverket, 2024.

Författare:

Irene Blom och Anna-Karin Quetel.

Rekommenderad citering:

Livsmedelsverket. Blom, I., Quetel, A-K.. 2024. L 2024 nr 01: Medborgarpanel om hållbar livsmedelskonsumtion. Livsmedelsverkets rapportserie. Uppsala.

L 2024 nr 01

ISSN 1104-7089

Omslag: Livsmedelsverket

Förord

Livsmedelskonsumtionen behöver bli mer hållbar för människan, planeten och samhället. Den fysiska och sociala miljön där konsumenten möter mat och måltider, så kallade matmiljöer, stödjer inte alltid en hållbar livsmedelskonsumtion; det är svårt för konsumenter att välja att äta hållbart. Det behövs förändringar i de samhälleliga förutsättningarna för hållbara val som ett led för samhället att ställa om till en hållbar livsmedelskonsumtion.

Insatser i samhället för att styra mot en mer hållbar livsmedelskonsumtion behöver vila på vetenskaplig grund. Vetenskapen är tydlig när det kommer till vilka förändringar inom livsmedelskonsumtionen som behöver ske för att den ska bli mer hållbar för hälsa, miljö och klimat. Inom regeringsuppdraget Insatser för hållbar och hälsosam livsmedelskonsumtion (S2021/03523) har Livsmedelsverket tillsammans med Folkhälsomyndigheten arbetat fram ett förslag på mål, indikatorer och insatsområden för hållbar och hälsosam livsmedelskonsumtionen. Detta regeringsuppdrag rapporteras i februari 2024. Eftersom omställningen till en hållbar livsmedelskonsumtion berör hela samhället har förslaget arbetats fram i samverkan med olika intressenter, inklusive konsumenter – som involverats på ett för myndigheten helt nytt sätt.

Under våren 2023 arrangerade Livsmedelsverket Sveriges första nationella medborgarpanel. Genom en medborgarpanel kan myndigheten få en uppfattning om vad en grupp människor anser om en fråga när de fått sätta sig in i frågan och överväga den noggrant. Livsmedelsverket testade denna nya metod för att involvera medborgare i regeringsuppdraget om mål, indikatorer och insatsområden, dels för att denna metod sågs som en möjlighet att bidra med ett viktigt perspektiv till regeringsuppdraget, dels för att stärka myndighetens innovationsförmåga.

Denna rapport beskriver både hur medborgarpanelen arrangerades, vad den resulterade i och lärdomar som skaffats på vägen. Vi hoppas denna sammanställning kan inspirera och underlätta för andra aktörer som är intresserade av metoden medborgarpanel. Vår förhoppning är också att rekommendationerna från denna medborgarpanel kan inspirera till konkreta åtgärder för en mer hållbar och hälsosam livsmedelskonsumtion i Sverige.

Ansvarig för rapportens innehåll är Irene Blom.

Livsmedelsverket

Britta Ekman

Enhetschef

Hållbar livsmedelskonsumtion

Januari 2024

Innehåll

Sammanfattning.....	7
Summary	8
Citizens' Panel on Sustainable Food Consumption	8
Bakgrund	9
Syfte och mål.....	11
Metod.....	12
Resultat.....	14
Rekommendationer och utvärdering.....	14
Vad kostar det att arrangera en medborgarpanel?	14
Diskussion.....	15
Vinster med en medborgarpanel	15
Utmaningar och lärdomar	16
Pressad tidplan	16
Representativitet i medborgarpanelen.....	16
Att förmedla en balanserad bild till deltagarna	17
Samsyn kring förväntningar	18
Hur kan medborgarpanel som metod användas på myndigheten i framtiden?	18
Slutsatser.....	19
Bilagor.....	20

Sammanfattning

För att inhämta medborgares perspektiv på hur det kan bli möjligt att äta mer hållbart och hälsosamt, anordnade Livsmedelsverket en medborgarpanel under 2023. Andra syften var också att pröva om en medborgarpanel kan stärka kvaliteten på myndighetens arbete, öka medborgarnas förtroende till Livsmedelsverket och stärka myndighetens innovationsförmåga.

En medborgarpanel är en form av medborgarinvolvering där en grupp människor som representerar befolkningen får lära sig om en fråga, överväga den noggrant från flera perspektiv och därefter ge rekommendationer. Ungefär 60 personer deltog under fyra dagar. Frågan som ställdes till dem var: Vad behöver förändras, för att du och alla andra ska kunna äta på ett sätt som är hälsosamt och hållbart för planeten, och som alla har råd med?

Efter de fyra träffarna överlämnade panelen 40 rekommendationer till Livsmedelsverket som svar. Majoriteten av förslagen handlade om ekonomiska styrmedel, reglering och informationsinsatser. Medborgarpanelen rekommenderade alltså insatser som skulle påverka deras val, till exempel genom att göra ohälsosamma livsmedel dyrare med en skatt.

Rekommendationerna används bland annat som underlag i regeringsuppdraget Insatser för hållbar och hälsosam livsmedelskonsumtion (S2021/03523). Genom att inkludera en medborgarpanelens rekommendationer tillförs den “insatta medborgarens perspektiv”.

Arbetet med medborgarpanelen har delfinansierats av Vinnova genom utlysningen Smart policyutveckling. Projektet genomfördes i samarbete med Digidem lab – en konsultbyrå med expertis inom medborgarpaneler och liknande metoder.

Att ordna en medborgarpanel var för Livsmedelsverket ett nytt sätt att involvera medborgare i myndighetens arbete, och många lärdomar har samlats under arbetets gång. Medborgarpanelen gav tillfälle både för Livsmedelsverket att öka sin förståelse för målgruppen, och för målgruppen att öka sin förståelse för hur myndigheten fungerar. Att samskapa med medborgare, i stället för att enbart lyssna in, ses som en värdefull erfarenhet för i Livsmedelsverkets framtida arbete.

Summary

Citizens' Panel on Sustainable Food Consumption

In 2023, the Swedish Food Agency organised a citizens' panel to obtain the views of citizens on how it might be possible to eat more sustainably and healthily. Other purposes were to test whether a citizens' panel can strengthen the quality of the agency's work and the agency's innovation ability, as well as increase citizens' trust in the Swedish Food Agency.

A citizen panel is a form of structured citizen involvement. A group of people who are representative of the population get together to learn about an issue, consider it carefully from multiple perspectives and then make recommendations. Approximately 60 people participated over four days. The question put to them was: What needs to change so that you and everyone else can eat in a way that is healthy, sustainable for the planet, and affordable for everyone?

After the four meetings, the citizens' panel submitted 40 recommendations to the Swedish Food Agency. Most of the recommendations concerned financial instruments and regulation and information efforts. The citizens' panel recommended interventions that could affect consumers' food choices, for example by imposing a tax on unhealthy foods to make them more expensive. Among other things, the recommendations are used as a basis for the agency's work on the government mission Actions for sustainable and healthy food consumption (S2021/03523), adding the "informed citizen's perspective" to the work on the mission.

Vinnova partially funded the project through the Smart Policy Development initiative, and it was executed in partnership with Digidem Lab, a consultancy specialising in citizens' panels and similar methods.

Arranging a citizens' panel was a novel approach for the Swedish Food Agency. Engaging citizens in its work in this way yielded numerous insights. It allowed the agency to improve its understanding of consumers, while participants gained insights into the agency's operations. The Swedish Food Agency views co-creation with citizens, as opposed to mere observation, as a valuable avenue for future endeavours.

N.B. The full version of the publication was produced in Swedish. Only the title and summary have been translated to English.

Bakgrund

Livsmedelsverket har som mål att öka sin innovationsförmåga och testar därför nya arbetssätt och metoder. År 2021 fick Livsmedelsverket tillsammans med Folkhälsomyndigheten i uppdrag av regeringen att ta fram förslag på nationella mål med indikatorer samt insatsområden för en hållbar och hälsosam livsmedelskonsumtion; Uppdrag om insatser för hållbar och hälsosam livsmedelskonsumtion (S2021/03523)¹ (hädanefter “regeringsuppdraget”). Samtidigt hade Vinnova en utlysning för medel för att använda innovativa arbetssätt för policyutveckling.

Till regeringsuppdraget hörde att föra dialog med relevanta aktörer. Ett sätt att involvera medborgare i en policy-process är att använda sig av en medborgarpanel, vilket är en ny metod för Livsmedelsverket. Metoden har inte heller använts av andra nationella myndigheter i Sverige tidigare.

Användningen av så kallade deliberativa metoder med ett representativt urval har ökat i OECD-länder under de senaste åren och medborgarpanelen är den mest använda metoden². Metoden anses resultera i bra policyresultat eftersom deliberation leder till övervägda bedömningar från allmänheten i stället för generella åsikter³. Metoden anses passa för frågor som är värdebaserade, komplexa och långvariga (pågår längre än exempelvis en mandatperiod)².

En medborgarpanel är en grupp människor som representerar befolkningen och som får lära sig om en fråga, överväga den noggrant genom deliberation och därefter ge rekommendationer angående frågan.

Deliberation innebär noggrann och öppen diskussion där man överväger fakta, men även konsekvenser av olika handlingar samt andras perspektiv.

De frågor som adresseras är ofta sådana som har direkt påverkan på medborgares vardag, till exempel hälsa, eftersom medborgarna relativt enkelt kan bidra med sina personliga erfarenheter och sin expertis till dessa². Livsmedelsverket bedömde att frågan om hållbar livsmedelskonsumtion därför skulle passa för metoden och att en medborgarpanel

¹ Socialdepartementet. (2021). Uppdrag om insatser för hållbar och hälsosam livsmedelskonsumtion. Regeringskansliet. <https://www.regeringen.se/regeringsuppdrag/2021/04/uppdrag-om-insatser-for-hallbar-och-halsosam-livsmedelskonsumtion/>

² OECD. (2020). *Innovative Citizen Participation and New Democratic Institutions: Catching the Deliberative Wave*. OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/339306da-en>.

³ Kommunförbundet. (2022). *Handbok om Medborgarpaneler i Kommunerna*. Författare: Kimmo Grönlund, Kaisa Herne, Maija Jäske, Mikko Värntö. Helsingfors. ISBN 978-952-293-848-0 (pdf).

skulle vara intressant att testa för att få insikt i vad insatta medborgare anser vara bra förslag för att ställa om till en hållbar och hälsosam livsmedelskonsumtion. Särskilt intressant var att få medborgarens perspektiv på vem som bör styra och påverka konsumenternas val av livsmedel.

Resultaten från medborgarpanelen bedömdes ha potential att öka kvaliteten på de insatsområden som föreslås i regeringsuppdraget. Genom att inkludera en medborgarpanel i regeringsuppdraget fanns möjlighet att tillföra den "insatta medborgarens perspektiv" i en policyutvecklingsprocess och på så sätt förbättra kvaliteten på förslagen, ge legitimitet till förslagen och stärka förankringen av förslaget hos aktörer i samhället. Frågan om hur samhället ska agera för en mer hållbar och hälsosam livsmedelskonsumtion är dessutom komplex och mångfacetterad vilket metoden medborgarpanel är väl lämpad för. Utöver medborgarpanelen arrangerades flera andra former av dialoger med aktörer inom livsmedelssystemet inom ramen för regeringsuppdraget. Eftersom en medborgarpanel inte tidigare använts vid policyutveckling på nationell nivå i Sverige fanns här en potential att introducera en ny, innovativ metod för myndigheter att medskapa och samverka med medborgare.

Syfte och mål

Syftet med projektet var att få medborgares perspektiv på hur det kan bli möjligt att äta mer hållbart och hälsosamt. Resultatet skulle bland annat användas som underlag i regeringsuppdraget Insatser för hållbar och hälsosam livsmedelskonsumtion (S2021/03523). Andra syften var också att pröva om en medborgarpanel kan stärka kvaliteten på myndighetens arbete, öka medborgarnas förtroende till Livsmedelsverket och stärka myndighetens innovationsförmåga.

Målen med projektet var att:

- genom en medborgarpanel få in medborgarnas perspektiv och rekommendationer som ett underlag för arbetet med att ta fram insatsområden för en hållbar och hälsosam livsmedelskonsumtion inom regeringsuppdraget
- utforska hur Livsmedelsverket som myndighet kan arbeta med medborgarpanel som en metod för medborgarinvolvering och att sprida erfarenheterna till andra myndigheter

Metod

Här beskrivs metoderna för att initiera projektet, utvärdera metoden medborgarpanel samt sprida lärdomarna från projektet. Vad en medborgarpanel är och hur den genomfördes redovisas i Bilaga 1.

För att se till att medborgarpanelen representerade befolkningen så bra som möjligt gjordes ett så kallat stratifierat urval. Läs mer om rekryteringen och urvalet i Bilaga 1. Andra åtgärder för att möjliggöra deltagande och därmed hur representativ panelen blev togs också, exempelvis erbjöds deltagarna ett arvode om 999 kronor för sitt deltagande. Vid genomförandet av medborgarpanelen togs ett antal principer för genomförande fram. Det handlade bland annat om att det skulle vara så lätt som möjligt att delta och att alla i befolkningen ska kunna vara potentiella deltagare, oberoende av hinder som till exempel språk eller funktionsvariation. Översynsrådet, en grupp representanter från intressentorganisationer, hade som uppgift att granska att dessa principer följdes. Läs mer om översynsrådet i Bilaga 1.

Inom regeringsuppdraget Insatser för hållbar och hälsosam livsmedelskonsumtion skulle dialoger med relevanta aktörer genomföras. Samtidigt hade Vinnova en utlysning som handlade om att testa nya arbetssätt för policyutveckling. Ett utforskande arbete påbörjades på Livsmedelsverket för att kunna bedöma om metoden medborgarpanel skulle vara användbart inom regeringsuppdraget. I det utforskande arbetet fick Livsmedelsverket ta del av dialogstöd inför projektansökan av Vinnova. Medarbetare på Livsmedelsverket läste även in sig på deliberativa processer och metoden medborgarpanel, och hade dialog med ett antal experter från akademien och offentliga sektorn. Metoden bedömdes passa för att ge underlag till regeringsuppdraget och var även ett innovativt arbetssätt för Livsmedelsverket att testa. Därför beslutade Livsmedelsverket att skicka in en ansökan om finansiering för projektet till Vinnovas utlysning Smart policyutveckling. Samtidigt påbörjades upphandling av konsult med erfarenhet och kunskap av att arrangera en medborgarpanel eller liknande processer. Projektet finansierades således av Livsmedelsverket och Vinnova, vars bidrag täckte konsultkostnaderna i projektet. Projektet genomfördes av Livsmedelsverket och upphandlad konsult, Digidem Lab. Mottagare av rekommendationerna från medborgarpanelen var Livsmedelsverket vilka omhändertogs bland annat inom regeringsuppdraget.

Digidem lab ledde arbetet med att planera och praktiskt genomföra medborgarpanelen. I projektledningen ingick bland annat rekrytering av deltagare, design av sessionerna, logistik inklusive bokning av resor för deltagarna, utbetalning av arvoden och reseersättningar till deltagarna, dokumentation samt utvärdering av projektet. Till utvärderingen hörde till exempel

att deltagarna svarade på en enkät före och efter deltagandet i medborgarpanelen samt intervjuer med Livsmedelsverkets projektmedarbetare. Livsmedelsverket bistod i alla dessa delar i rollen som beställare, sakkunnig inom hållbar livsmedelskonsumtion och med kommunikation till deltagare, experter och intressenter. Läs mer om detta arbete i Bilaga 1.

Utöver utvärderingen som Digidem lab genomförde gjorde Livsmedelsverket en utvärdering av att använda medborgarpanel som metod för att involvera konsumenter i myndighetens arbete. Utvärderingen gjordes av medarbetare på Livsmedelsverket genom observationer under sessionerna samt genom intervjuer med medarbetare från Livsmedelsverket som arbetat i projektet. Frågorna handlade om lärdomar, vinster, utmaningar och möjligheter med att införa arbetssättet brett på myndigheten.

Eftersom detta var Sveriges första nationella medborgarpanel ansågs spridning av lärdomarna från projektet vara viktig. Detta gjordes genom att medverka i intervjuer med media, webinarium om medborgarpanelen under Innovationsveckan⁴ i oktober 2023, ett initiativ av Sveriges kommuner och regioner, Vinnova, Upphandlingsmyndigheten och DIGG – Myndigheten för digital förvaltning, samt genom att presentera projektet i olika sammanhang.

⁴ <https://innovationsveckan.nu/>

Resultat

Rekommendationer och utvärdering

Projektets första mål var att genom en medborgarpanel få in medborgarnas perspektiv och rekommendationer som ett underlag för arbetet med att ta fram insatsområden för en hållbar och hälsosam livsmedelskonsumtion inom regeringsuppdraget. Rekommendationerna från medborgarpanelen återfinns i bilaga 1 och dessa har använts som underlag inom regeringsuppdraget.

Projektets andra mål var att utforska hur Livsmedelsverket som myndighet kan arbeta med medborgarpanel som en metod för medborgarinvolvering och att sprida erfarenheterna till andra myndigheter. Lärdomar och erfarenheter från att använda medborgarpanel som metod för medborgarmedverkan har dokumenterats och diskuterats i denna rapport under kapitlet diskussion. Lärdomarna har även kommunicerats till andra myndigheter och andra intresserade genom bland annat ett webinarium.

Vad kostar det att arrangera en medborgarpanel?

Tillsammans med Didigem lab designades ett upplägg för en medborgarpanel utifrån given målsättning, tidsram och budget. Målet var att ha 70 deltagare i medborgarpanelen vid fyra träffar, varav två skulle vara digitala. Alla deltagare skulle få ett arvode om 999 kr, reseersättning och vid behov logi vid de två de fysiska träffarna samt ersättning för barnpassning och tolk. Inga kostnader för lokal budgeterades, utan medborgarpanelen förväntades kunna arrangeras hos antingen Livsmedelsverket, Vinnova, eller annan lämplig myndighetslokal.

Totalt var ungefär 2,5 miljoner budgeterat och utfallet blev ungefär 2,4 miljoner. Det totala utfallet blev således lite lägre än budgeterat. Av dessa kostnader var ungefär 2 miljoner konsulttjänster, utbetalningar till deltagarna för resa, boende och deltagande samt catering under träffarna. De resterande kostnaderna var personalkostnader för Livsmedelsverket och övriga kostnader. I budgeten antogs att vi kan nyttja någon av de involverade myndigheternas lokaler, men detta var inte möjligt eftersom de inte var lämpliga för en medborgarpanel.

Diskussion

Arbetet med medborgarpanelen har resulterat i unika rekommendationer från en grupp personer som fått sätta sig in i ämnet, överväga frågan noggrant, ur många perspektiv och med ny kunskap, rekommenderar för att alla ska kunna äta mer hållbart. Arbetet har även resulterat i flera vunna erfarenheter som har potential att stärka myndighetens framtida arbete med dialog och samverkan med olika målgrupper. I detta avsnitt diskuteras vinster, utmaningar och lärdomar från att arrangera en medborgarpanel ur Livsmedelsverkets perspektiv.

Vinster med en medborgarpanel

Medborgarpanelen präglades av ett mycket stort engagemang. Deltagarna lade ner mycket tid och energi på arbetet och den välplanerade och professionella mötesledningen gjorde träffarna mycket givande och engagerande. Den kreativa mötesplats som skapades gav möjlighet till en ny typ av dialog och relation mellan myndighet och medborgare.

En central vinst med att arrangera en medborgarpanel är att Livsmedelsverket får bättre förståelse för vad en av våra målgrupper - i detta fall konsumenter - behöver och förväntar sig av en myndighet. Innovativa sätt att involvera medborgare ger nya insikter i hur olika insatser uppfattas och/eller nyttjas, fler perspektiv på viktiga frågor samt pekar på behov som kanske inte adresseras idag. Sådana insikter blir inte lika djupa vid enkäter eller enskilda fokusgrupper, utan kräver djupare dialog, och ett större engagemang för att bli tydliga. Samtidigt krävs det att förslagen analyseras. Vad är det för *typ* av insatser som efterfrågas och hur kan de översättas i konkreta förslag? Vilken instans äger frågan? Här finns möjlighet för myndigheten att arbeta vidare med panelens rekommendationer och engagera fler aktörer.

En annan vinst är att processen ökar deltagarnas förståelse för Livsmedelsverkets ansvar, uppdrag och mandat, och ger dem en vidgad bild av vad myndigheten gör. Samtalen i medborgarpanelen har visat att flera deltagare har fördjupat sina kunskaper om olika samhällsaktörers roller kopplat till mat, och ser på livsmedelskonsumtion i ett bredare perspektiv efter medborgarpanelen. Detta kan i sin tur påverka bilden av Livsmedelsverket positivt, och höja förtroendet för myndigheten. I enkäterna som deltagarna i medborgarpanelen svarade på innan och efter att de deltog ser man att förtroendet till Livsmedelsverket bland deltagarna generellt hade ökat något efter jämfört med före deltagandet.

Rekommendationerna från medborgarpanelen kan leda till ytterligare legitimitet för de förslag som ges i regeringsuppdraget, eftersom det får ett visst förankrat stöd hos befolkningen. Ett intressant resultat från medborgarpanelen var att majoriteten av rekommendationerna handlade

om ekonomiska styrmedel eller reglering. Medborgarpanelen rekommenderade alltså insatser som skulle påverka deras val av livsmedel, till exempel genom att göra ohälsosamma livsmedel dyrare med en skatt. Rekommendationerna kommer i regeringsuppdraget belysa vad en grupp ur befolkningen som fått sätta sig in i frågan och övervägt den från många perspektiv tycker behöver förändras i samhället för att ställa om till en hållbar livsmedelskonsumtion. Rekommendationerna från medborgarpanelen är ett nytt sorts underlag för Livsmedelsverket och kommer att kunna användas även i andra sammanhang då konsumentens perspektiv behövs.

Ytterligare tänkbara effekter är att medborgarpaneler kan bidra till att stärka det demokratiska systemet, eftersom *hur* myndigheten genomför arbetet har betydelse för hur det uppfattas, och i förlängningen medborgarnas förståelse för hur Sverige styrs.

Utmaningar och lärdomar

Efter arbetet med medborgarpanelen har projektet utvärderats och viktiga lärdomar har dragits. Här beskrivs några av dem.

Pressad tidplan

En central utmaning i arbetet med medborgarpanelen var att det skedde under viss tidspress, med stort tryck på projektledning och kommunikationsinsatser. Eftersom detta var första gången Livsmedelsverket upphandlade stöd för genomförande av en medborgarpanel utvecklades nya kompetenskrav och utvärderingsmetoder för den unika upphandlingen.

Upphandlingsförfarandet och projektplaneringen hade dock behövt ett stärkt fokus på kommunikationsperspektivet och hur ansvaret för hur vissa arbetsmoment skulle fördelas mellan myndighet och konsulter (exempelvis framtagande av kommunikationsplaner, kommunikationsmaterial och formgivning). Projektets tidsplan blev därför inte optimal, och det krävdes en omprioritering av interna resurser för att hålla jämna steg med leveranserna i kommunikationsplanen. Livsmedelsverket säkerställde att all kontakt, kommunikation och interaktion med paneldeltagarna var tydlig, tilltalande och i linje med myndighetens kommunikationsprofil.

Representativitet i medborgarpanelen

Livsmedelsverket arrangerade medborgarpanelen för att få en insikt i befolkningens perspektiv på frågorna. En medborgarpanel ska vara representativ, det vill säga panelen ska spegla befolkningen. Flera insatser för att få en så representativ grupp som möjligt gjordes genom val av metod för rekrytering, det vill säga stratifierat urval utifrån vissa urvalskriterier och möjliggörande att delta. Till exempel gavs informationen på både svenska och engelska och olika typer av anpassningar erbjöds. Dessutom erbjöds deltagarna ett arvode för att delta.

Medborgarpanelens representativitet var relativt bra utifrån de valda urvalskriterierna (se mer i Bilaga 1.), men fler urvalskriterier hade kunnat inkluderas för att öka representativiteten, exempelvis födelseland, modersmål, tillhörighet till minoritet eller funktionsvariationsgrupp. Syftet med att ha en ersättning för deltagande var att försöka göra möjligheterna att delta så lika för alla som möjligt. Ersättningen på knappt 1000 kronor kan ha uppfattats som för liten för att göra det värt och/eller möjligt att delta under fyra lördagar. För att få en så representativ grupp som möjligt kan alltså fler urvalskriterier inkluderas, hur man bjuder in följas upp samt erbjuda ett högre arvode till deltagarna.

Att förmedla en balanserad bild till deltagarna

Livsmedelsverket strävade mot att både dialogerna som hölls och rekommendationerna som skapades under träffarna inte skulle handla om vad enskilda personer behöver göra för att äta mer hållbart, utan vad samhället behöver göra för att befolkningen ska kunna äta mer hållbart. Vidare skulle det handla om vad samhället behöver göra, inte hur befolkningens livsmedelskonsumtion borde se ut. Valet av experter och vad de skulle presentera, vilken information som delades skriftligen med deltagarna samt kommunikation med deltagarna hjälpte att lägga fokus på just detta. Men den information som förmedlades påverkade troligen hur rekommendationerna utformades. Att förmedla en balanserad bild av hållbar livsmedelskonsumtion eftersträvades, men till exempel fick deltagarna på grund av tidsbrist inte prata med intressenter (exempelvis politiker, relevanta branschaktörer, etcetera), vilket är vanligt i medborgarpaneler. I denna medborgarpanel fick översynsrådet i stället representera intressenternas perspektiv. Det skedde i samband med att rekommendationerna skrevs.

I samband med att deltagarna skrev sina rekommendationer fick de välja mellan färdigt formulerade problem, exempelvis ”Sveriges befolkning äter för mycket av godis, läsk och chips”, eller att formulera egna problembeskrivningar. Detta gjordes för att rekommendationerna i första hand skulle handla om vad samhället behöver göra för att förändra livsmedelskonsumtionen, inte vilka livsmedel som behöver konsumeras mer eller mindre av, men även för att spara tid i processen att formulera rekommendationerna. De färdigt formulerade problembeskrivningarna har sannolikt även påverkat utformningen av rekommendationerna. För att färre faktorer som man inte vill ska påverka rekommendationerna ska påverka deras utformning behöver således deltagarna mer tid under träffarna. De behöver mer tid för att hinna höra intressenters perspektiv utöver experters, samt mer tid vid formuleringen av sina rekommendationer så att färdiga problembeskrivningar inte behövs. Att påverka ”åt rätt håll” är utmanande i denna typ av process. Det faktum att deltagarna fick ta del av färdiga problembeskrivningar hjälpte troligen till att hålla fokus på hur vi ska ändra vad vi äter och inte vad vi äter. Det är således viktigt att beakta de olika sätt som deltagarnas dialog och utformning av rekommendationer kan påverkas då man utformar

processen. Olika faktorer kommer alltid påverka detta, om det så är med mening eller ej, huvudsaken är att vara medveten om detta.

Samsyn kring förväntningar

Ytterligare en viktig lärdom är att skapa samsyn kring förväntningar på projektet. I detta projekt hade det exempelvis varit en fördel att tidigt diskutera den externa kommunikationen kring medborgarpanelens och dess resultat. Det vill säga om och hur arbetet med medborgarpanelen skulle kommuniceras till media och kopplas till annan kommunikation kring hållbar livsmedelskonsumtion.

Kommunikation om medborgarpanelen till allmänheten har också som en outnyttjad potential. Exempel på kommunikationsinsatser som hade kunnat göras är att filma processen och bjuda in journalister till träffarna. Livsmedelsverket har gjort kommunikationsinsatser efter att medborgarpanelen träffats för sista gången för att sprida lärdomar från processen och för att sprida resultaten, men mer kommunikation under själva medborgarpanelens arbete hade även kunnat bidra till det offentliga samtalet angående hållbar livsmedelskonsumtion. Det är därför viktigt att vid framtida medborgarpaneler planera och avsätta tid och resurser för kommunikation med deltagarna, allmänheten och intressenter både före, under och efter processens gång.

Hur kan medborgarpanel som metod användas på myndigheten i framtiden?

I och med att det är relativt resurskrävande att arrangera en medborgarpanel, är det viktigt att förstå i vilka situationer metoden är bäst lämpad. Det handlar både om vilken typ av fråga som man vill ta upp med en medborgarpanel och om det finns möjlighet att påverka ett beslut. Eftersom komplexa samhällsutmaningar ofta kopplar till policyfrågor av politisk karaktär kan det vara värdefullt att diskutera samverkan kring framtida medborgarpaneler med berörda departement.

Det finns stora möjligheter att utveckla myndighetens dialog med målgrupper genom deliberativa metoder, även om det inte alltid behöver göras i form av medborgarpaneler. Ett alternativt tillvägagångssätt kan i stället vara att involvera målgruppen i mindre skala eller arrangera deliberativa dialoger i befintliga forum. Detta kan kopplas till metoder för samverkan generellt, exempelvis med civilsamhället. Det är även viktigt med återföring och spridning av kunskap tillbaka in i organisationen, för att fler ska se nyttan med att involvera relevanta målgrupper eller intressenter och för att resultaten ska komma till användning på bästa sätt.

Slutsatser

Att ordna en medborgarpanel var ett nytt sätt för Livsmedelsverket att involvera medborgare i myndighetens arbete. Många lärdomar har samlats under arbetets gång. Livsmedelsverket har nu ökat sin kunskap om och erfarenhet av deliberativa processer och att samskapa med en av myndighetens målgrupper. Medborgarpanelen gav tillfälle både för Livsmedelsverket att öka sin förståelse för målgruppen och för målgruppen att öka sin förståelse för hur myndigheten fungerar.

Rekommendationerna som medborgarpanelen gav är en ny typ av underlag som kommer användas i regeringsuppdraget, men även i Livsmedelsverkets verksamhet var relevant. De rekommendationer som gavs handlade till stor del om insatser som skulle komma att påverka konsumenternas val.

Denna medborgarpanel var Sveriges första nationella medborgarpanel, både vinster och lärdomar har visats under processens gång. Att samskapa med målgruppen, i stället för att enbart lyssna in, ses som en värdefull parallell väg att ta i myndighetens framtida arbete. För medborgarpanel är det viktigt att noga välja när metoden lämpar sig, för den komplexa frågan om hur samhället ska förändras för att alla ska ha möjlighet att äta mer hållbar passade metoden väl.

Bilagor

- Digidem labs rapport

MEDBORGARPANEL

HÅLLBAR LIVSMEDELSKONSUMTION

SLUTRAPPORT

DIGIDEM LAB

på uppdrag av
Livsmedelsverket
Swedish Food Agency

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	3
Genomförande.....	5
Inbjudna experter.....	11
Panelens rekommendationer	13
Resultat enkätundersökning 1 och 2	28
Resultat från enkät till avhoppare	54
Processutvärdering.....	66
Lärdomar och iakttagelser.....	84
Slutord.....	85
Deltagarnas röster för varje rekommendation.....	86
Antal deltagare per kategori för varje kriterium.....	88

Sammanfattning

Denna rapport redogör för den **medborgarpanel** som på uppdrag av **Livsmedelsverket** genomfördes under våren 2023. Panelen, den första av sitt slag i Sverige, bestod av slumpvis utvalda medborgare som tillsammans tog sig an uppdraget att producera rekommendationer på temat hållbar livsmedelskonsumtion. Panelen arbetade fram **40 rekommendationer**, vilka den 10 juni 2023 delgavs Livsmedelsverket. Rekommendationerna utgör ett av flera underlag till ett **regeringsuppdrag** (S2021/03523) som Livsmedelsverkets har fått tillsammans med Folkhälsomyndigheten. Projektet var även ett innovationsprojekt som finansierades av **Vinnovas** medel för smart policyutveckling.

Livsmedelsverket arbetar med en fråga som rör alla: **mat**. När Livsmedelsverket tillsammans med Folkhälsomyndigheten fick regeringsuppdraget om att ta fram mål, indikatorer och insatsområden för hållbar livsmedelskonsumtion (S2021/03523) såg Livsmedelsverket en möjlighet att testa denna – för svenska myndigheter - nya metod. Samtidigt hade innovationsmyndigheten Vinnova en utlysning inom smart policyutveckling och inom ramen för den ansökte Livsmedelsverket om medel för att göra en medborgarpanel. Livsmedelsverket anlätade **Digidem Lab**, ett demokratilabb med expertis inom deltagande och digital demokrati, som utförande organisation för processens genomförande.

Medborgarpanel är en metod som möjliggör att involvera medborgare i en fråga och få ta del av perspektiven av en grupp medborgare som fått sätta sig in i frågan på djupet och genom en deliberativ process. Begreppet *Medborgarpanel* har i Sverige använts i olika sammanhang, till exempel en panel som används löpande för statistiska undersökningar eller återkommande undersökningar på kommunnivå. I detta sammanhang avser emellertid begreppet Medborgarpanel den metod som i engelskspråkig litteratur och forskning refereras till som **Citizens' Assembly** och/eller Deliberative Mini Public. I och med att det är första gången denna metod genomförs på nationell nivå i Sverige finns det ännu inte en vedertagen svensk översättning för denna metod. Denna rapport kommer endast att referera till metoden som Medborgarpanel, med vetskapen att benämningar såsom medborgarråd, medborgarberedning, och inte minst medborgarjury används i andra sammanhang var samma metod avses.

Det finns ett antal distinkta kännetecken för metoden medborgarpanel. Ett av de mest utmärkande är förmodligen det stratifierade slumpmässiga urvalet (**sortition**), där rekryteringskriterier definieras utifrån en ambition om bredd och variation i livserfarenheter. Ytterligare en utmärkande aspekt är det som ofta refereras till som **deliberation**, vilket innebär att deltagarna tillsammans sätter sig in i ämnet där också deras erfarenheter och egna åsikter tillåts ta plats och utgöra expertis, parallellt med att panelen tillsammans fattar beslut och formulerar förslag på åtgärder. Centralt i en medborgarpanel är därtill att de rekommendationer panelen producerar har förutsättningar att ha en inverkan på mottagande aktörs verksamhet.

Livsmedelsverkets panel handlade om hållbar livsmedelskonsumtion och bestod av cirka 60 slumpmässigt inbjudna medborgare som träffades fyra gånger, varav två av träffarna var digitala och två genomfördes på plats i Lärande Grundskola

Skapa i Huddinge. Den övergripande frågeställningen panelen hade uppdraget att besvara följande fråga:

Vad behöver förändras för att du och alla andra ska kunna äta på ett sätt som är hälsosamt, hållbart för planeten och som alla har råd med?

Livsmedelsverkets medborgarpanel genomfördes med syfte att skapa ett underlag till regeringsuppdraget S2021/03523. Att inkludera underlaget från medborgarpanelen i myndigheternas svar på regeringsuppdraget förväntas bidra till ett förslag var flera perspektiv tagits i beaktande, då medborgarens perspektiv utöver aktörers i livsmedelssystemet inkluderas och medborgarna får möjlighet att medskapa förslaget. Medborgarnas delaktighet i policyutvecklingen förväntas även bidra till att förankra förslaget hos beslutsfattare och aktörer i samhället. Medborgarpanelen har även potential att bidra till att sätta livsmedelskonsumtionen på den politiska agendan genom medial uppmärksamhet.

Detta projekt har resulterat i flera lärdomar angående att organisera en medborgarpanel på nationell nivå. Denna rapport redogör för hur projektet genomfördes, vad det resulterade i, utvärdering av processen samt fem primära lärdomar för framtida processer.

Genomförande

Till projektet som handlade om att arrangera en medborgarpanel hörde fem delar; ihopsättning av projektorganisation, rekrytering och urval, sessionsdesign, sessionerna och utvärdering.

Projektteam och översynsråd

I projektets genomförande samarbetade Livsmedelsverket och Digidem Lab. Digidem Lab ansvarade för processledning, sakkunskap om metoden etc. Livsmedelsverket bidrog med sakkunskap inom temat hållbar livsmedelskonsumtion, särskilt i sessionernas design, och ansvarade för att projektet förankrades på myndigheten. Detta innebar att chefer med insyn i regeringsuppdraget fick återkommande lägesuppdateringar samt konsulterades för avvägningar vid enstaka tillfällen. Även den myndighetsgemensamma styrgruppen för regeringsuppdraget informerades om projektet.

Därutöver inrättades ett översynsråd med representanter från organisationer med olika perspektiv på frågeställningen och metoden. Översynsrådet bestod av följande personer:

- Therese Ehrnsten, Naturskyddsföreningen
- Jenny Hagberg, Svensk Dagligvaruhandel
- Malin Jonell, Stockholm Resilience Center vid Stockholm Universitet
- Anna Jörnvi, Dietisternas Riksförbund
- Nils Munthe, Sveriges Kommuner och Regioner

Översynsrådet sammanträdde totalt fyra gånger under projektets gång. Rådets uppdrag var att bidra med inspel och återkoppling kring föreslagna vägval i projektet. Inte minst i designen av sessionerna och val av experter spelade rådet en viktig roll. Därtill bidrog rådet med inspel och kommentarer till panelens utkast på rekommendationer utifrån deras perspektiv.

Rekrytering och urval

Ambitionen var att rekrytera deltagare på ett sätt som gav en så bred representation som möjligt utifrån ett antal kriterier och att panelen skulle bestå av ca 70 personer. Representativiteten är viktig för panelens legitimitet. I detta avsnitt redovisas vilka val och metoder som användes och den slutliga panelens representativitet. I avsnittet om resultat finns analyser och lärdomar från rekryteringen inför liknande rekryteringar i Sverige i framtiden.

Panelens representativitet avgjordes av följande kriterierna:

- Ålder (från 16 år)
- Kön
- Region
- Typ av kommun (stor, mellan och landsbygdskommun)
- Utbildningsnivå

Även inkomstnivå användes som ett kriterium i stratifieringen av rekryteringsfasens första urval men inte i lottningen. För att utvärdera panelens representativitet har vi även kunnat ta del av deltagarnas svar till utvärderingsenkäterna som ger insyn i andra egenskaper såsom matvanor, politiska åsikter och inställning till politiska förslag kring mat (se Utvärdering och forskning längre ner).

Ett slumpmässigt urval från den svenska befolkningen blev bjudna att anmäla sitt intresse att delta. Det första urvalet bestod av 7000 personer som var folkbokförda i Sverige. Av dessa fick 6000 ett SMS och 1000 ett brev. Dessa var slumpmässigt utvalda med undantag från en överrepresentation av låginkomsttagare och personer från vissa regioner längre från Stockholm. Det var meningen att det slumpmässiga urvalet skulle ske bland personer som var 16 år och äldre, men på grund av ett fel från urvalets underleverantör saknades personer under 18 år. Av den anledningen och för att få en tillräckligt stor representation av unga personer rekryterades fyra deltagare under 18 år genom Huddinges gymnasier.

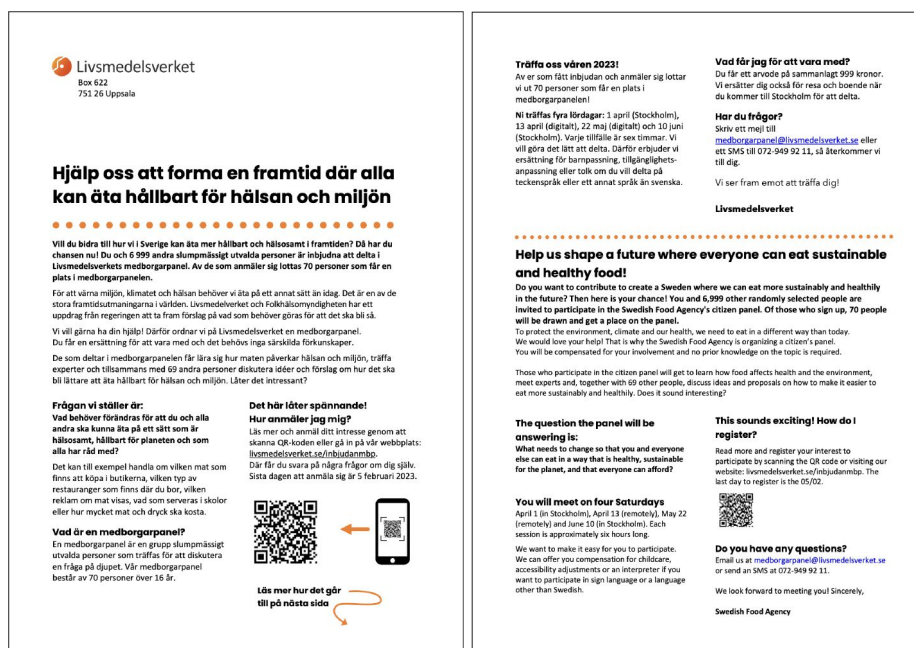
I inbjudan förklarades kort vad medborgarpanelen handlade om och den länkade till ett webbformulär för att anmäla intresse (se inbjudan i figur 1 och 2). Bland de som anmälde intresse gjorde vi ett till urval genom lottning för att ta fram en så representativ medborgarpanel som möjligt utifrån de valda kriterierna.

Hej från Livsmedelsverket, myndigheten som arbetar för att alla ska må bra av maten! Du är inbjuden att delta i vår medborgarpanel! Läs mer och anmäl dig på livsmedelsverket.se/inbjudanmbp och bli en av 70 som hjälper oss att lösa framtidsutmaningen: Hur ska det bli lättare att äta mer hållbart för hälsan och miljön?

Hi from the Swedish food agency! You're invited to take part in our citizen panel and help us answer: How can it be easier to eat sustainably and healthy? Register above!

Hej igen från Livsmedelsverket!
Det finns några platser kvar i vår medborgarpanel! Du har chansen att hjälpa oss tillsammans med 69 andra personer från hela Sverige. Du får ett arvode på 999kr samt ersättning för boende & resa när du kommer till Stockholm. Anmäl dig på livsmedelsverket.se/inbjudanmbp!

Figur 1. Inbjudan i SMS-form samt påminnelsen som skickades till 6000 (respektive 1896) människor

Figur 2. Inbjudan i brevform som gick ut till 1000 personer

Några dagar efter det första utskicket hade 76 personer anmält intresse. Då skickades en påminnelse i form av ett SMS till 1896 personer som inte hade svarat och som ingick i vissa målgrupper som hade svarat i mindre utsträckning (unga personer, män och personer från vissa regioner). Efter det hade 132 anmält intresse och lottningen gjordes med dessa respondenter.

Lottningen gjordes med en algoritm som genererade miljontals alternativa panelförslag med ett urval av respondenterna och jämförde varje alternativ med en teoretisk panel som hade varit 100 % representativ utifrån statistik från SCB. Förslaget som var närmast valdes. Algoritmens källkod är öppen och går att ta del av på Github¹.

I ett första skede lottades 80 deltagare och alla fick en inbjudan. Ett bortfall på 10 personer hade räknats in för att landa på det önskvärda antalet 70 personer. Antalet avhopp blev dock mycket högre än så, varför ytterligare två lottningar genomfördes för att få ihop ett tillräckligt antal deltagare. Slutligen fick alla anmälda en inbjudan. En vecka innan första träffen var antalet bekräftade deltagare 62.

”Jag anmälde mig för att jag är intresserad av frågeställningen, men också för att det kändes kul att få träffa personer som jag inte vanligtvis umgås med. Dessutom kändes det lyxigt att få höra experter prata om ämnet.”

Manlig panelist

¹ Svensk sortition algoritm <https://github.com/digidemlab/swedish-sortition>

Sessionerna

Design

Medborgarpanelen sammanträdde under fyra tillfällen. Första och sista tillfällena träffades panelisterna på plats i Huddinge utanför Stockholm, och däremellan ägde två digitala träffar rum på den digitala plattformen Zoom. Varje sammanträden utgjorde en session, vilka var föremål för en omsorgsfull design.

Digidem Lab hade huvudansvaret för att utforma agendan för varje session. Designen genomfördes löpande i samråd med Livsmedelsverket för att säkerställa relevans och aktualitet. Digidem Lab ansvarade även för samordningen av de facilitatorer som var ansvariga för arbetet i respektive grupp.

Den övergripande processen designades med de följande faserna:

- **Introduktion**, där panelisterna fick bekanta sig med metoden, ta del av kunskap kopplat till frågeställningen och inte minst lära känna varandra
- **Deliberation**, där panelisterna fick utrymme att fördjupa sig i frågan genom personliga reflektioner och erfarenheter.
- **Produktion**, där panelisterna producerade rekommendationer tillsammans, det vill säga förslag på åtgärder som på samhällsnivå kan bidra till en omställning till hållbar livsmedelskonsumtion.

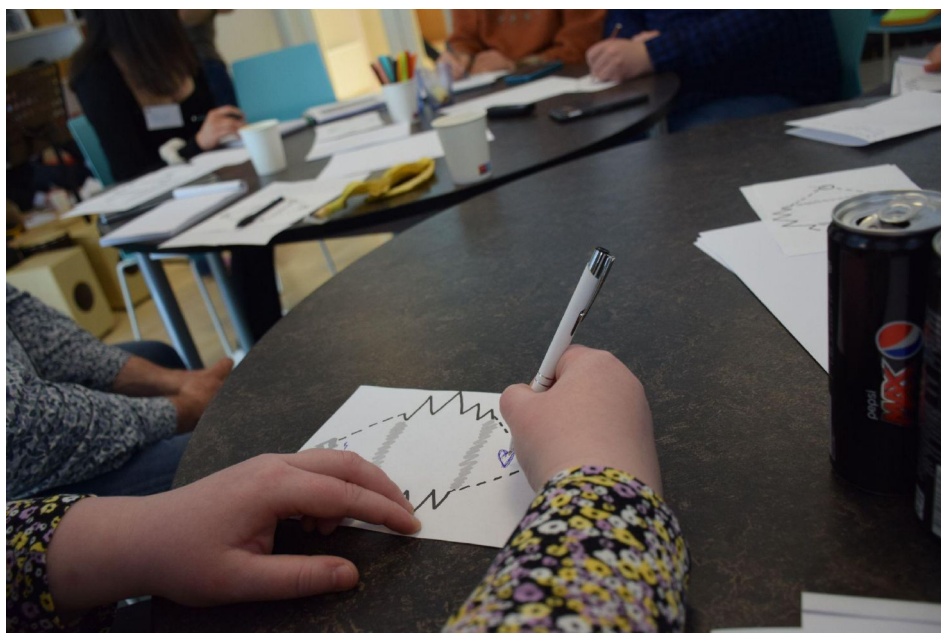

Bild 2. Under första träffen fick deltagarna beskriva hur de förväntade sig må under processens olika faser: bekväm, orolig när det blir för kaotiskt...

"När jag träffade de andra deltagarna blev jag väldigt positivt överraskad! Alla ville bidra till att göra allting bättre. Det var fantastiskt i vår grupp, vi hade flera härliga ungdomar som var så engagerade och medvetna. Det gjorde mig så glad"

Kvinnlig panelist

Upplägg

Under medborgarpanelens första träffar och den första fasen, introduktionsfasen, fick deltagarna ta del av föreläsningar från experter och ställa frågor till experterna både efter föreläsningarna och i mindre grupper. Introduktionsfasen påbörjades egentligen redan innan panelens första träff genom att panelisterna fick ett kompendium att läsa som innehöll kortfattad information om vad hållbar livsmedelskonsumtion är, vilka utmaningarna är idag samt experternas föreläsningar kortfattat skrivna i text. Totalt föreläste 7 experter för panelisterna (se hela listan i nästa kapitel).

Bild 3. Elin Rööf från Sveriges lantbruksuniversitet var en av 3 experter som föreläste och besvarade frågor under panelens första träff.

Efter föreläsningarna fick deltagarna diskutera vad de hört i smågrupper och vissa experter deltog även i smågrupperna för att svara på frågor. Smågrupperna var sex till antalet och var och en diskuterade ett av följande teman som kopplar till huvudfrågan om hållbar livsmedelskonsumtion:

- Matutbud
- Reklam och exponering
- Möjlighet att äta hälsosamt och hållbart utifrån ekonomi, geografi, vanor och värderingar

Efter att ha satt sig in i frågan genom att lyssna på och diskutera med experter samt genom att diskutera sinsemellan övergick deltagarna till fas två, deliberation, var de i smågrupperna fokuserade på sina egna livserfarenheter och perspektiv på frågan. Därefter började de formulera rekommendationer kring temat som gruppen jobbade med.

Logistik

Digidem Lab var i kontakt med panelisterna löpande under processens gång. Inför varje session skickades ett mejl med program och praktisk information till panelisterna och efter varje session fick de en sammanfattning. Utöver informationsmejl skickades ett påminnelse-SMS några dagar innan sessionerna.

Majoriteten av panelisterna hade på förhand önskat att bli kontaktade via mejl och några stycken via telefon och sms. För de panelister som inte var vana vid digitala verktyg skickades blanketter, biljetter, enkäter och manualer brevlades.

Inför första sessionen hade två personer angett att de ville ha information samt delta i panelen på engelska. Allt material inför den första sessionen översattes till engelska och Digidem Lab hade även bokat tolktjänst. Båda de engelskspråkiga personerna hoppade emellertid av innan första träffen.

Alla resor och hotell bokades av Digidem Lab och majoriteten av panelisterna reste med tåg till Stockholm. Ersättningen för de reseutlägg som panelisterna själva gjorde betalade Digidem Lab ut efter begäran. Arvodering betalades ut till alla panelister som skickat in mallen om begäran av arvodering. Deltagarna i medborgarpanelen fick ett arvode om 999 SEK. Projektet stod även för omkostnader för resa och boende i samband med panelisternas medverkan.

Utvärdering och forskning

I projektets förberedande fas tog Digidem Lab fram en utvärderingsplan i samarbete med Livsmedelsverket. Planen bygger på ramverket Co-Creation Radar² samt OECD:s riktlinjer kring utvärdering av representativa deliberativa processer³ och fokuserar på fyra områden av projektet: dess mål, genomförande, aktörer och resultat.

Digidem Lab tog fram en enkät som panelisterna fick svara på inför första sessionen och efter panelens genomförande. Enkäterna och deras svar går att ta del i bilagorna 4-8. Enkäten bestod av frågor om panelisternas inställning till hållbar livsmedelskonsumtion samt medborgainvolvering. Deltagarna fick svara på enkäten digitalt eller fysiskt om de föredrog det. Intervjuer med såväl beställare (2 gånger 2 st) som panelister (3 st.) har genomförts av Digidem Lab. Därtill har observationer av alla sessioner dokumenterats.

Tidigt i projektet kontaktades även forskningsinstitutet Stockholm Resilience Centre som blev en samarbetspartner till projektet. Frågor som används i en enkätstudie angående människors acceptans av olika styrmedel inkluderades i enkäten som panelisterna fick besvara före och efter deltagandet. På detta sätt kan forskarna jämföra acceptans av vissa styrmedel före och efter deltagande i en medborgarpanel.

Observatörer i form av forskare, studenter eller andra aktörer har kunnat anmäla sig som observatörer till panelens alla fyra sessioner. Digidem Lab samordnade kontakten med observatörerna och de har fått tydliga riktlinjer för deras medverkan i sessionerna. Till riktlinjerna hörde till exempel att observatören inte får delta i dialogen och bör lämna rummet närhelst en panelist eller facilitator ber hen om det.

² Co-Creation Radar från Helsinki universitet

https://bibu.fi/wp/wp-content/uploads/2019/08/Bibu-Policy-Brief-2_englanti_verkkoversio-1.pdf

³ OECD (2021), *Evaluation Guidelines for Representative Deliberative Processes*

<https://www.oecd.org/gov/open-government/evaluation-guidelines-for-representative-deliberative-processes-10ccbfc8-en.htm>

Inbjudna experter

Under medborgarpanelens gång fick deltagarna en stor mängd kunskap från olika experter samt möjligheten att ställa frågor och prata med dem. Dessa experter och rubriken för deras presentation finns listade nedan. Redan innan första träffen fick deltagarna ett kompendium med en sammanfattning av dessa experters presentationer och Livsmedelsverkets egen text om hållbar livsmedelskonsumtion. Under första och andra träffen presenterade experterna och deltagarna fick ställa frågor både i helgrupp och i mindre grupper.

Träff 1

Elin Röö, Forskare,
Sveriges Lantbruks-
universitet (SLU)

Mat och miljö

Åsa Brugård Konde,
Nutritionist,
Livsmedelsverket

Spelar det någon roll vad man äter?

Billy Langlet,
Forskare,
Karolinska Institutet

**Koppling mellan exponering och
vad vi äter**

Träff 2

Christina Berg,
Professor i
kostvetenskap,
Göteborgs
universitet

Varför är det så svårt att äta hälsosamt?

Torbjörn Hjort,
Docent i socialt
arbete,
Lunds universitet

Ekonomisk utsatthet och mat

Aravinda
Berggreen-Clausen,
Forskare, Uppsala
Universitet

**Vad är matmiljön och
hur påverkas vi av den?**

Emma Ejelöv,
Forskare, Chalmers

**Acceptans av hälso- och
miljöpolitiska styrmedel riktade mot
konsumenter**

Panelens rekommendationer

Medborgarpanelen bestod av 62 personer från 40 kommuner runt om i landet. Den yngsta personen är 16 år och den äldsta 86 år. Över 50 deltagare deltog vid varje session samt mellan 8 och 12 observatörer från Livsmedelsverket, akademien, livsmedelsbranschen och civilsamhällesorganisationer. Panelisterna producerade totalt 40 rekommendationer som kommer användas som underlag regeringsuppdraget om mål, indikatorer och insatsområden för hållbar och hälsosam livsmedelskonsumtion. Utöver dessa rekommendationer har även resultatet av två enkäter bifogats för att visa förflyttningen av panelens åsikter kring flera policyfrågor.

Bild 4. Livsmedelsverkets generaldirektör Annica Sohlström tar emot panelens rekommendationer under sista träffen

Sammanfattning av rekommendationerna

Denna sammanfattning av panelens slutliga rekommendationer som innehåller även exempel på rekommendationer har varken producerats eller lästs av deltagarna. Syftet med den är att ge en snabb ingång i medborgarpanelens arbete. De fullständiga rekommendationerna finns att ta del av direkt efter sammanfattningen.

Panelen producerade rekommendationer som inkluderade en problembeskrivning, ett mål med rekommendationen samt själva rekommenderade insatsen/åtgärden/lösningen. Panelisterna har även fått rösta på en skala 1-5 hur starkt de stödjer varje rekommendation. Ett genomsnitt presenteras i denna rapport, men skalorna kan läsas i kapitlet Deltagarnas röster för varje rekommendation.

Totalt producerades 40 rekommendationer av panelens sex grupper. Elva av dessa innehöll flera föreslagna insatser av olika slag. Inom de 40 rekommendationerna

fanns 52 förslag på insatser för att nå olika effekter. Typer av insatser som föreslogs i rekommendationerna var:

- Ekonomiska styrmedel, till exempel skatter eller stöd
- Reglering, till exempel förbud eller ändringar i styrande dokument
- Informationsinsatser, till exempel informationskampanjer
- Kunskapsinsatser, till exempel utbildning för vuxna eller mer hemkunskap i skolorna
- Märkning, till exempel tydligare märkning av livsmedel som innehåller mycket socker
- Forskningsinsats, till exempel öka fiskebeståndet genom forskning
- Dialog, till exempel att myndigheten uppmuntrar livsmedelstillverkare till mer ansvar genom dialog
- Frivillig branschöverenskommelse för att öka exponeringen av vegetabiliska livsmedel

Ekonomiska styrmedel var oftast förekommande och 18 insatser hörde till denna kategori. Därefter var reglering vanligast med 13 insatser, sedan informationsinsatser med åtta förslag, märkning och kunskapsinsatser med fem förslag var och resten av förslagen förekom enbart en gång. Rekommendationerna handlade om insatser som ska verkställas inom handeln, kommuner, skolor, livsmedelsproduktionen, konsumenten, sjukvården eller lokalsamhället.

Paneldeltagarna hade även möjlighet att rösta för hur mycket de understödde varje rekommendation på en skala från 1–5. Eftersom vissa rekommendationer innehöll flera olika typer av insatser är resultaten lite överlappande. De rekommendationer som innefattade en insats av typen ekonomiska styrmedel fick i genomsnitt mellan 3,1 och 4,1. Rekommendationer med en regleringsinsats fick ett genomsnitt mellan 3,5 och 4. Informationsinsatser fick mellan 3,4 och 4 medan både märkning och kunskapsinsatser fick mellan 3,8 och 4. Det fanns överlag relativt starkt och jämnt stöd för alla rekommendationer. Se skalan för varje rekommendation i kapitlet Deltagarnas röster för varje rekommendation.

Effekterna som rekommendationerna syftar till att uppnå genom de rekommenderade insatserna speglade till viss del fokusområdena som grupperna hade; möjlighet och normer som påverkar vad vi äter, matutbud och exponering och reklam om mat. Mer specifikt syftade rekommendationerna till att nå följande kategorier av effekter:

- Förändrat utbud så att det består av mer hållbara livsmedel och mindre ohållbara
- Prisförändringar så att hållbara livsmedel blir billigare och ohållbara blir dyrare
- Fler och mer informerade konsumenter
- Kunskapshöjning, särskilt bland barn och unga
- Mer tillgänglig information och mer information genom märkning
- Annan förändring i ekonomisk tillgänglighet, till exempel stöd för att äta frukt eller grönsaker
- Förändrad exponering så att hållbara livsmedel exponeras för konsumenten mer än ohållbara
- Stärkt matkultur
- Ekonomiska incitament att sälja/äta sådana livsmedel som idag inte äts, till exempel delar av djur eller matsvinn

- Ökad livsmedelsproduktion

Insatser som kategoriserats som ekonomiska styrmedel strävade ofta till att förändra priset så att ohållbara livsmedel (bland annat animalier, livsmedel som innehåller mycket socker/salt/fett) blir dyrare och/eller hållbara livsmedel (bland annat vegetabilier, frukt och grönsaker, närproducerade varor) blir billigare och därmed mer tillgängliga för konsumenten. Ekonomiska styrmedel rekommenderades även för att förändra utbudet och exponeringen av livsmedel. Dessa insatser handlade till exempel om att stimulera produktion av mer hållbara livsmedel, men även försäljning. Utöver dessa rekommenderades ekonomiska styrmedel även användas för att stärka matkulturen och öka försäljningen av matsvinn och djurdelar som oftast inte äts idag.

Regleringsinsatser rekommenderades användas för att förändra utbudet och exponeringen av livsmedel, till exempel mer lokala varor i offentliga sektorns upphandling och reglering av prissättning för ohälsosamma livsmedel. Reglering rekommenderades även för att öka kunskapen hos barn och unga samt öka försäljningen av matsvinn.

Medan informationsinsatser föreslogs användas på olika sätt för att få fler och mer informerade konsumenter, till exempel genom kampanjer till hushållen eller att sjukvårdspersonalen informerar patienter, så syftade kunskapsinsatser oftast på att öka kunskap om hållbar mat, matlagning eller dylikt genom utbildningar eller integrering av ämnen i existerande utbildning (till exempel hemkunskapen). Märkning är en typ av information och de förslag på insatser som handlade om märkning syftade till att öka informationen om livsmedlen, göra den mer tillgänglig eller mer pålitlig.

Bild 5. Deltagare arbetar i en mindre grupp i Huddinge

Fokusområde Möjligheter och tillgänglighet

Grupp 1

Märkning - i affärer och restauranger

Problem	Svenskproducerat matutbud står svagt. Svenska lantbruket är känsligt för störningar	
Mål	Tydlig information som gör det lättare att välja rätt	
Rekommendation 1.1		
	I affär: Krav på tydlig märkning på varor med högt socker/salt/fett/fibrer innehåll. Ska ej utformas i liten text utan i tydlig visuell utformning. Kan utformas som ett cirkeldiagram som tydligt finns på framsidan av förpackningarna. Kan eventuellt bestå av tre cirklar där det dagliga rekommenderade intaget av socker, salt och fett i produkten representeras tydligt visuellt. Även koldioxid och biologisk mångfald, märkning av Co2 avtryck för produkten och varan ska ursprungsmärkas. Särskild märkning på helt vegetariska varor.	4.0
Rekommendation 1.2		
	Restaurang: tydlig enkel märkning på menyerna av mängden socker, salt och fett. Ursprungsmärkning av kött och fisk samt annan sjömat.	3.9

Reglering av adderat socker, salt, fett innehåll i processad mat

Problem	Producenterna tar inte ansvar för folkhälsan	
Mål	Bättre folkhälsa genom att underlätta alla att äta nyttigt	
Rekommendation 1.3		
	Ett reglerat tak för producenterna utifrån Livsmedelsverkets rekommendationer när det kommer till tillsatt socker/socker/ innehåll/fett/ salt i all processad mat som klassas som måltid eller mellanmål i handeln, storkök och restauranger.	3.5

Lokala livsmedelsproducenter med verksamhet som stärker biologisk mångfald

Problem	Mat producerad av hållbara (utifrån biologisk mångfald) lokala producenter blir för dyr för de flesta konsumenter.	
Mål	Att lokala producenter med hållbarhets ambitioner får ut sina produkter till rimligt pris.	
Rekommendation 1.4		
	Gynna lokala producenter som stärker biologisk mångfald skattemässigt.	3.9
Rekommendation 1.5		
	Krav kring hållbar lokal produktion vid regioners och kommuners	4.0

upphandling av mat till skola, vård och omsorg.

Kunskap och utbildning

Problem	Information och kunskap är undermålig gällande hälsosam och hållbar mat. Kunskap om hur man lagar mat från grunden minskar.
Mål	Kunskap om näringsriktig mat som man själv kan laga prisvärt, hälsosamt och hållbart.
Rekommendation 1.6	
Hållbar matlagning och livsmedelskunskap som kärnämne i gymnasiet.	3.6
Rekommendation 1.7	
Informationskampanj till alla hushåll från livsmedelsverket om vad som är hälsosam och hållbar mat. Likt MSB "om kriget kommer". Ska spridas brett både i press och sociala medier.	4.0

Skatteväxling mellan hälsosam mat och socker

Problem	Vi äter för ohälsosamt
Mål	Det ska bli mer prisvärt att äta nyttigt
Rekommendation 1.8	
Inför en skatt på socker i samband med att momsbefria obehandlade grönsaker och frukt.	3.8

Initiativ till gemensamma måltider

Problem	Ensamhushåll äter sämre, saknar matglädje och kan befinna sig i social isolering
Mål	Möjlighet att äta gemensam, näringsriktig måltid med hållbara råvaror i social gemenskap.
Rekommendation 1.9	
Inför ett statligt stöd som kommuner kan söka för att utveckla gemensamma måltider i lokalsamhället. Använd befintliga kommunala kök. Subventionera måltiderna så att det blir tillgängligt. Anpassa satsningen efter lokalsamhällets förutsättningar. Starta med ett antal pilotprojekt.	3.6

Grupp 5

Hur ska det bli möjligt för alla att konsumera hållbar mat?

Problem	Dagens livsmedelskonsumtion i Sverige är inte hållbar för människors hälsa eller för planeten. Ett problem för alla rekommendationer är att kunskapsnivån är varierande. Beroende på bland annat ålder, livssituation, utbildning och inkomst förhåller vi oss i matlandskapet på olika sätt. Vi har svårt att ta till oss relevant information, även när den finns tillgänglig. Och även om vi har kunskap vet vi ofta inte hur vi använder den. Dessutom utsätts vi för press utifrån, exempelvis i form av reklam eller brist på tid och/eller pengar.
Mål	Sveriges livsmedelskonsumtion behöver främja folkhälsan och jämlik hälsa i samhället samt ha så liten negativ påverkan på miljön och klimatet som möjligt. Det innebär att säkerställa att alla medborgare har kunskap om hållbar mat för att agera i ett föränderligt samhälle. Dessutom innebär det att främja en ökad konsumtion av lågprocessad mat och närodlade matvaror. De åtgärder som införs får inte otillbörligt gynna eller missgynna någon grupp i samhället.
Rekommendation 5.1	
Att genom ekonomiska incitament , exempelvis sänkta momsatsar på basvaror samt frukt och grönsaker, främja konsumtionen av hållbar mat och närodlade råvaror. Även höjda momsatsar för högprocessad och onyttig mat kan övervägas som kompensation.	4.1
Rekommendation 5.2	
En statlig märkning för alla livsmedel, utifrån vetenskapligt underbyggda riktlinjer för hållbar och näringsriktig mat. Det ska vara ett krav att denna märkning är tydlig för att få sälja livsmedel. En visuell märkning, direkt mot konsument, för att enkelt förmedla budskapet. Det ger konsumenten möjlighet att själv välja utifrån hur bra maten är för en själv och/eller samhället. Ett exempel på märkning kan vara trafikljusets grön, gul och röd, som är universella symboler som kan förstås som kör, ta det lugnt, stanna eller bra, ok, dåligt.	3.8
Rekommendation 5.3	
Ett samordnat utskick av samhällsinformation (i såväl digitalt som fysiskt format) med vetenskapligt baserade kost- och hållbarhetsråd som går ut till alla hushåll, på samma sätt som 1177, MSB och lokala avfallshanterare informerar inom sina sakområden. Exempel på innehåll är tips om närproducerad mat, hur man minskar matsvinn och vad som är i säsong.	3.9
Rekommendation 5.4	
Reglera hur prissättning och marknadsföring av ohälsosamma livsmedel ska ske. Detta gäller framför allt från återförsäljare, men även från producenter och leverantörer. Det strategiska upplägget i butiker behöver ändras för att lyfta fram hälsosamma produkter och minska den överdrivna exponeringen, samt hindra kampanjprissättning av godis, snacks, läsk och liknande varor.	4.0
Rekommendation 5.5	
Verka för att samtliga medborgare ska ha möjlighet att varje dag utan extra kostnad för individen äta en frukt eller grönsak genom ett statligt fruktstöd .	3.3

Fokusområde Utbud

Grupp 2

Stärka utbudet av svenskproducerad mat och hållbart fiske

Problem	Sverige har idag låg försörjningsgrad.	
Mål	Högvärdiga svenska produkter konkurreras ofta ut av billig import där miljökostnaden inte tas hänsyn till. En större inhemsk produktion skapar trygghet i orostider. Produktion i Sverige skulle skapa jobb som ger skatteintäkter. Förståelsen för matens ursprung har blivit sämre och därmed kunskapen om etisk produktion, biologisk mångfald, antibiotika, färgämnen, etc. Att befolkningen äter mer fisk och att fiskproduktion och fiske är hållbart.	
Rekommendation 2.1		
	<p>Stötta lantbrukare och producenter av svensk mat. Stöttningen kan vara i form av information om svensk kvalitet, vad man får om man äter svenskt jämfört med importerat. Ökad medvetenhet hos konsumenterna om att frysvaror (kött, fisk och grönsaker) är lika bra som färskvaror så att svenska producenter kan öka produktionen och sälja hela året. Stöd till svenskt naturbeteskött. Stärka fryslagring/livsmedelslagring och spannmålslagring.</p> <p>Göra om lagar (fiskekvoter) då det gäller fisk och hållbart fiske. Ersätta en del kött med fisk. Plantera in mera fisk och fler fiskodlingar och uppmuntra restauranger att ha fler fiskrätter. Skolluncherna behöver mera fisk och roligare än fiskpinnar. Få mer intresse att få allmänheten att laga mer fisk. Titta över fiskbeståndet i Sverige och förbättra förekomsten genom forskning och lagar.</p>	3.7

Stärka matkulturen generellt och bland barn och unga

Problem	Mat är inte mer en central del av vår kultur. Vi glömmer hur man gör mat. Detta påverkar matvanor, konsumentvaror och matutbud. Svårt för många att hitta på och laga näringsriktig mat. Tidsbrist är ofta ett problem.	
Mål	Att stärka befolkningens matkultur, kunskap om mat och matlagning.	
Rekommendation 2.2		
	<p>Politiska kampanjer med mer fokus på matpolitik, på mat i skolan, på jobbet och i lokalsamhället. Detta kostar pengar. Från politisk håll måste man allokera pengar till lokala initiativ, kooperativ, och skapa incitamentet till att affärerna blir mer proaktiva och ansvariga att inspirera konsumenter. Till exempel, att erbjuda veckans vegetariska/nyttiga måltid i kassar anpassade för 2, 4 eller 6 personer. Recept och alla ingredienser medföljer. Handlaren erbjuder kassen till lite lägre pris. Ett annat exempel är att uppmuntra gemensam matlagning genom att det finns plats i hyreshus och föreningar till gemensam matlagning. Stimulera framväxten av en kollektiv matlagningskultur i lokalsamhället.</p>	3.3
Rekommendation 2.3		
	<p>Mer fokus på mat och matkultur i skolan. Man måste investera i tid och läroplaner, kostinspiratörer och rådgivare i skolor. De skall finnas där och jobba med barnen, lärarna och föräldrarna genom hela skoltiden. Staten bör finansiera kunskapslyft för skolanställda som jobbar med mat i</p>	3.3

skolkök såväl som lärare, kostinspiratörer och rådgivare. Finansieringsmöjligheter bör finnas för eldsjälar. Uppdatera läroplanen för hemkunskap.

Kommunikation om mat och hälsa

Problem	Befolkningen saknar tillräcklig klar information om sambandet mellan mat och hälsa.
Mål	Att kommunikationen kring matens påverkan på miljö och hälsa blir mer direkt och konkret.
Rekommendation 2.4	
Sjukvården bör ta ett större ansvar för folkhälsan genom att informera om kostens inverkan på patientens hälsa. Mer direkt kommunikation från sjukvårdens sida om matens påverkan på hälsa. Till exempel om relationen mellan hälsa och konsumtion av mättat fett, salt och socker. Sjukvården bör bidra till att ta bort tabun kring individuellt ansvar för egen hälsa. Kost och motion kan ofta ersätta medicin.	3.4

Livsmedelstillverkarna och matutbud

Problem	De stora livsmedelstillverkarna styr i hög grad matutbudet i Sverige. Svårt att reglera från staten på grund av lagar.
Mål	Att engagera och motivera livsmedelstillverkarna till att ta ansvar.
Rekommendation 2.5	
Livsmedelsverket bör intensivifiera dialog och processer med livsmedelstillverkarna för att de sistnämnda tar ansvar. Livsmedelstillverkarna bör diversifiera utbud, skapa mera plats för hälsosamma och svenska produkter, kommunicera mer direkt och konkret om hållbarhet och matens påverkan på miljön. Konsumenter bör kunna läsa på förpackningen om varan har transporterats via land eller flyg, CO2-avtryck, etc. Upprätta ett normsystem för märkning av bra livsmedel.	3.7

Grupp 4

Förklaring (syftar på alla rekommendationerna):

Vilka produkter som omfattas av förbudet bör bestämmas utifrån deras näringsinnehåll, till exempel socker, fett, salt, tomma kalorier osv, och utformas av expertmyndigheterna.

Butiker kan få stöd för att ställa om till hälsosammare produkter om de lever på en större mängd försäljningar av ohälsosamma produkter (t.ex. mindre butiker med mycket godis bredvid skolor).

Beskatta ohälsosamma livsmedelsprodukter

Problem	Det finns idag mycket ohälsosamma livsmedelsprodukter i butiker och den är alldeles för attraktiv jämfört med hälsosammare alternativ.	
Mål	Vi vill minska konsumtionen av ohälsosamma livsmedelsprodukter och öka konsumtionen av hälsosam mat.	
Rekommendation 4.1		
	Införa en skatt på ohälsosamma produkter. Vilka produkter som omfattas av skatten bör bestämmas av expertmyndigheterna utifrån deras näringsinnehåll till exempel socker, fett, salt, tomma kalorier osv. Storleken på skatten ska vara likvärdig grannländer (exempelvis Danmarks och Norges sockerskatt) och speciell hänsyn ska tas till gränseffekter. Det finns inspiration att fånga upp från andra EU-länder som har infört liknande skatter. Denna skatt ska kombineras med en subvention av hälsosamma produkter, tex frukt och grönt.	3.8

Subventioner på frukt och grönt

Problem	Det är dyrt att köpa vissa frukt och grönt och därför prioriteras det bort.	
Mål	Det ska vara enkelt att välja rätt i alla matmiljöer (butiker och restauranger). Priset ska inte styra människor från att göra hållbara och nyttiga val.	
Rekommendation 4.2		
	Införa skattesubventioner på hållbara frukter och grönsaker utifrån Livsmedelsverkets eller annan expertmyndighets definition. Närodlade produkter bör få större subventioner.	4.0
Rekommendation 4.3		
	Utreda och tillgängliggöra stöd som är möjliga att söka för skolor, äldreomsorg och andra offentliga matmiljöer, t ex EU-fruktstöd.	4.0

Förbud av skadliga strategier

Problem	Butiksägarna använder olika strategier för att öka försäljningen av ohälsosamma livsmedelsprodukter, tex sätter de ohälsosamma produkter vid kassorna och använder sig av mängdrabatter.	
Mål	Förändra matlandskapet för att fler ska kunna äta hälsosamt och hållbart på ett sätt som alla har råd med. Bra att behandla problemet ur olika perspektiv för att ha större chans att lyckas.	
Rekommendation 4.4		
Stoppa butikerna från att ställa ohälsosamma produkter vid kassorna genom lagstiftning.		3.8
Rekommendation 4.5		
Förbud mot mängdrabatt på ohälsosamma produkter, till exempel köp 2 för 1.		3.6
Rekommendation 4.6		
Att butiker ska ges kunskap för att lyfta fram näringsriktiga och prisvärda alternativ.		3.6

Fokusområde Marknadsföring och exponering

Grupp 3

Kunskapskampanj

Problem	Vi äter för mycket animaliska och processade livsmedel. Samt saknar grundläggande kunskap om fördelarna med att äta mindre av det. (det marknadsförs för mycket i TV och reklam)
Mål	Öka konsumtionen av växtbaserade och icke processade livsmedel och på samma gång minska konsumtionen av animaliska produkter. Öka kunskapen redan i skolan, men även nå ut till hela samhället. (Det börjar med barnen, de kommer i sin tur växa upp till medvetna vuxna)
Rekommendation 3.1	
Genomför kampanjer från Livsmedelsverket i skolan och medier där man tydligt visar näringsinnehållet i animaliska produkter i jämförelse med växtbaserade alternativ, samt tipsar om recept på goda växtbaserade maträtter.	3.6
Rekommendation 3.2	
En förändring av läroplanen, där: <ul style="list-style-type: none"> • Hemkunskapen ska ha mer varierade växtbaserade recept, samt mer teori om fördelarna med minskad konsumtion av animaliska och processade produkter. • Eleverna involveras i maten, mer variation och val med skolmaten, samt att eleverna lär sig laga den mat som serveras till skollunch. 	3.5

Gör hälsosamma produkter attraktiva att marknadsföra

Problem	Produkter som livsmedelskedjor marknadsför eller exponerar är primärt onyttiga produkter. Detta leder till en ökad konsumtion och primärt låga priser på produkter som är ohälsosamma.
Mål	Marknadsföring och exponering av nyttiga alternativ ska premieras.
Rekommendation 3.3	
Gör det ekonomiskt fördelaktigt att marknadsföra hälsosamma produkter genom att införa skattereglering där <ul style="list-style-type: none"> • Marknadsföring av hälsosamma produkter ger möjlighet till skatteavdrag, och • Marknadsföring av ohälsosamma produkter ger skattepåslag. 	3.5

Stärk marknadspositionen av vegetabiliska produkter i handeln

Problem	Vi konsumerar för mycket animaliska produkter och konsumtionen borde minska samt konsumtionen av hälsosamma vegetabiliska produkter bör öka,
Mål	En högre konsumtion av hälsosamma vegetabiliska produkter i jämförelse med animaliska produkter
Rekommendation 3.4	
Öka exponeringen av hälsosamma vegetabiliska produkter i butik och handel genom att begränsa exponeringen av animaliska produkter. Detta bör genomföras genom en branschöverenskommelse, likt den om åldersgräns för energidrycker.	3.4

Nylansering av nyckelhålet

Problem	Konsumenten vet inte om produkten är hållbar/klimatvänlig eller hälsosam. Det är en djungel av märkningar på produkter. Det finns även märkningar som är satta själva av företagen som man inte vet om de stämmer.
Mål	Märkning som signalerar vad som är en hållbar och hälsosam produkt. Enhetlig märkning att lita på, baserad på vetenskapliga fakta.
Rekommendation 3.5	
Se över, bredda och skärp kraven för att produkter ska kunna använda sig av märkningen. T.ex transport, djurhållning, koldioxidutsläpp, biologisk mångfald, mängden tillsatt socker, e-ämnen, fett, salt, och andra negativt hälsopåverkande ämnen (hela värdekedjan ska beaktas)	3.9
Nyckelhålmärkta produkter ska genomgå kvalitetssäkrad certifiering regelbundet. Företag som inte lever upp till kraven förlorar sin certifiering.	
Ge Livsmedelsverket uppdraget att genomföra en långsiktig kampanj för att stärka och nylansera märkningen till alla målgrupper i relevanta kanaler.	

Grupp 6

Mindre konsumtion av tomma kalorier

Problem	Sveriges befolkning äter för mycket av godis, läsk och chips. Sveriges befolkning får i sig mer kalorier än nödvändigt.
Mål	Sveriges befolkning köper mindre av godis/läsk och chips och får bättre vanor och ökad medvetenhet kring konsumtion av "tomma kalorier". Vilket kan bidra till lägre BMI.
Rekommendation 6.1	
Pris och förpackning <ul style="list-style-type: none"> • Samma kilopris oavsett storlek på förpackningar exempel godis, läsk och chips. • Inte ha lockpriser/rabatter på chips, läsk och godis. Eventuella prissänkningar måste gälla under en längre tid. Det ska finnas en lägsta prisnivå som handlare inte får lägga sig under. • Minska förpackningsstorlek på chips/läsk/godis så att det blir "jobbigare" att köpa mer. Vid försäljning av lösgodis ska små påsar finnas. 	3.6
Rekommendation 6.2	
Reglera reklamen och information av dessa produkter <p>Mer information på både förpackningar och reklam om hur produkten påverkar hälsa och miljö, exempelvis ska det framgå, genom tydlig bild/symboler, hur många kalorier av dagsintaget (medelvärde) hela förpackningen motsvarar. Detta ska även finnas på utomhusreklam, printreklam och digitala medier. Det ska vara lättare att förstå energiinnehållet utan miniräknare /förstoringsglas.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Informerande/reflekterande information på godis/läsk/chips à la tobak - både på förpackningar och reklam. Stor text exempelvis som alkoholreklam där ca 40% av ytan är varningstext. Formulera oss i positiv förstärkning. 	3.6

Utbildningsfokus - påverka beteende

Problem	Sveriges livsmedelskonsumtion är inte hållbar	
Mål	När ungdomar går ut nionde klass ska alla, oavsett hemförhållanden, kunna fatta välgrundade beslut kring livsmedelsval baserat på produktion, hållbarhet, näringsinnehåll och tillagning och tar med sig det hem och in i framtiden. Vuxna ska ges möjlighet till utbildning för att kunna fatta välgrundade beslut.	
Rekommendation 6.3		
Skolan:	Utsträcka hemkunskapen till alla årskurser och fundera om ämnet ska omformuleras eftersom det omfattar mer. Se till att det finns med hållbarhetsperspektiv, miljö, praktisk odling, hälsa, produktion och tillagning med praktiska moment. Eleverna är med och lagar skolmaten i skolan som en del av läroplanen. Från jord till bord.	4.0
Rekommendation 6.4		
	<ul style="list-style-type: none"> • Ge studieförbunden ett uppdrag att utforma och erbjuda subventionerade kurser och utbildningar riktade till vuxna i hållbar livsmedelshantering och konsumtion. Observera att det kan finnas behov av språkmässig behovsanpassning och anpassning till lokala förutsättningar ex stad kontra landsbygd. Fånga upp människor som redan lämnat skolan - Folkbildningsuppdrag. • Arbetsplatser: En strategi för att nå människor på arbetsplatser. Utbildning på betald arbetstid. Tänk som en del av friskvård. • Informationskampanjer: Riktad information via Arbetsförmedling, Vårdcentralen, Öppna förskolan etc. 	3.8

Närodlat/närproducerat

Problem	Närodlat och närproducerat är inte prioriterat ur ett hållbarhetsperspektiv. Det är svårt för konsumenten att se hela kedjan för hur och var en produkt är producerad.	
Mål	Öka konsumtion av närodlat och närproducerat för att stärka en levande landsbygd och hållbar, inhemsk livsmedelsproduktion. Möjliggöra för konsumenter att enkelt se hur och var produkter har producerats också med hänsyn till transportvägar under produktion.	
Rekommendation 6.5		
Utökad utbud och tillgång	<ul style="list-style-type: none"> • Försäljningsställen ska stimuleras till att erbjuda närodlade / närproducerade produkter och varor och som ska vara tydligt exponerade. • Ta bort momsens för varor som har producerats i närområdet. Närområdet definieras i relation till lokala förutsättningar. 	3.7
Rekommendation 6.6		
	<p>Det ska finnas deklARATIONER för hur och var samtliga varor har producerats så att kunder kan göra kvalificerade val.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Reglera vad som får kallas för närodlat/närproducerat, så att varor som transporteras fram och tillbaka inte kallas närodlade/närproducerade bara för att ett av leden i produktionen ligger lokalt. 	3.8

Rekommendation 6.7

Stöd till verksamheter som producerar närodlat/närproducerat

- Subventioner för närodlat, ta bort skatt och moms på energi och drivmedel för sådana producenter.
- Administrativt stöd till småskaliga producenter som vill söka certifieringar för exempelvis ekologiskt.
- Förenkla reglerna för gårdsslakterier och för andra verksamheter som förädlar närodlat/närproducerat. Det behövs fler länsveterinärer som gör inspektionerna ute på gårdarna.
- I samband med detta måste också reglerna för bondekooperativ i Sverige ses över i relation till exempelvis mellaneuropeiska regler för att underlätta bildandet av fungerande bondekooperativ.

3.7

Minska Sveriges matsvinn

Problem	Sveriges befolkning och verksamheter slänger mat
Mål	Minska matsvinnet.
Rekommendation 6.8	
Lägre moms på oattraktiva styckningsdelar så att hela djuret används, från tryne till knorr.	3.1
Rekommendation 6.9	
Gör matsvinnförsäljning momsfri på försäljningsställen och genom tex appar som <i>Too good to go</i> .	3.8
Rekommendation 6.10	
Det ska vara förbjudet för försäljningsställen att slänga mat som går att äta, utan att först ha erbjudit den till reducerat pris.	4.0

Resultat från enkätundersökning 1 och 2

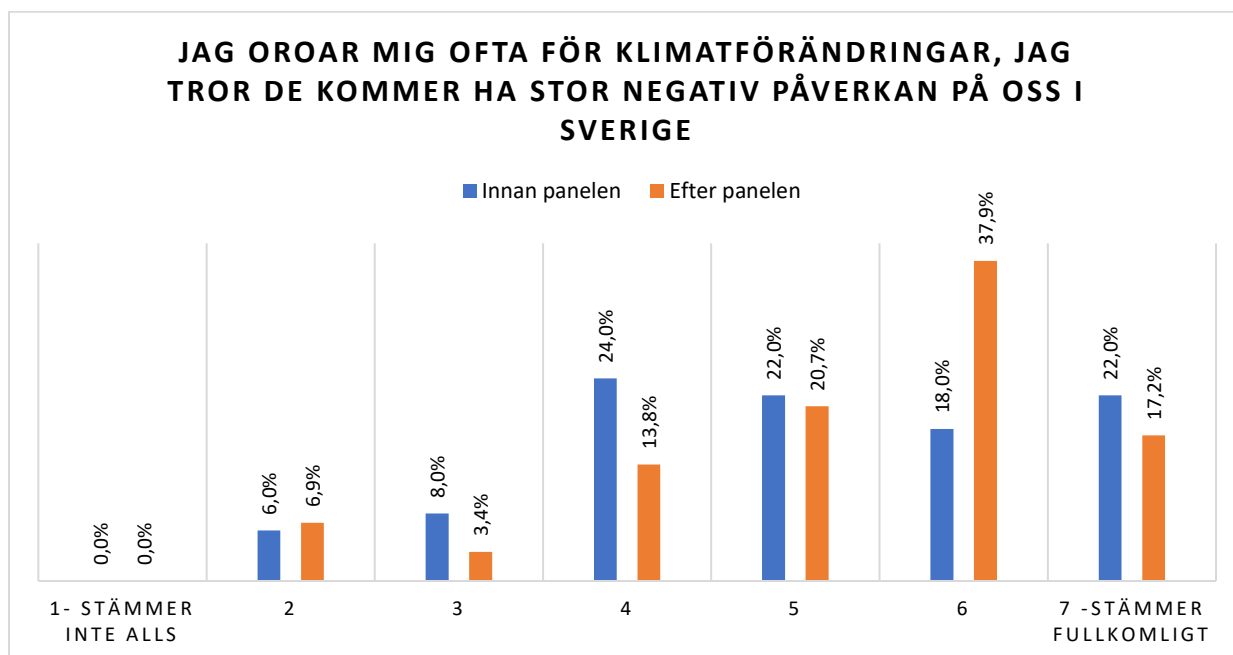
I detta kapitel redogörs för resultatet av de enkätundersökningar som genomfördes innan och efter medborgarpanelens genomförande. Resultatet presenteras i den ordning respektive fråga förekom i enkät.

Den första enkäten var öppen för svar mellan den 27 mars och den 6 april 2023. Totalt inkom 51 svar. Den andra enkäten var öppen för svar mellan 15 juni och den 1 juli 2023. Totalt inkom 31 svar på enkäten.

Bägge enkäter är framtagna i samarbete mellan Digidem Lab, Livsmedelsverket och Stockholm Resilience Centre.

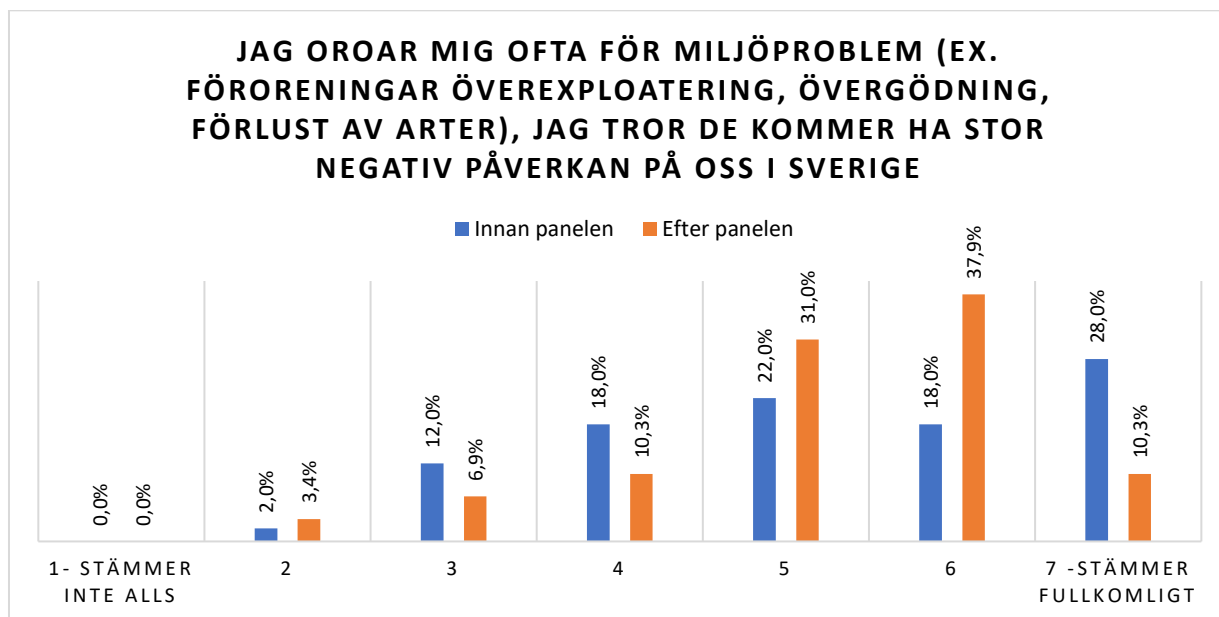
Attityder om klimat, miljö, livsmedelskonsumtion och styrning

Samtliga panelister ombads gradera sin oro för klimatförändringar i enlighet med frågan nedan. Resultatet återges i diagrammet nedan. Efter panelens genomförande anger 55 procent av respondenterna "6" eller "7-stämmer fullkomligt". Samma andel innan panelen uppgick till cirka 40 procent.

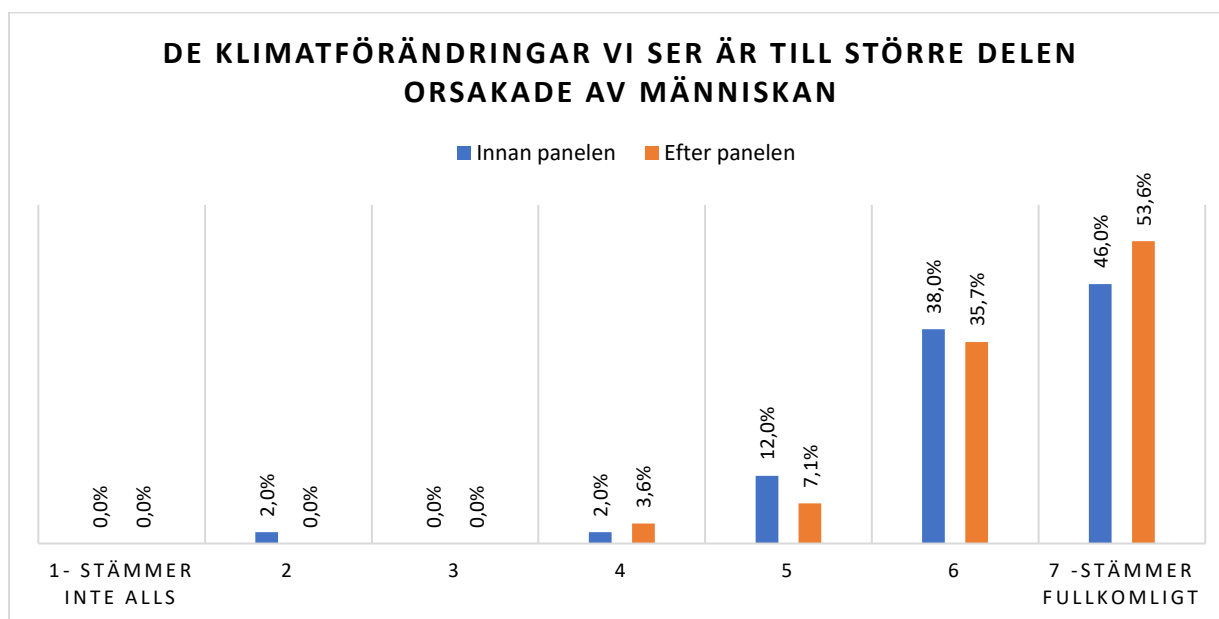

Samtliga panelister ombads gradera sin oro för miljöproblem i enlighet med frågan nedan. Resultatet återges i diagrammet nedan. Efter panelens genomförande

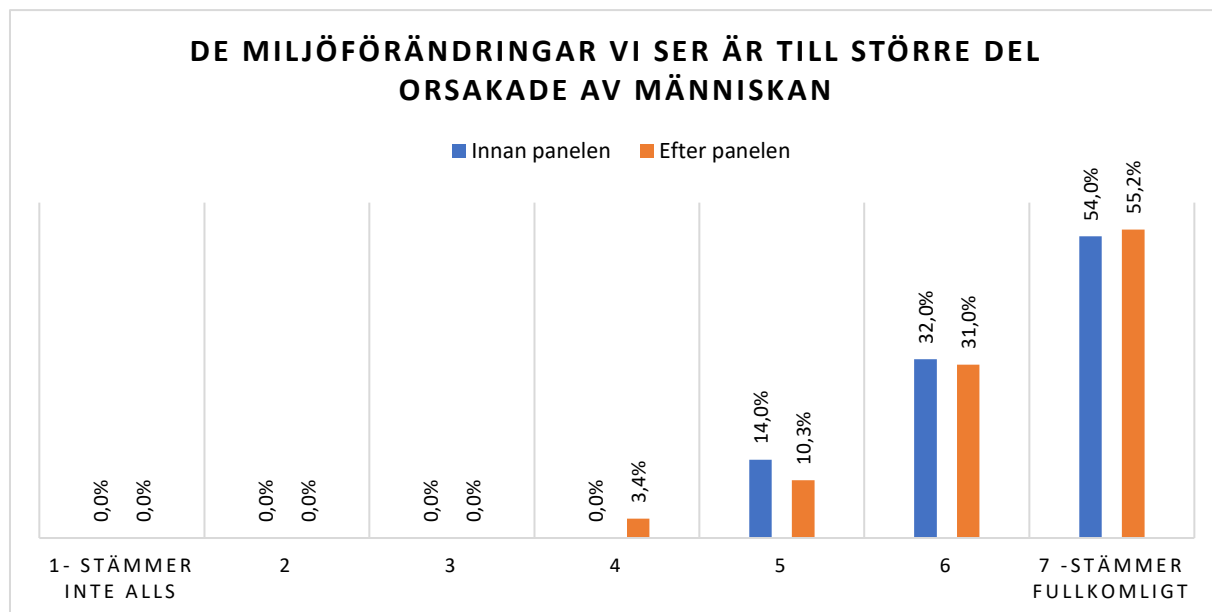
anger 10 procent av respondenterna ”7-stämmer fullkomligt”. Samma andel innan panelen uppgick till nästan 30 procent.

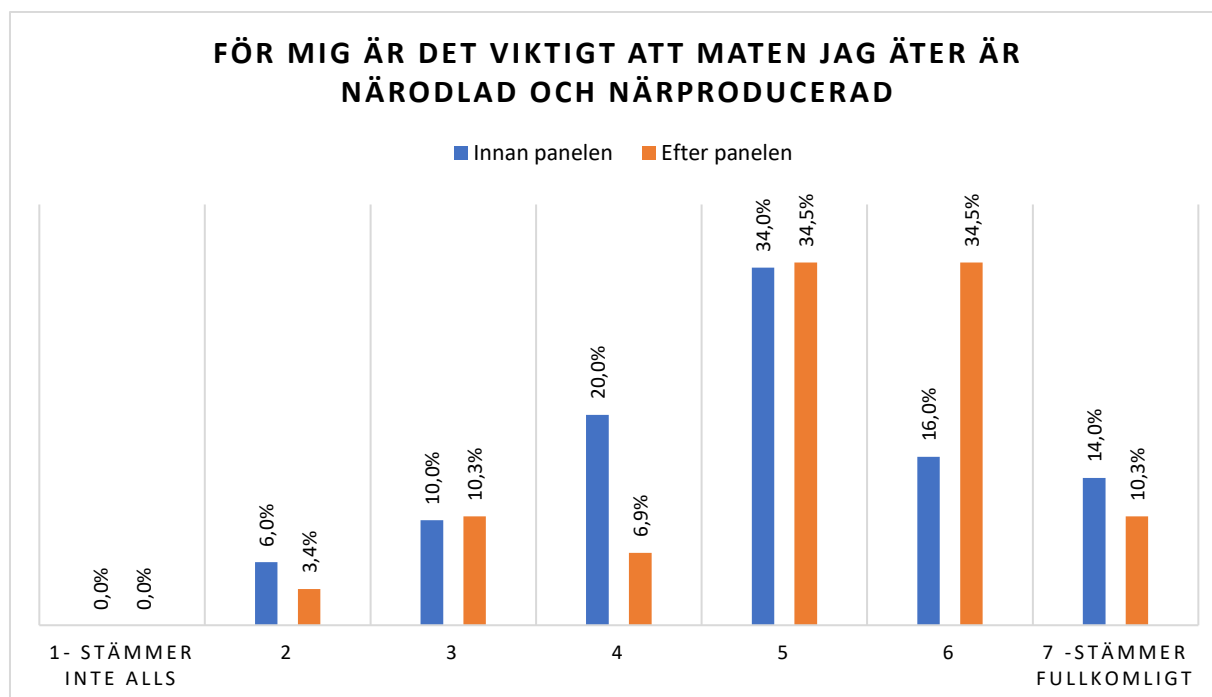
Samtliga panelister ombads ta ställning till huruvida klimatförändringarna till större del är orsakade av människan. På en aggregerad nivå visar diagrammet nedan inte på några större förändringar mellan enkätundersökningarna.

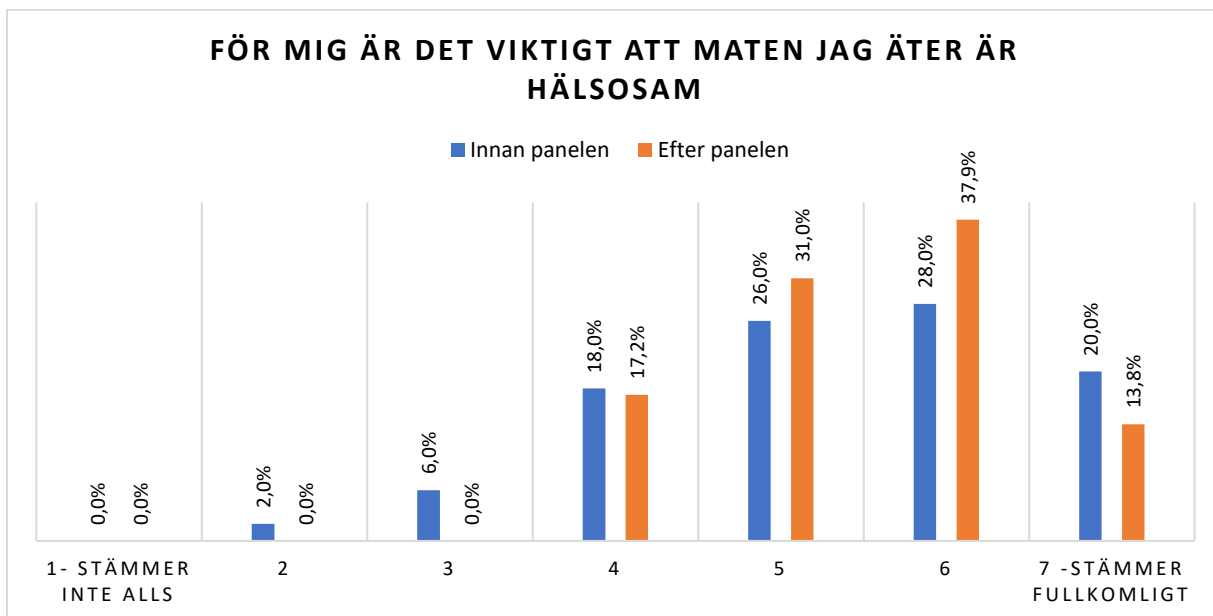
Samtliga panelister ombads ta ställning till huruvida miljöförändringarna till större del är orsakade av människan. På en aggregerad nivå visar diagrammet nedan inte på några större förändringar mellan enkätundersökningarna.

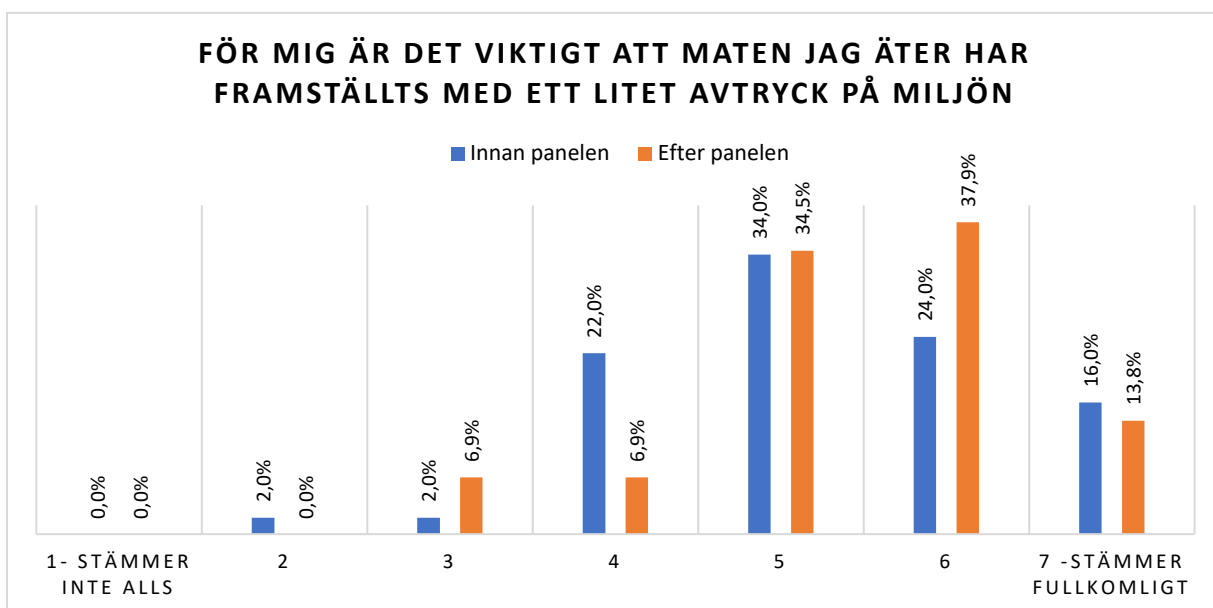
Samtliga panelister ombads ta ställning till huruvida det är viktigt att maten respondenten äter är närodlad och närproducerad. Andelen som efter panelens genomförande angav "6" eller "7-stämmer fullkomligt" uppgår till över 40 procent. Samma andel var innan panelen knappt 30 procent.

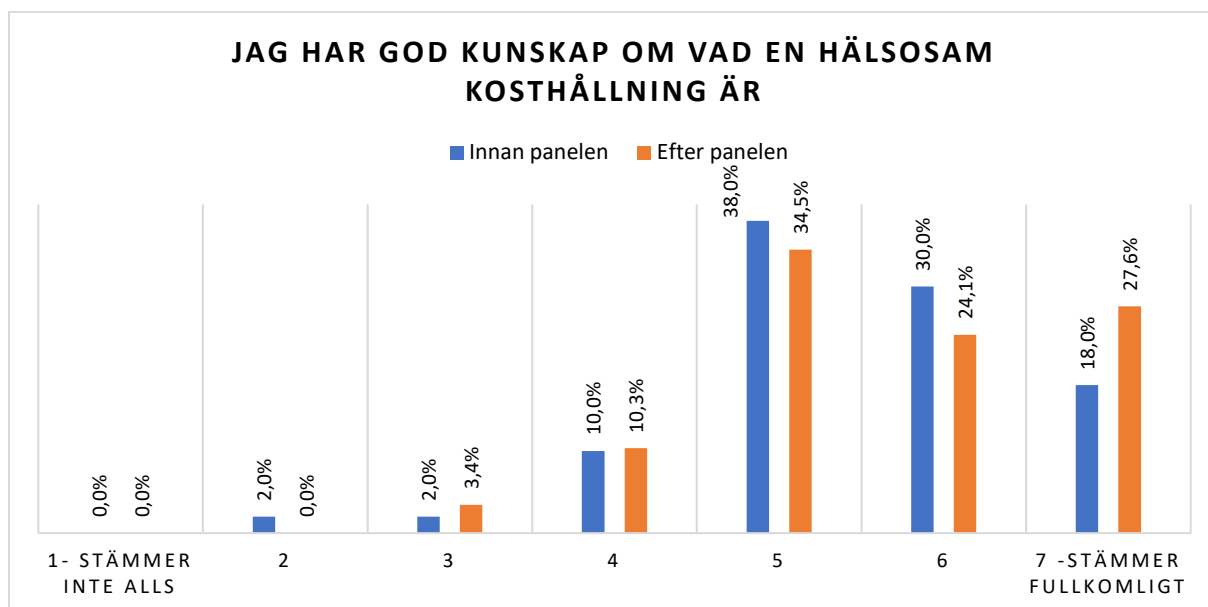
Samtliga panelister ombads ta ställning till huruvida det är viktigt att maten respondenten äter är hälsosam. Ingen av de som svarat på enkäten efter panelens genomförande anger ett värde lägre än 4, medan 8 procent av respondenterna angav värden lägre än 4 innan panelens genomförande.

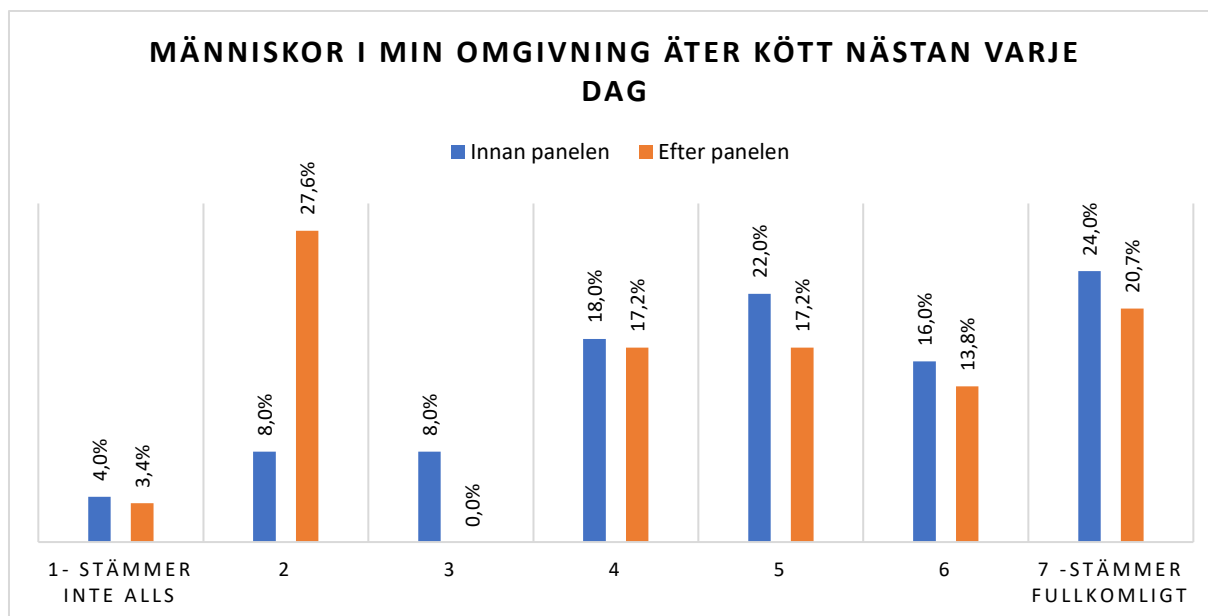
Samtliga panelister ombads ta ställning till huruvida det är viktigt att maten respondenten äter har framställts med ett litet avtryck på miljön. Ur diagrammet nedan kan vi inte identifiera markanta förändringar.

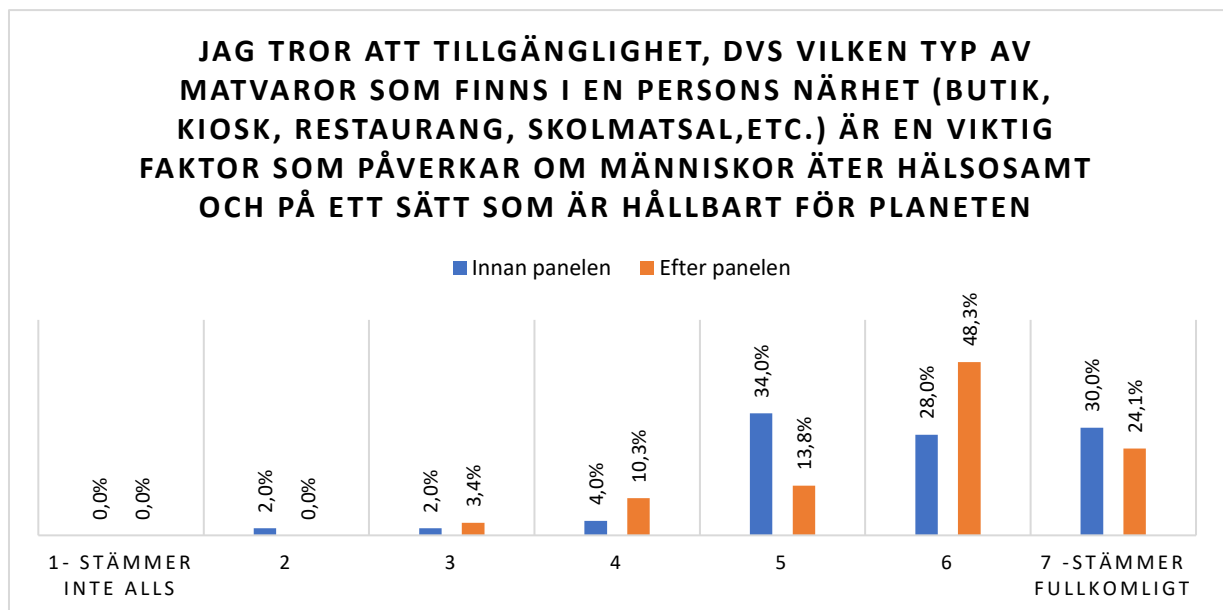
Samtliga panelister ombads ta ställning till huruvida svarande upplever att hen har goda kunskaper om vad en god kosthållning är. Efter panelens genomförande angav nästan 28 procent "7 – stämmer fullkomligt". Samma andel innan panelens genomförande var 18 procent.

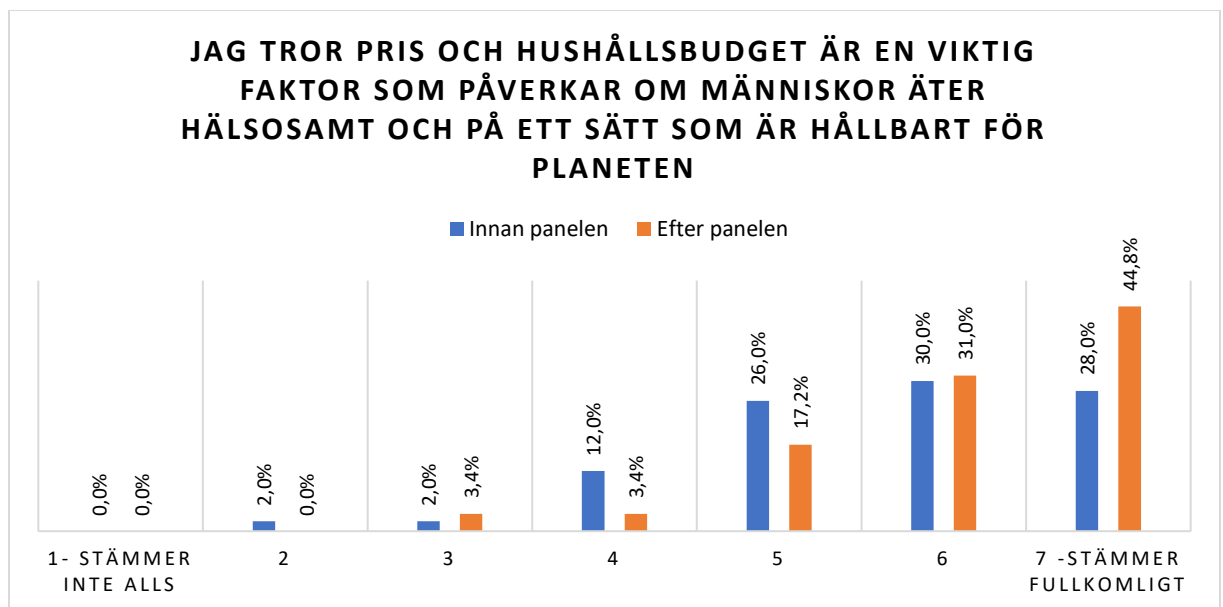
Samtliga panelister ombads ange huruvida människor i dens omgivning dagligen äter kött. Noterbart i diagrammet nedan är att nästan 30 procent angett "2" efter panelens genomförande.

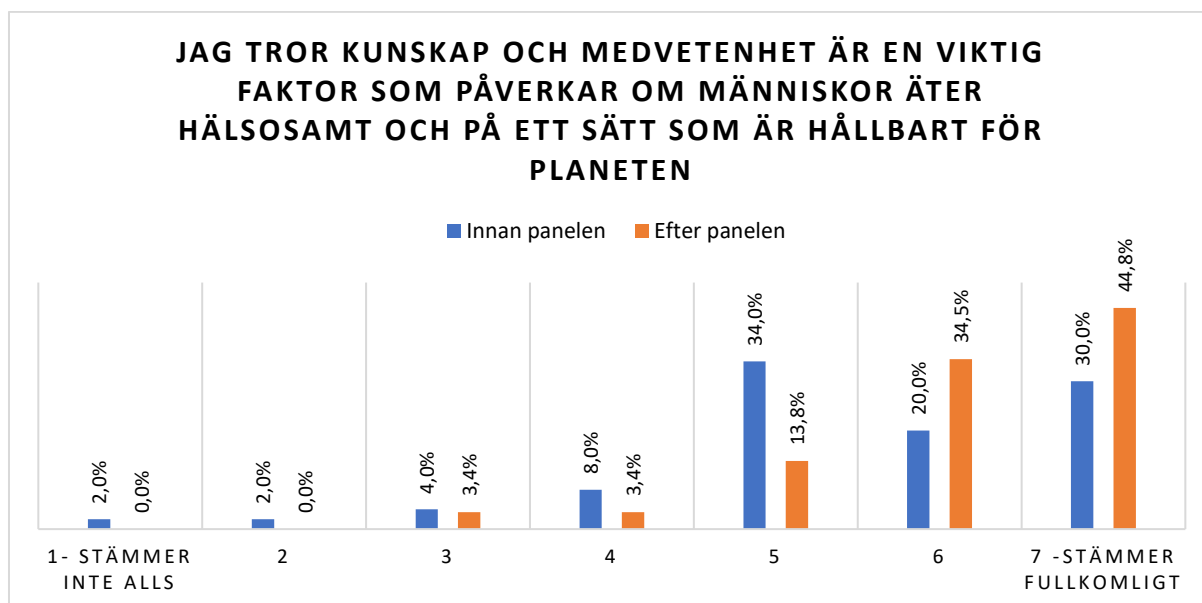
Samtliga panelister ombads ange huruvida tillgänglighet är en viktig faktor som påverkar livsmedelskonsumtionen. Diagrammet nedan ger inte uttryck för markanta förändringar mellan enkätundersökningarna.

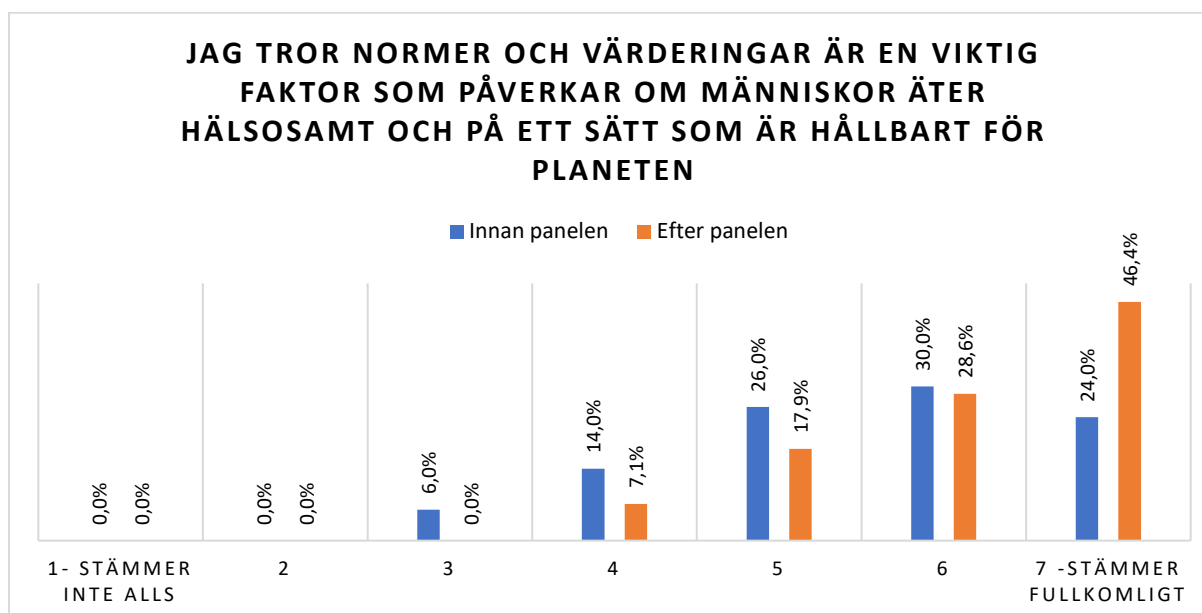
Samtliga panelister ombads ange huruvida pris och hushållsbudget är en viktig faktor som påverkar livsmedelskonsumtionen. Noterbart i diagrammet nedan är att nästan 45 procent av de svarande efter panelens genomförande anger "7 – stämmer fullkomligt". Samma andel innan panelens genomförande var 28 procent.

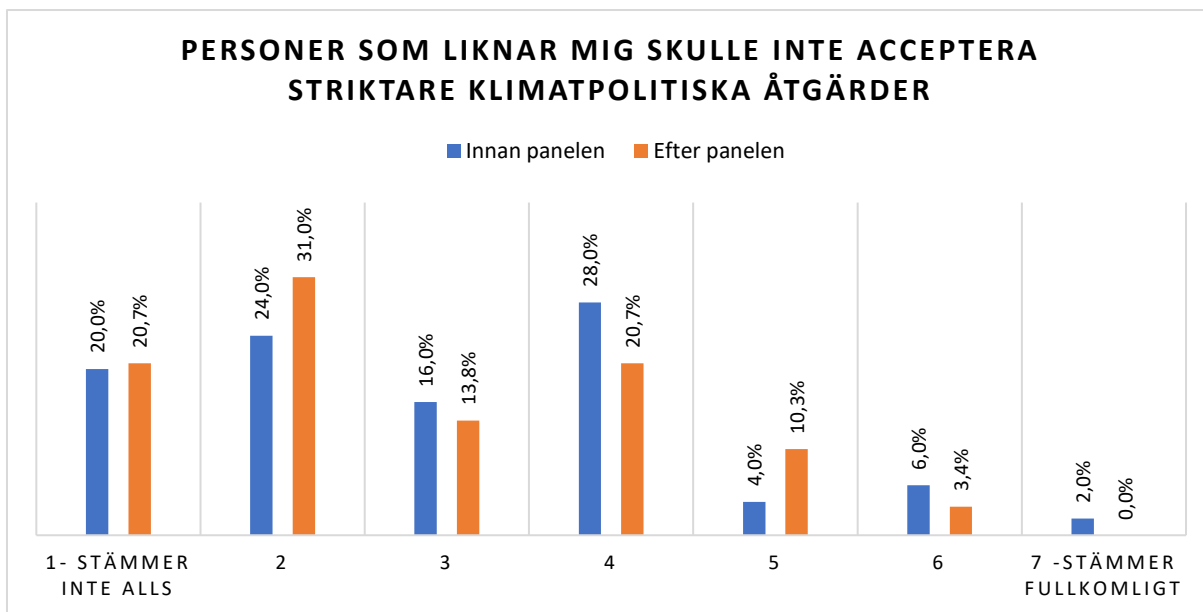
Samtliga panelister ombads ange huruvida kunskap och medvetenhet är en viktig faktor som påverkar livsmedelskonsumtionen. Noterbart i diagrammet nedan är att nästan 45 procent av de svarande efter panelens genomförande anger "7 – stämmer fullkomligt". Samma andel innan panelens genomförande var 30 procent.

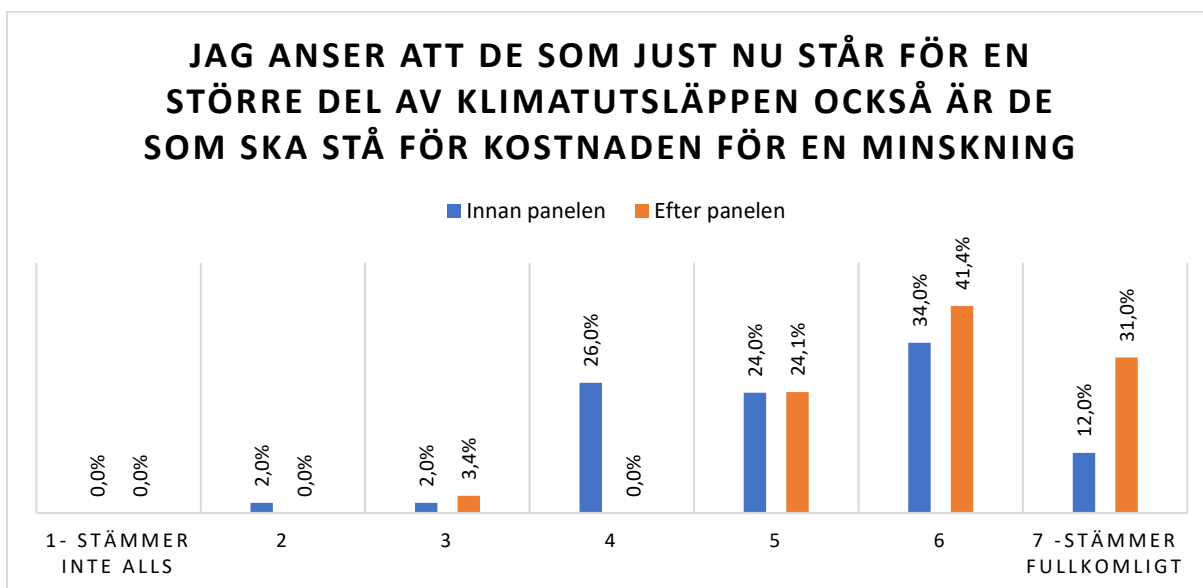
Samtliga panelister ombads ange huruvida normer och värdering är en viktig faktor som påverkar livsmedelskonsumtionen. Noterbart i diagrammet nedan är att över 46 procent av de svarande efter panelens genomförande anger "7 – stämmer fullkomligt". Samma andel innan panelens genomförande var 24 procent.

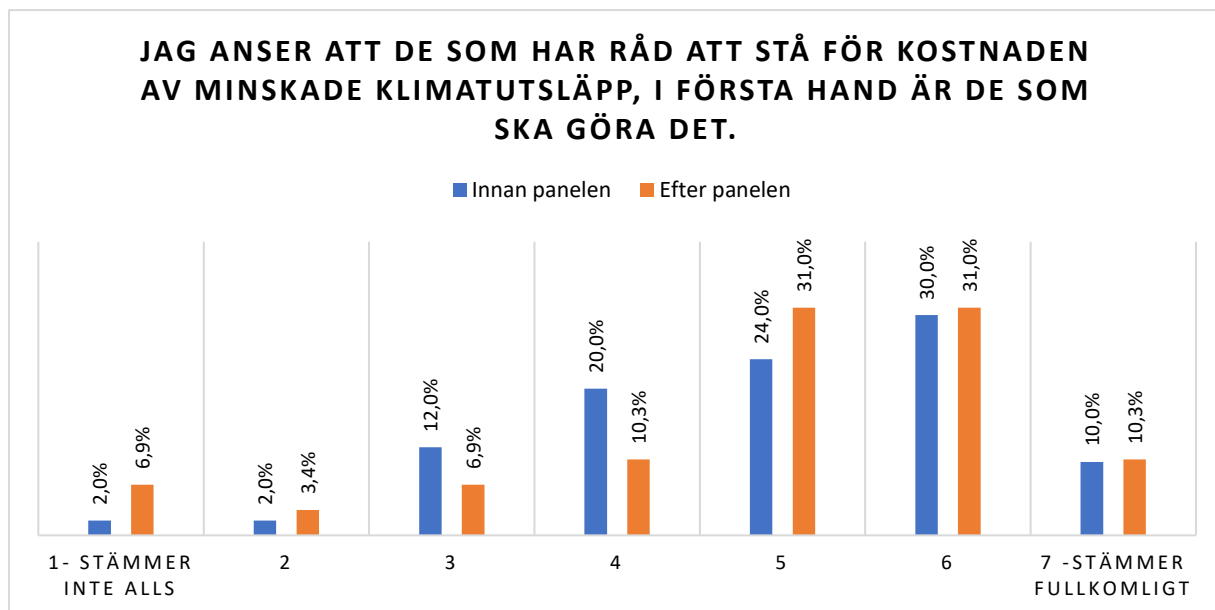
Samtliga panelister ombads ange huruvida personer som liknar respondenten skulle acceptera striktare klimatpolitiska åtgärder. Diagrammet nedan ger inte uttryck för markanta förändringar.

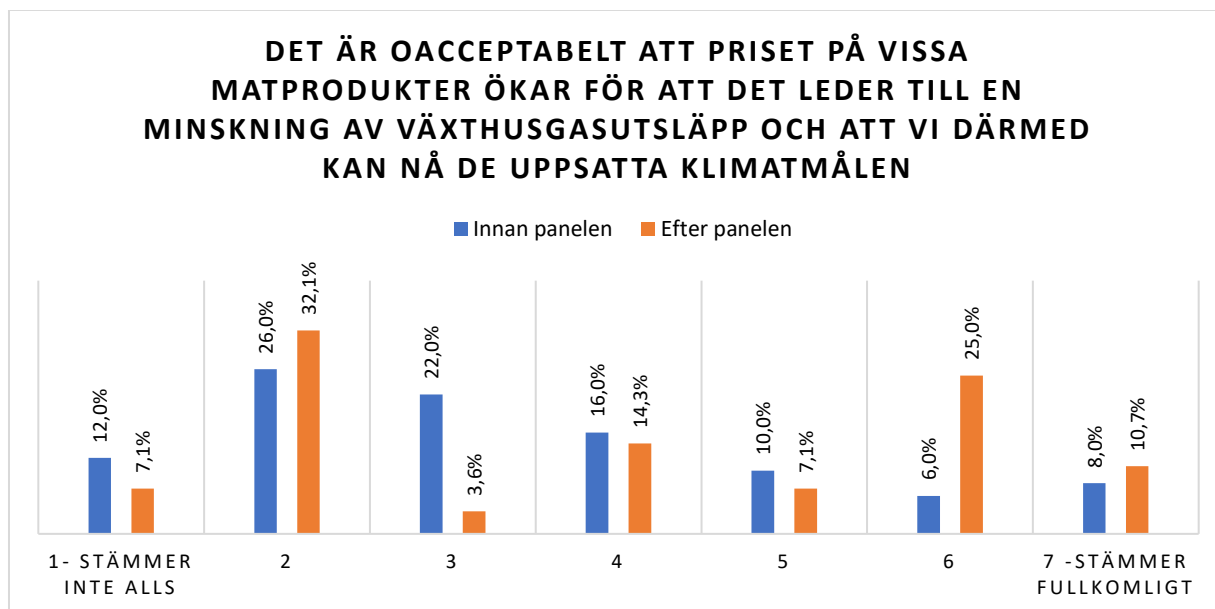
Samtliga panelister ombads ange huruvida personer som står för en större del av utsläpp också bör finansiera en minskning av utsläppen enligt frågan nedan. Noterbart i diagrammet nedan är att drygt 30 procent av de svarande efter panelens genomförande anger "7 – stämmer fullkomligt". Samma andel innan panelens genomförande uppgick till 12 procent.

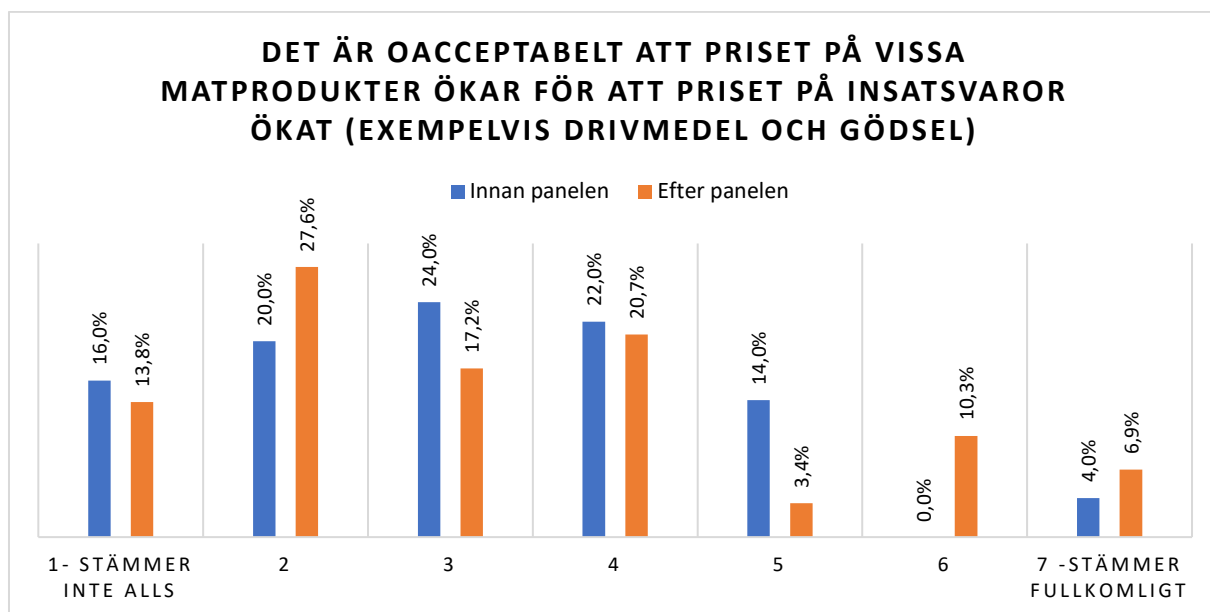
Samtliga panelister ombads ange huruvida personer med finansiella medel bör finansiera en minskning av utsläppen enligt frågan nedan. Diagrammet nedan ger inte uttryck för markanta förändringar.

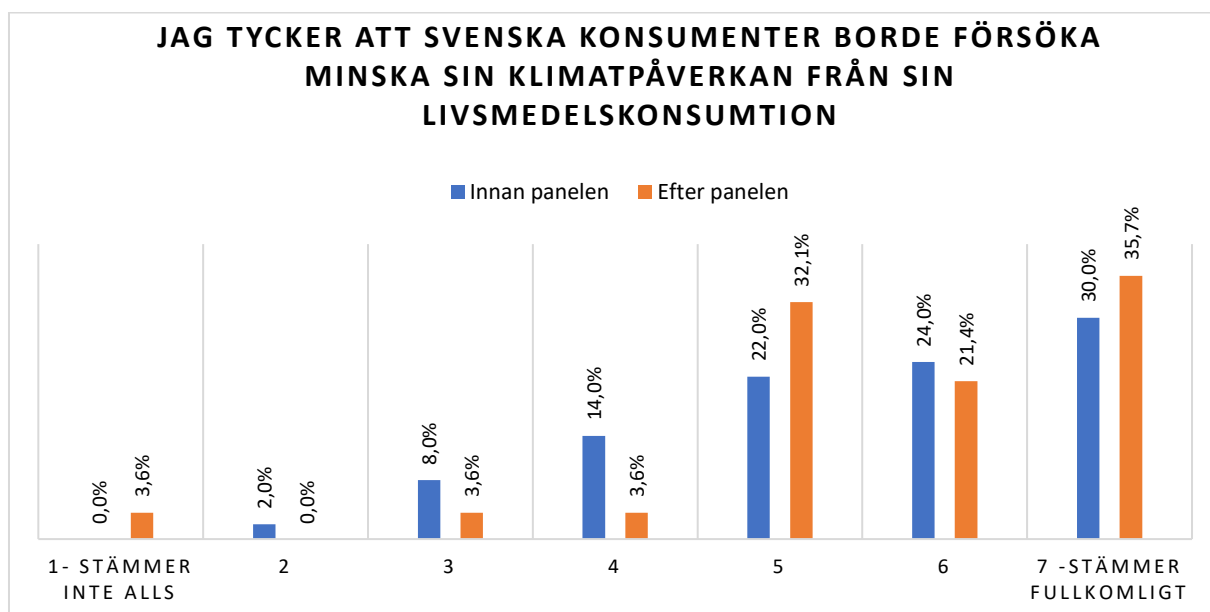
Samtliga panelister ombads ange huruvida det är acceptabelt att produkter ökar i pris som ett resultat av klimatåtgärder i enlighet med frågeställningen nedan. Noterbart är att andelen som angett "6" ändrades från sex procent innan panelens genomförande till 25 procent efter panelens genomförande.

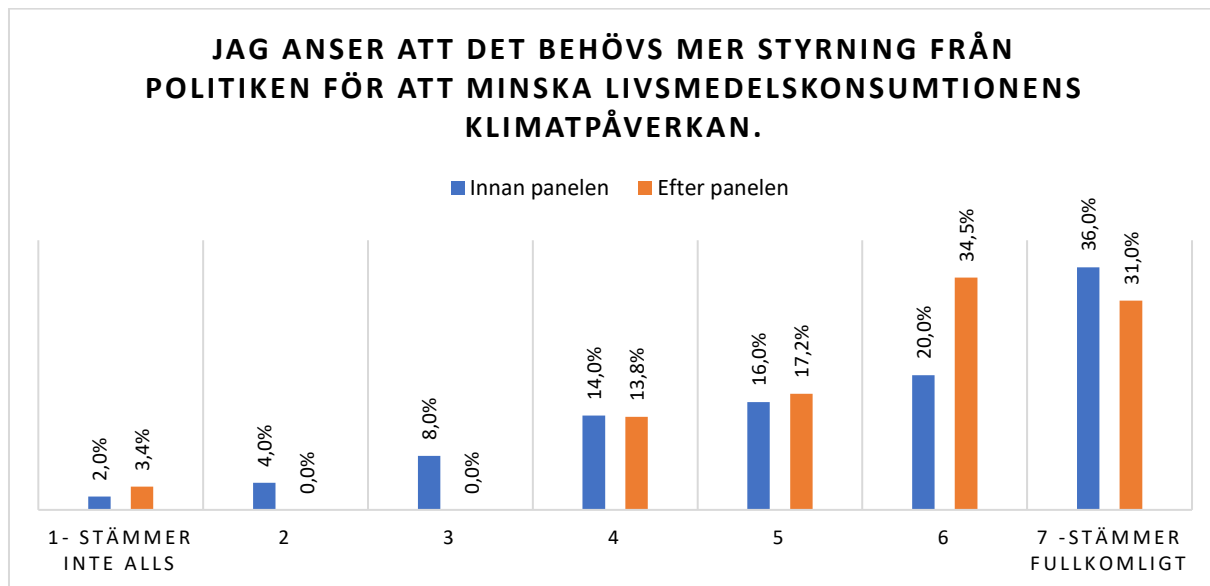
Samtliga panelister ombads ange huruvida det är acceptabelt att produkter ökar i pris som ett resultat av andra kostnadsökningar i enlighet med frågeställningen nedan. Noterbart är att andelen som angett "6" ändrades från noll procent innan panelens genomförande till drygt tio procent efter panelens genomförande.

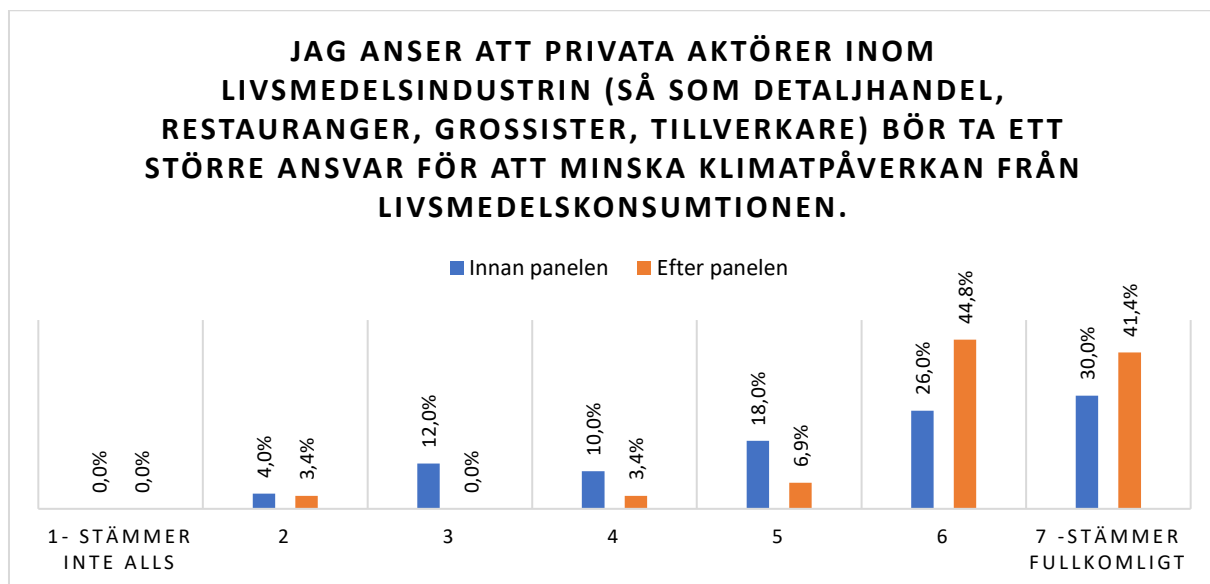
Samtliga panelister ombads ange huruvida konsumenterna i Sverige borde försöka minska sin klimatpåverkan från sin livsmedelskonsumtion. Noterbart i diagrammet nedan är att andelen som angav "5" eller högre innan panelens genomförande uppgick till cirka 76 procent. Samma andel uppgick efter panelens genomförande till drygt 89 procent.

Samtliga panelister ombads ange huruvida det behövs mer politisk styrning för att minska klimatpåverkan från livsmedelskonsumtionen. Noterbart i diagrammet nedan är att andelen som angav "5" eller högre innan panelens genomförande uppgick till 72 procent. Samma andel var efter panelens genomförande nästan 83 procent.

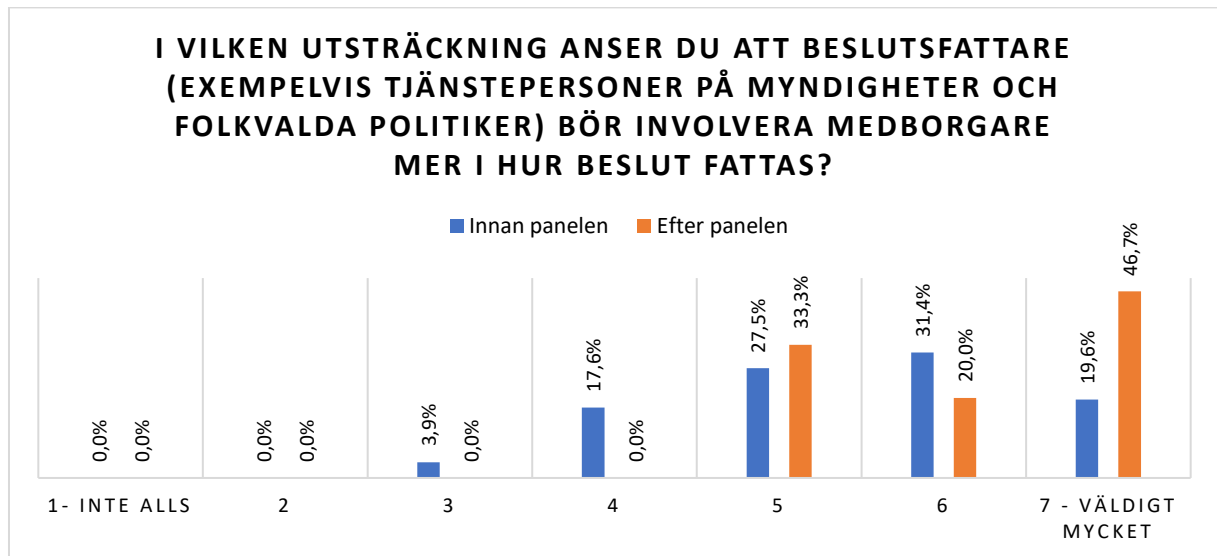

Samtliga panelister ombads ange huruvida privata aktörer behöver ta ett större ansvar för att minska klimatpåverkan från livsmedelskonsumtionen. Noterbart i diagrammet nedan är att andelen som angav "6" eller "7 - Stämmer fullkomligt" uppgick till 56 procent. Samma andel var efter panelens genomförande drygt 86 procent.

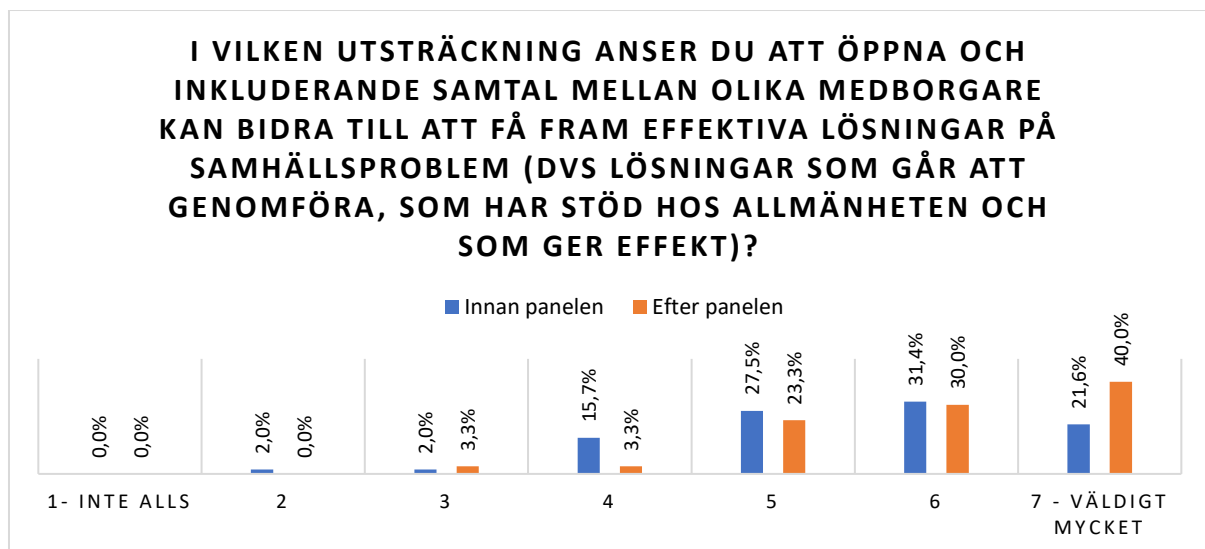

Inställning till medborgarinvolvering

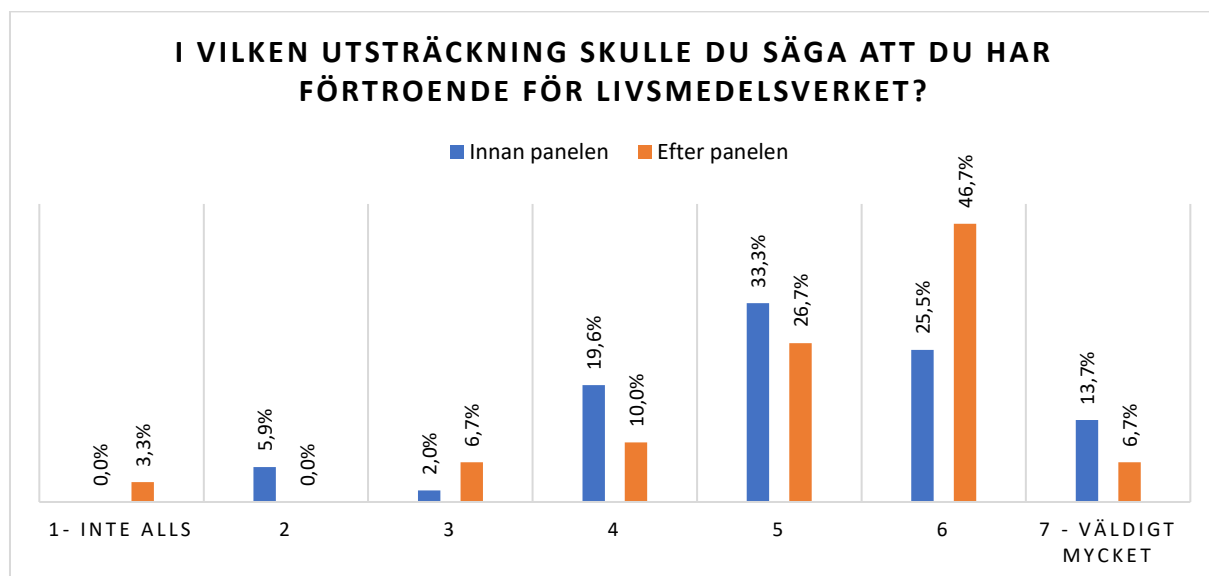
Samtliga panelister ombads ta ställning till huruvida medborgare bör involveras mer i beslutsfattande i enlighet med frågeställningen nedan. Efter panelens genomförande angav alla svarande "5" eller högre. Samma andel innan panelens genomförande var 78,4 procent.

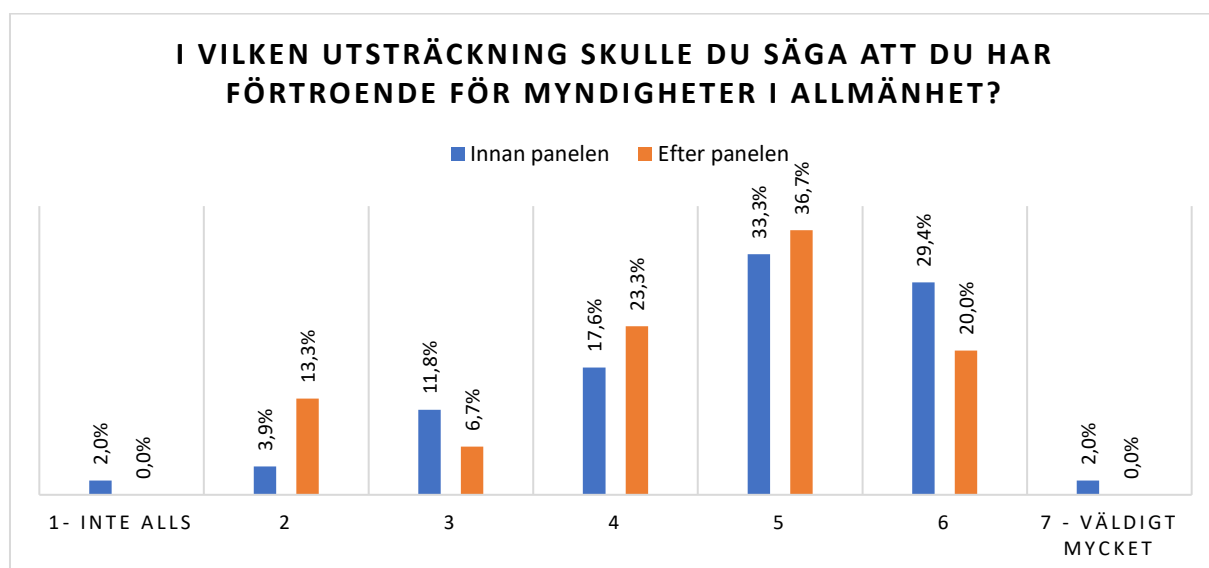
Samtliga panelister ombads ta ställning till huruvida öppna och inkluderande samtal mellan olika medborgare kan bidra till att få fram effektiva lösningar på samhällsproblem i enlighet med frågeställningen nedan. Noterbart är att andelen som angett "5" eller högre efter panelens genomförande uppgår tilldrygt 93 procent. Innan panelen var samma andel 80 procent.

Samtliga panelister ombads gradera sitt förtroende för Livsmedelsverket i enlighet med frågeställningen nedan. Innan panelens genomförande angav 72,5 procent av de svarande "5" eller högre. Samma andel efter panelens genomförande uppgick till 80 procent. En av de svarande uttryckte att förtroendet för myndigheten hade ökat i samband med medborgarpanelen då vederbörande hade fått "se ansikten på de som jobbar där och lära sig mer om deras jobb och engagemang"

Samtliga panelister ombads även gradera sitt förtroende för myndigheter i allmänhet i enlighet med frågeställningen nedan. Diagrammet nedan ger inte uttryck för några större förändringar. En respondent motiverade sitt svar med att många myndigheter är mer styrda "av lobbyister och specifika intressegrupper än av medborgarna i stort". En annan respondent påpekade också att alla myndigheter arbetar på olika sätt och att vederbörande hade olika förtroende för olika myndigheter.

Slutligen ombads samtliga panelister att med ord beskriva sin drivkraft till att medverka i panelen. En del av de svarande angav arvudet som primär orsak till sitt deltagande. Många angav möjligheten att vara delaktig och påverka som ett

huvudskäl. Ytterligare ett vanligt förekommande skäl utgjordes av viljan att lära sig mer om livsmedel och konsumtionen av den. En av de svarande uttryckte sig efter panelens genomförande enligt följande:

"Spännande ämne och viktigt att kunna vara med och påverka framtiden, samt träffa nya och intressanta personer med olika bakgrunder och kunskaper"

Policyförslag för en mer hållbar kost

I denna del av enkäten ombads respondenterna ta ställning till sex olika policyförslag och ange hur de ställde sig till vart och ett av dem. Policyförslagen och resultatet innan och efter panelens genomförande presenteras nedan.

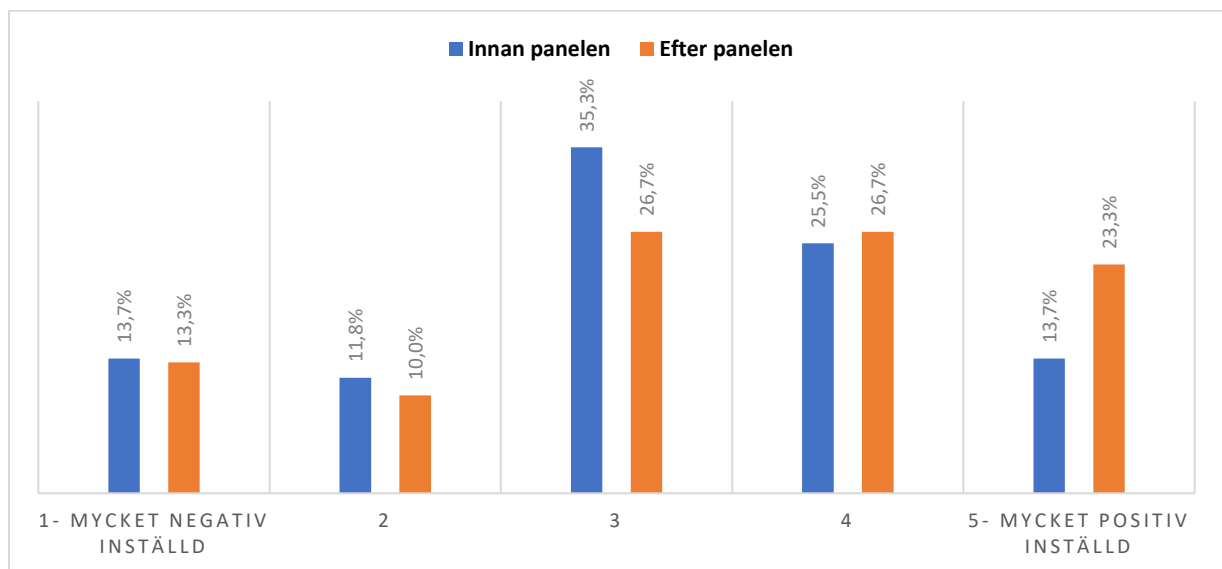
Policyförslag 1

Ett sätt att minska andelen animaliskt protein som konsumeras är genom att en skatt införs på de mest klimatbelastande produkterna (till exempel rött kött och ost). Det skulle leda till ett relativt högre pris på dessa produkter och därmed en minskad konsumtion av dessa.

Tänk dig ett skatteförslag som tar hänsyn till alla klimatskador och andra miljöskador som produktion av dessa varor medför. Det skulle, enligt beräkningar av forskare, kunna leda till ungefärliga skatt/ prisökningar enligt följande:

- Fläsk - 7 kr,
- Nötkött - 32 kr,
- Ost - 14 kr,
- Kyckling 4 kr

Vad tycker du om ett sådant förslag?

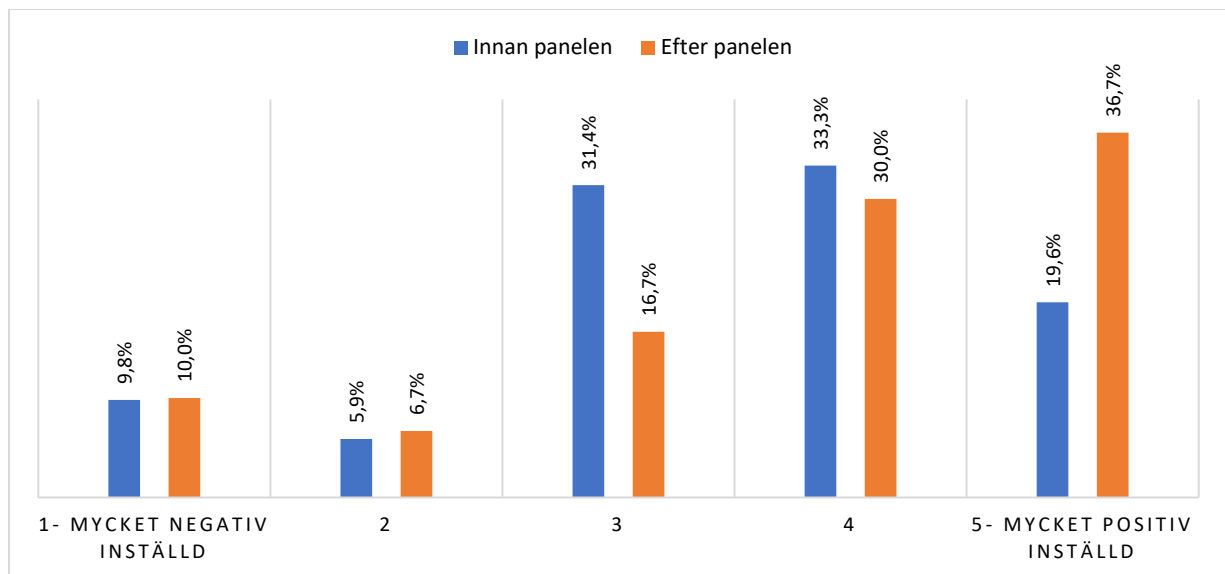
Noterbart i diagrammet ovan är att stapeln "3" minskat med nästan 10 procentenheter under panelens genomförande. Andelen som är "5 – mycket positivt inställd" har också ökat från 13,7 procent till 23,3 procent.

Policyförslag 2

Ett sätt att minska konsumtionen av animaliskt protein är att subventionera växtbaserat protein. Tänk dig ett förslag där momsen på växtbaserat protein tas bort. Idag ligger matmomsen på 12%. Det skulle innebära prissänkningar på produkter som sojaprotein, tofu och quorn med ca 10 kr per kg och bönor och linser med ca 5 kr per kg.

Idag säljs det knappt för 1 miljard kr växtbaserat protein. Vid en förväntan om en dubblerad försäljning skulle en sådan subvention kunna motsvara en kostnad på ca 300 miljoner kr. Subventionen kommer finansieras genom statens allmänna tillgångar i statsbudgeten.

Vad tycker du om ett sådant förslag?

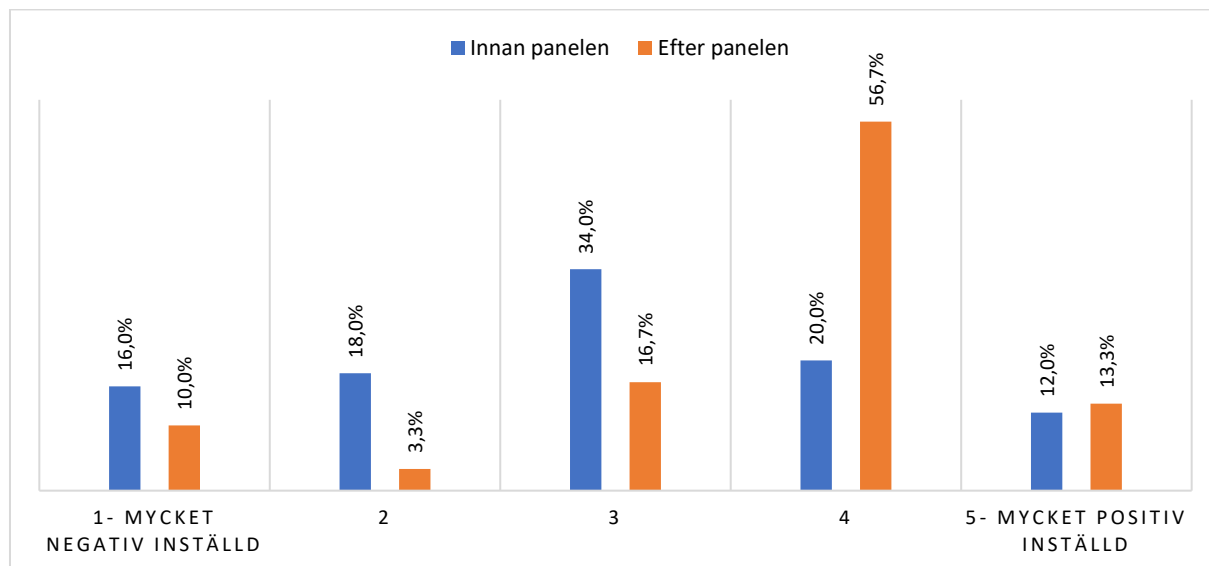

Diagrammet ovan visar en liknande, men mer tydlig, förändring som för policyförslag 1. Andelen som anger "3" har nästan halverats från 31,4 procent till 16,7 procent. Likaledes har andelen som anger "5 – Mycket positivt inställd" ökat från 19,6 procent till 36,7 procent.

Policyförslag 3

Ett sätt att minska konsumtionen av animaliska proteinkällor är att regleringar införs riktade till detaljhandel. Tänk dig att det läggs fram ett förslag på en reglering som säger att de mest klimatbelastande livsmedlen inte får marknadsföras, varken digitalt, i tidningar, i direktreklam, eller i skyltning.

Vad tycker du om ett sådant förslag?

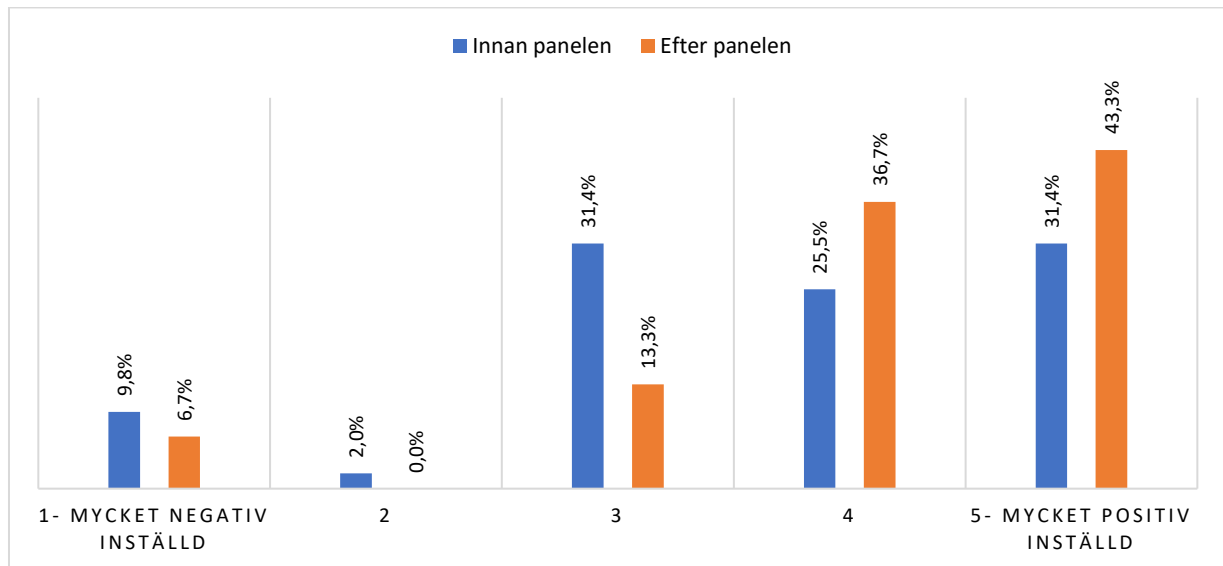

Även i diagrammet ovan ser vi att andelen som angett "3" har minskat betydligt, från drygt 34 procent till 16,7 procent. Andelen som angett "5-Mycket positivt inställd" har ökat marginellt, men andelen som angett "4" har ökat från 20 procent till nästan 57 procent.

Policyförslag 4

Tänk dig att det införs en reglering som kräver en obligatorisk klimatmärkning på förpackning eller vid prisskylt för animaliska produkter (såsom kött, ost och andra mejeriprodukter) samt växtbaserade produkter som kan fungera som substitut (såsom sojaprotein, quorn, tofu och baljväxter).

Vad tycker du om ett sådant förslag?

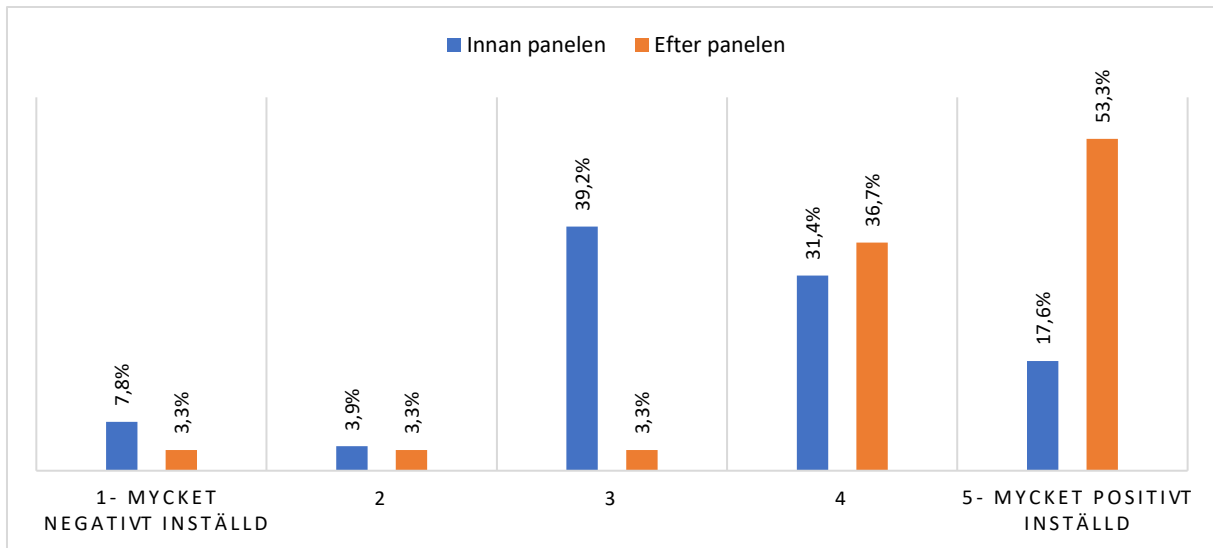

Även gällande policyförslag 4 har andelen som anger "3" minsakt betydligt, från dryga 31 procent till 13,3 procent. Andelen som anger "4" eller "5 – Mycket positivt inställd" har parallellt ökat från 57 procent till 80 procent.

Policyförslag 5

Tänk dig att det läggs fram ett förslag på en reglering som säger att skolor måste ha en klimatbudget (eller en maxgräns av klimatpåverkan) per serverad måltid i genomsnitt. I Sverige bidrar en genomsnittlig måltid till 1,8 kg CO₂-ekvivalenter. Regleringen hade varit i linje med rekommendationer för att vi ska nå målet om maximalt 1,5 graders uppvärmning, vilket innebär 0,5 kg CO₂-ekvivalenter per måltid.

Vad tycker du om ett sådant förslag?

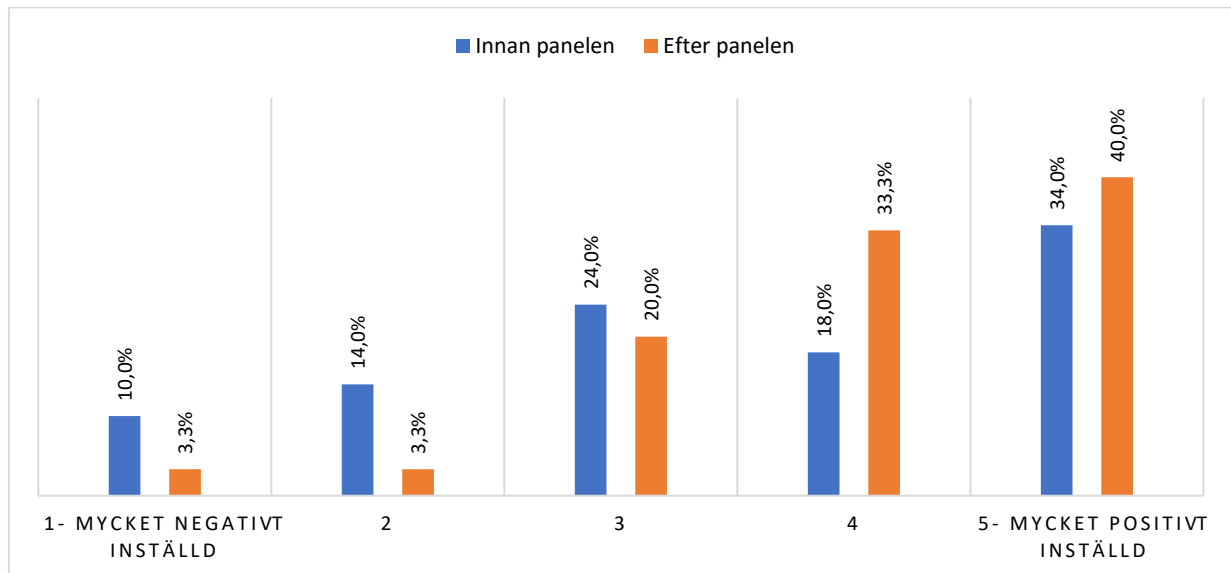

Policyförslag 5 ger oss det kanske tydligaste exemplet på förändringar i ställningstagande. Innan panelens genomförande angav nästan 40 procent av de svarande "3". Samma andel efter panelens genomförande uppgick till 3,3 procent. Andelen som angett "4" eller mer uppgick efter panelen till 90 procent, att jämföra med 49 procent innan panelens genomförande.

Policyförslag 6

Tänk dig att det läggs fram ett förslag på en reglering som säger att bufféer i offentlig verksamhet måste arrangeras så att de mest klimatbelastande proteinkällorna (exempelvis rött kött och ost) ges en mindre framträdande roll och de växtbaserade proteinkällorna en mer framträdande roll.

Vad tycker du om ett sådant förslag?

Även för policyförslag 6 ser vi en liknande, om än inte lika markant, utveckling som för de tidigare policyförslagen. Andelen som anger "3" minskar med 4 procentenheter till 20 procent. Andelen som anger "4" eller mer uppgår efter panelens genomförande till drygt 73 procent, att jämföra med 52 procent innan genomförandet. Andelen som anger 2 eller lägre minskar parallellt från 24 procent till 6,6 procent.

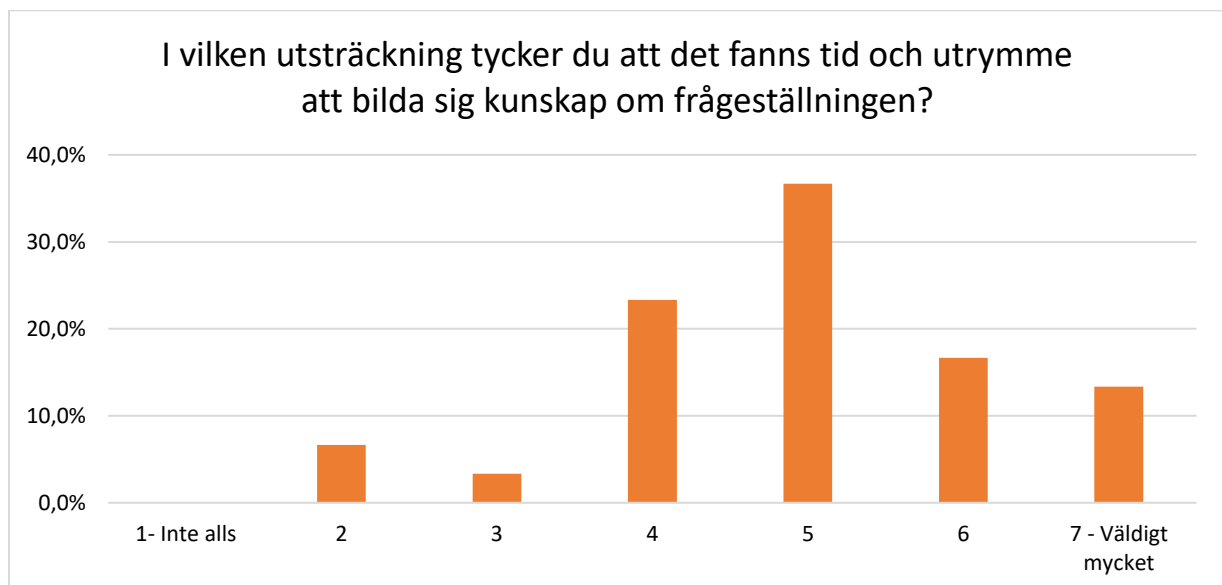
Feedback kring deltagande

Denna del av enkäten besvarades endast efter panelens genomförande. Samtliga panellister ombads redogöra för sina upplevelser och erfarenheter av att delta i Sveriges första medborgarpanel. Nedan presenteras resultaten och urklipp från fritextsvar.

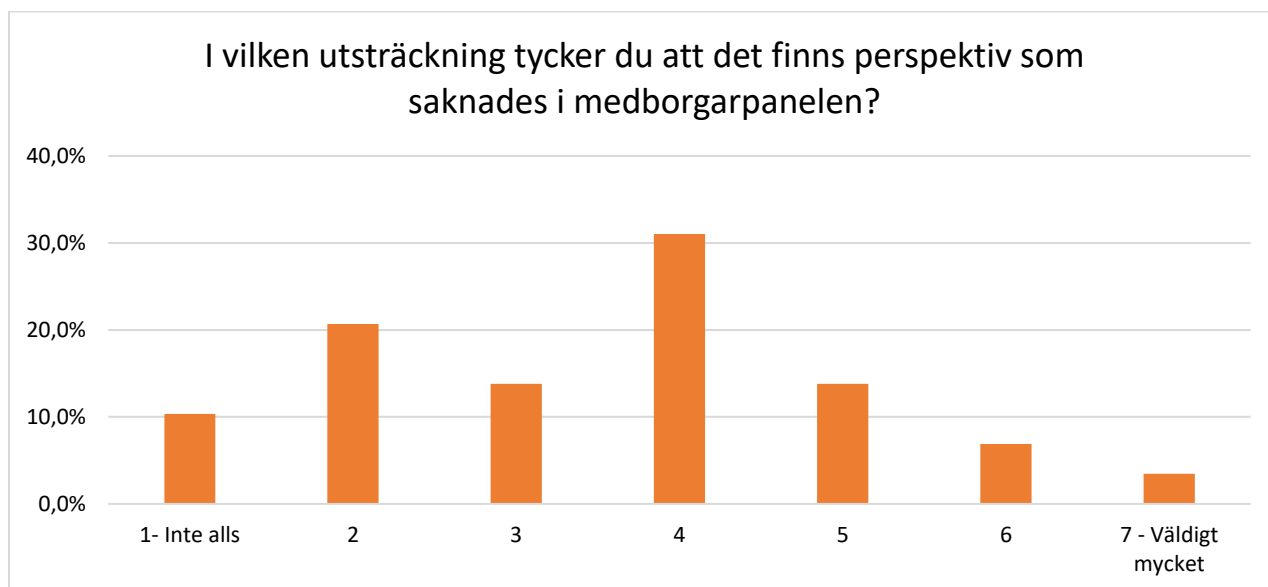
Samtliga panelister ombads med ord redogöra för hur de tyckte det var att delta i medborgarpanelen. Många av de svarande lyfte att processen varit trevlig, lärorik och intressant. Många poängterade att ett stort plus har varit att träffa och umgås med människor med vilka vederbörande inte vanligtvis umgås. Vissa lyfter även att processen stundtals varit både krävande och frustrerande, och efterlyser än mer tid för diskussioner. Det lyfts även att arvudet för arbetet borde kunna vara högre. Möjligheten att påverka lyfts även upp som en positiv sak. En respondent uttrycker sig enligt följande:

"Ganska krävande - mentalt. Men roligt, lärorikt och det känns att jobbet vi har gjort har haft stor betydelse"

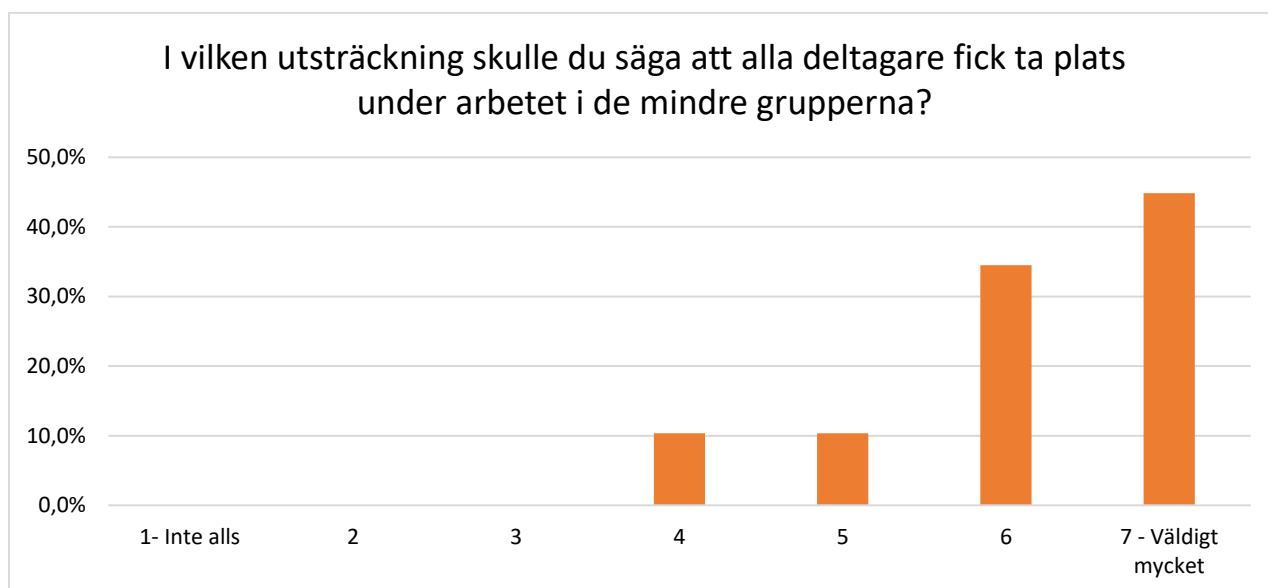
Därefter ombads alla panelister ta ställning till huruvida det fanns tillräckligt mycket tid och utrymme till att bilda sig en uppfattning enligt frågeställningen nedan. Två tredjedelar av de svarande angav "5" eller högre. I fritext anger några av de svarande att det hade varit önskvärt att ha möjligheten att komma åt experters presentationer i efterhand. Flera lyfter även att man sett till att förskansa sig kunskaper mellan träffarna. En respondent föreslår att den första träffen borde vara en tvådagarsträff, för att möjliggöra längre och mer fördjupade föreläsningar.

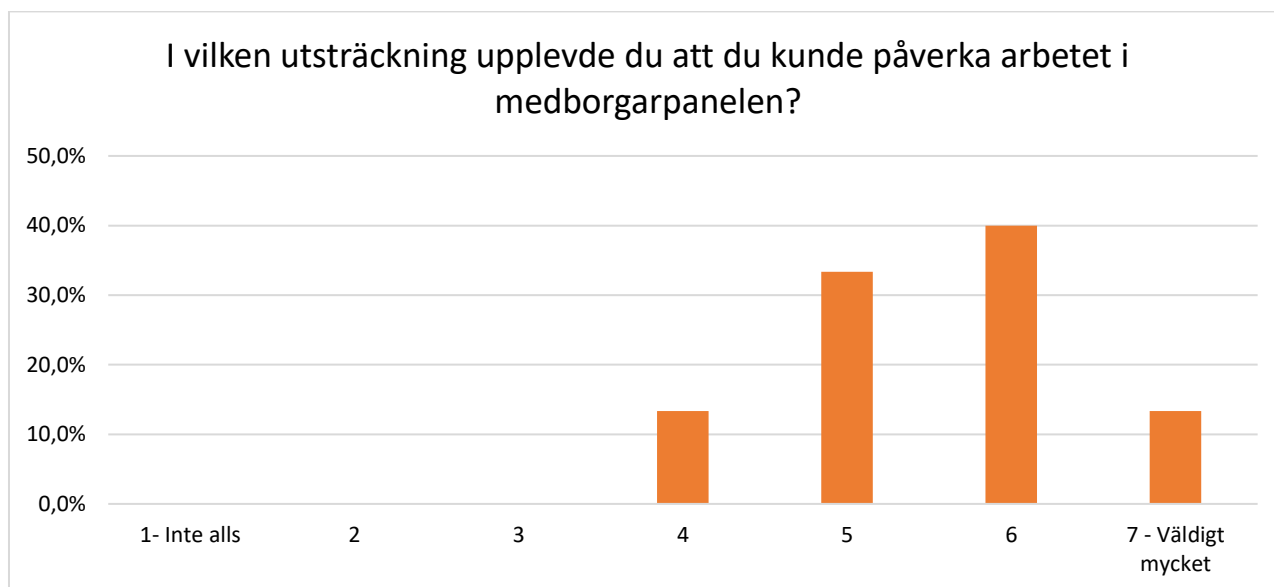
Panelisterna ombads ta ställning till huruvida det saknades perspektiv i panelens genomförande enligt frågeställningen nedan. Diagrammet nedan följer nästan en sned normalfördelning, där 24 procent angett "5" eller högre, och 44 procent angett "3" eller lägre. Ett tydligare fokus på sociala aspekter efterlyses av vissa svarande. Några respondenter framför att näringsidkares perspektiv skulle kunna ha tagit en större plats.

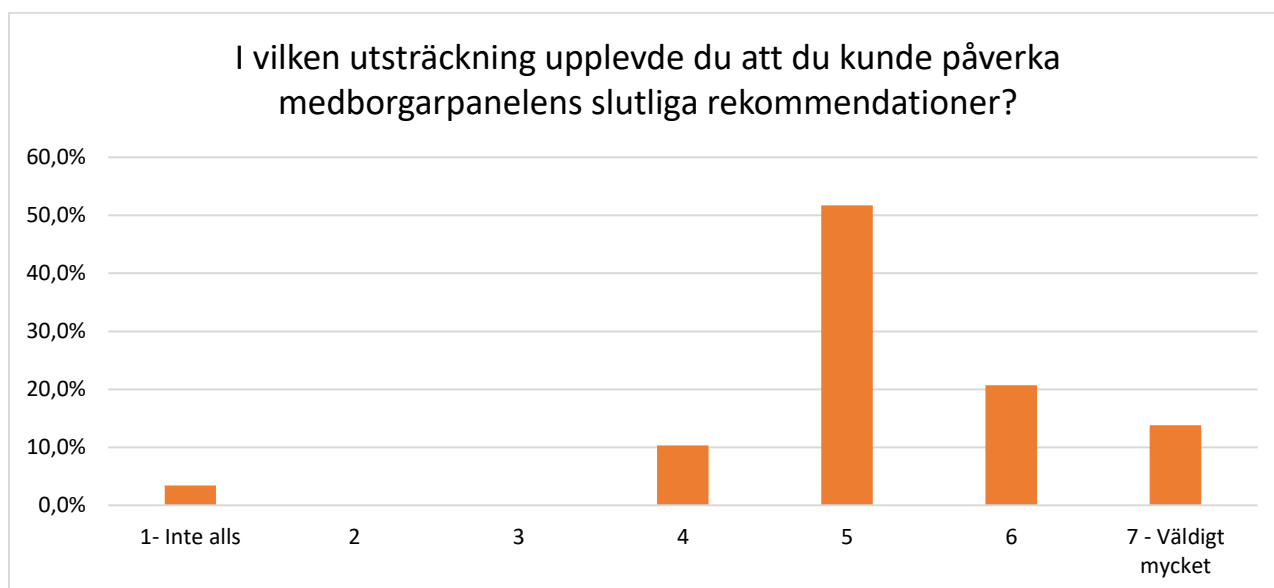
Panelisterna ombads ta ställning till huruvida alla deltagare fick ta plats i enlighet med frågeställningen nedan. Det får ses som glädjande att ingen respondent angett lägre än "4" och att 79 procent av de svarande angett "6" eller "7 – väldigt mycket". I fritextkommentarer riktar många svarande positiv feedback till facilitatorerna och till övriga deltagare. Någon föreslår att grupperna hade kunnat delas in i mindre grupper lite mer ofta.

Panelisterna ombads ta ställning till i vilken utsträckning hen upplevde att hen kunde påverka arbetet i medborgarpanelen i enlighet med frågeställningen nedan. Återigen är det glädjande att se att ingen av de svarande angett lägre än "4". Över hälften av de svarande har angett "6" eller "7 - Våldigt mycket". Vissa av respondenterna framför att det hade varit positivt om varje panelist hade möjlighet att välja underämne själv.

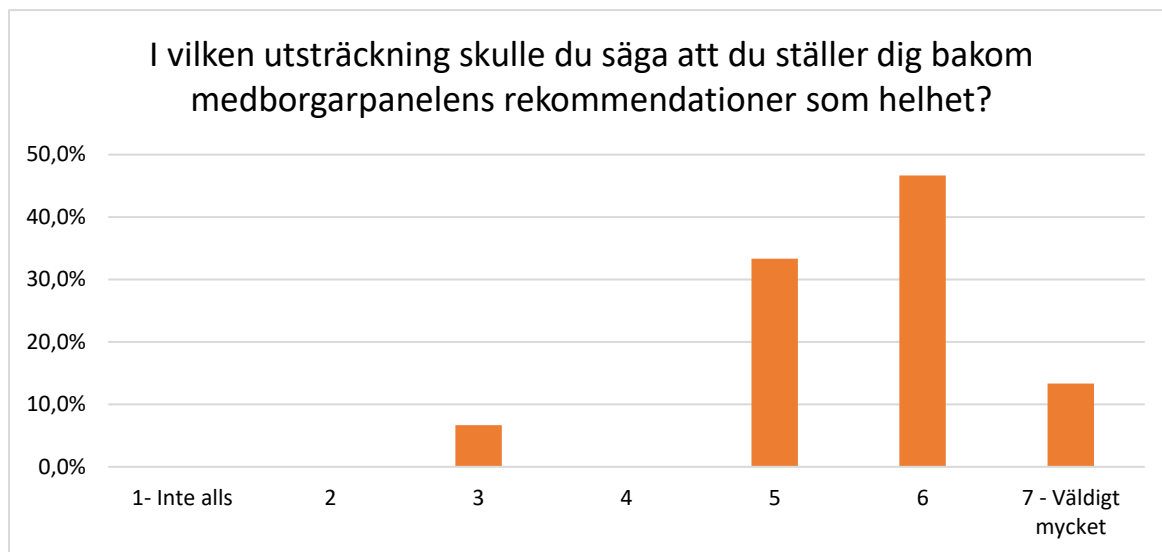

Panelisterna ombads därefter ta ställning till i vilken utsträckning hen upplevde att hen kunde påverka panelens slutliga rekommendationer i enlighet med frågeställningen nedan. En person har angett. "1- inte alls". Det framförs av vissa svarande att röstningen på rekommendationerna inte uppfattas ha påverkat nämnvärt då samtliga rekommendationer fick liknande resultat. Andra påpekar att det var just röstningen som möjliggjorde påverkan.

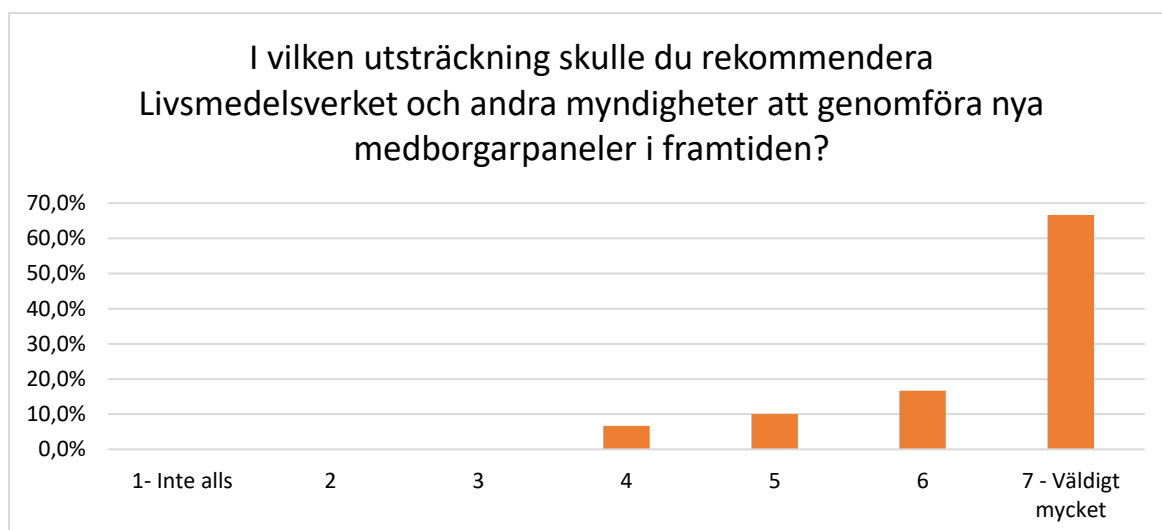
Panelisterna ombads därefter ta ställning till i vilken utsträckning hen ställer sig bakom panelens rekommendationer som helhet. 60 procent av de svarande har angett "6" eller "7 - Våldigt mycket". 6,7 procent av de svarande har emellertid

angett "3", och det framförs att det i synnerhet var vissa av rekommendationerna som uppfattades som "lana". En annan respondent ger uttryck för en stolthet över att ha bidragit till rekommendationerna som helhet.

Slutligen ombads panelisterna ta ställning till i vilken utsträckning hen rekommenderar Livsmedelsverket eller andra myndigheter att genomföra nya paneler i framtiden. Två tredjedelar av de svarande anger "7 - Våldigt mycket", och ingen av de svarande anger lägre än "4". Många av respondenterna efterlyser mer tid i framtida paneler, men lovordar också liknande initiativ. En svarande uttrycker sig enligt följande:

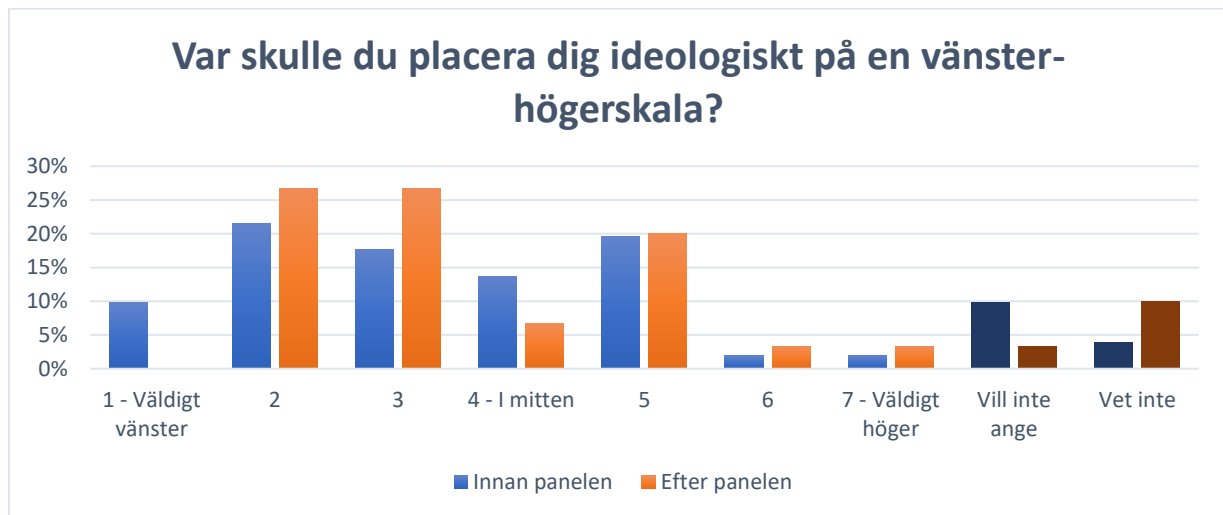
"Fler får förståelse över varför samhället set ut som det gör. Man känner sig hörd när man blir inbjuden till att påverka"

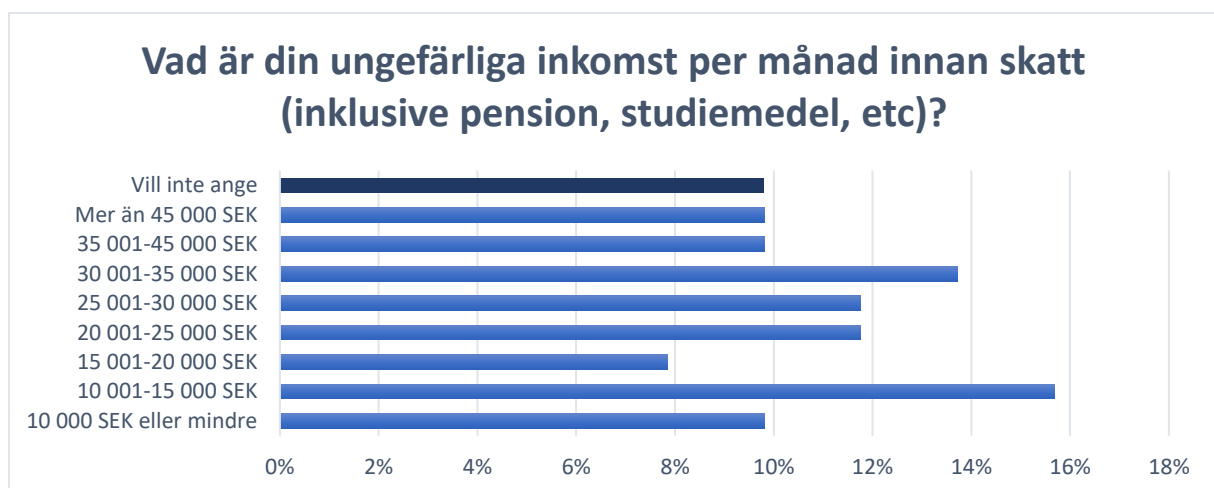
Bakgrundsfaktorer

Den sista delen av bägge enkäter utgjordes av frågor kring bakgrundsfaktorer. Nedan redovisas resultatet för dessa.

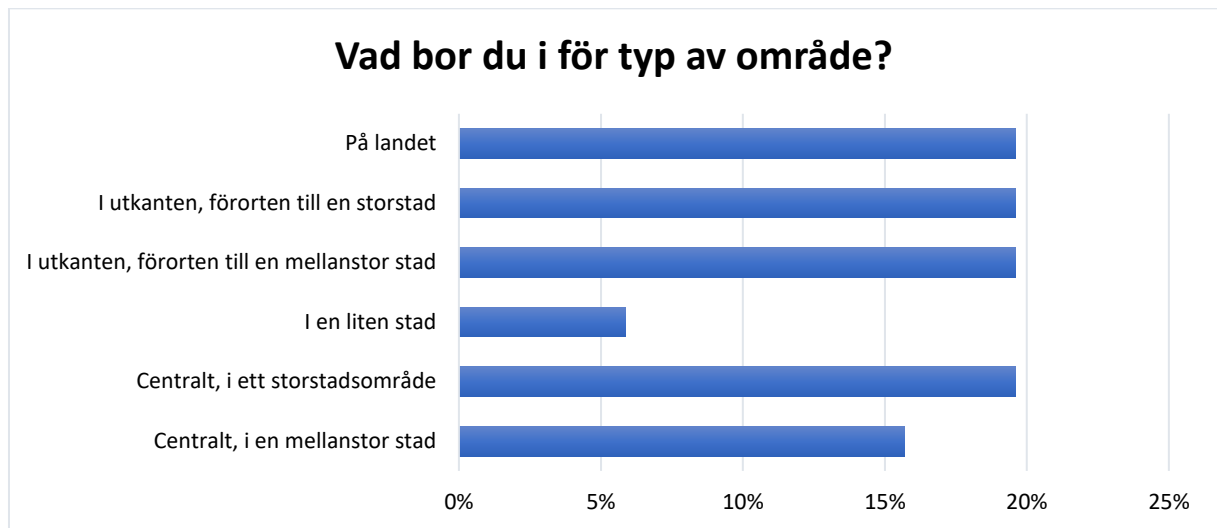
Nedan syns var de svarande placerar sig ideologiskt på en vänster-höger skala. Tar vi i beaktande att det föreligger diskrepans mellan vilka som har svarat på enkäten innan respektive efter panelen kan vi sluta oss till att diagrammet nedan inte visar en statistiskt säkerställd förändring.

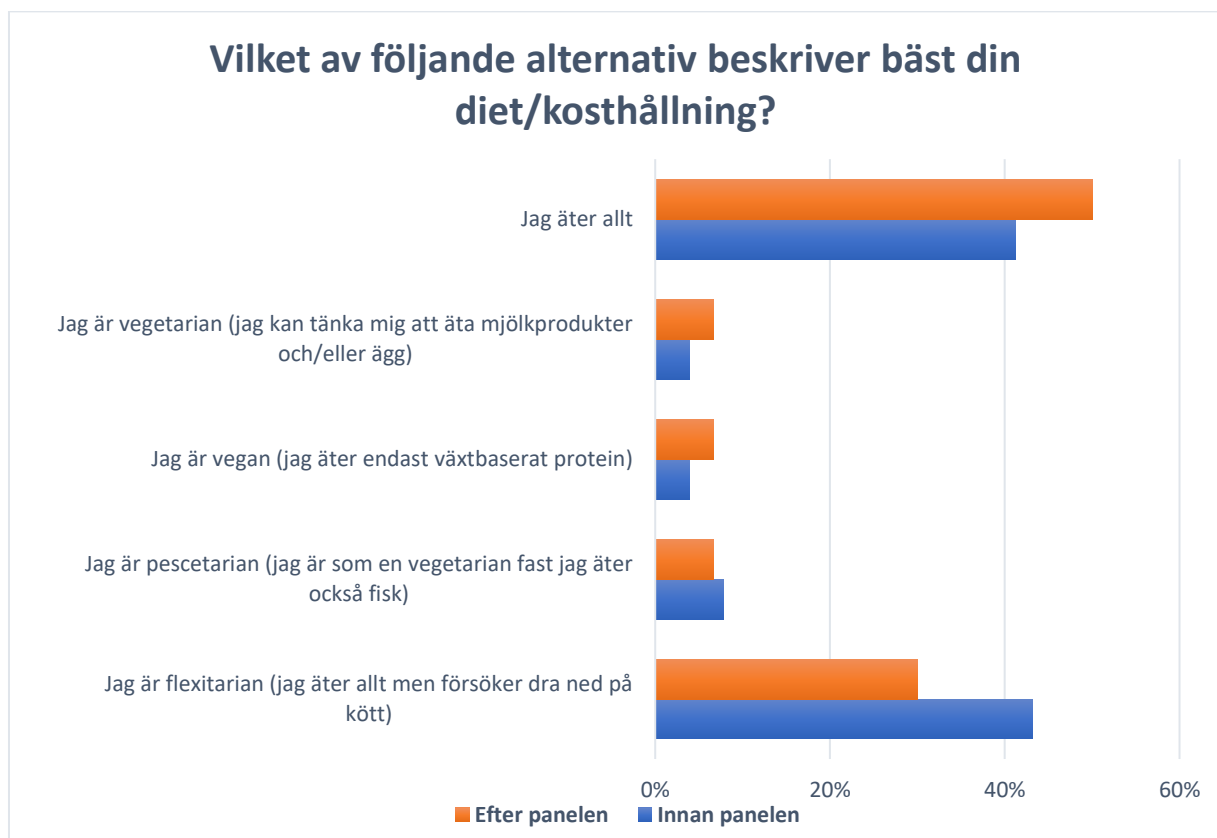
Diagrammet nedan redogör för den egenangivna inkomstfördelningen bland de som besvarade enkäten innan panelens genomförande.

Diagrammet nedan redogör den egenangivna boendeorten bland de som besvarande enkäten innan panelens genomförande.

Slutligen redogör diagrammet nedan för kosthållningen/dieten bland respondenterna. Noterbart är att andelen allätare förefaller ha ökat från dryga 40 procent till närmre 50 procent.

Resultat från enkät till avhoppare

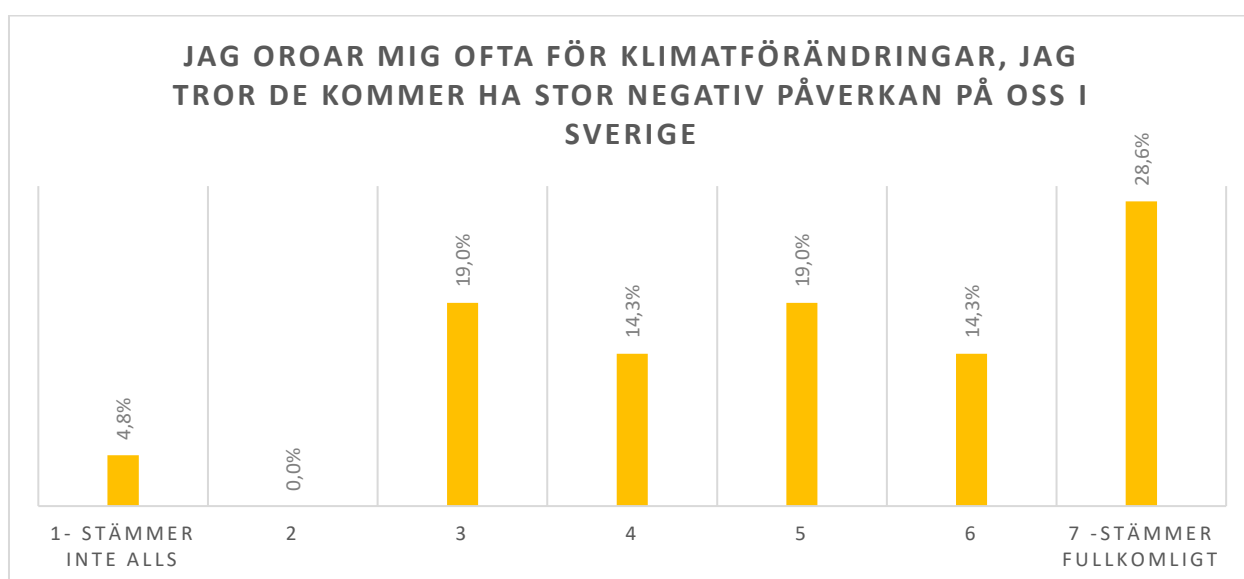
Denna bilaga redogör för resultatet av de enkätundersökningar som genomfördes med de personer som initialt uttryckte ett intresse av att vara med i panelen, men som innan panelens första träff valde att hoppa av. Enkäten skickades besvarades av 21 personer mellan den 30 mars och den 24 april 2023. Totalt skickades enkäten ut till ungefär 50 personer.

Enkäten är framtagen i samarbete mellan Digidem Lab, Livsmedelsverket och Stockholm Resilience Centre. Enkäten består av följande fyra delar

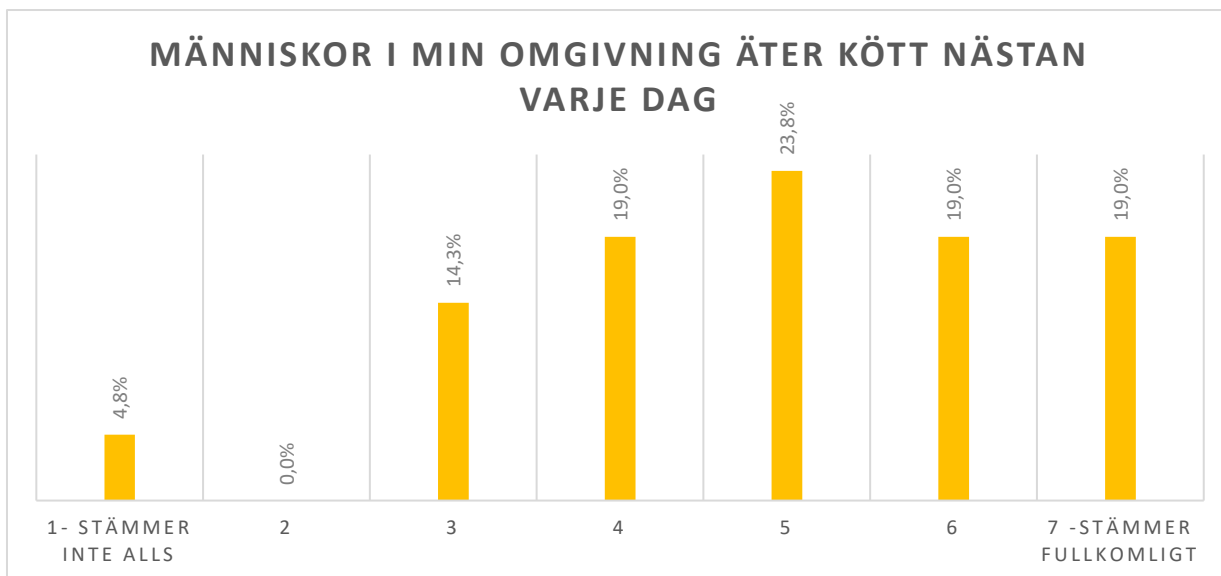
- Attityder om klimat, miljö, livsmedelskonsumtion och styrning
- Inställning till medborgarinvolvering
- Skäl till avböjd medverkan
- Bakgrundsfaktorer

Attityder om klimat, miljö, livsmedelskonsumtion och styrning

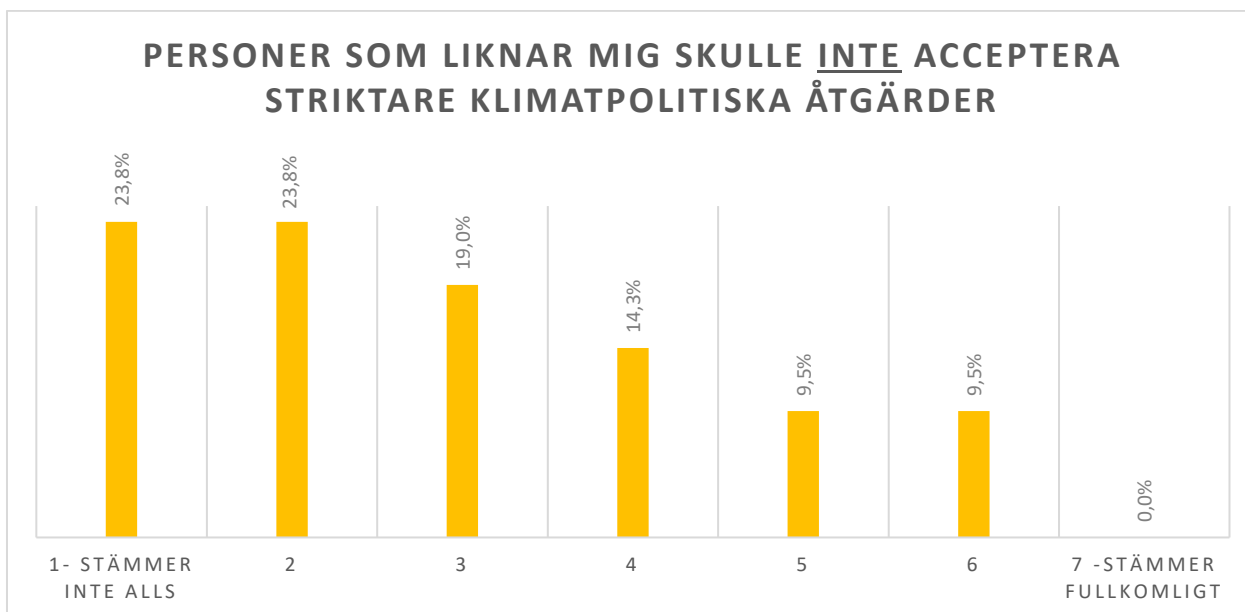
Samtliga avhoppare ombads gradera sin oro för klimatförändringar i enlighet med frågan nedan. Resultatet återges i diagrammet nedan. Det mest förekommande svaret utgörs av "7-stämmer fullkomligt". Samma andel innan panelen uppgick till cirka 40 procent. 4,8 procent har svarat "1-stämmer inte alls". Detta motsvarar en person.

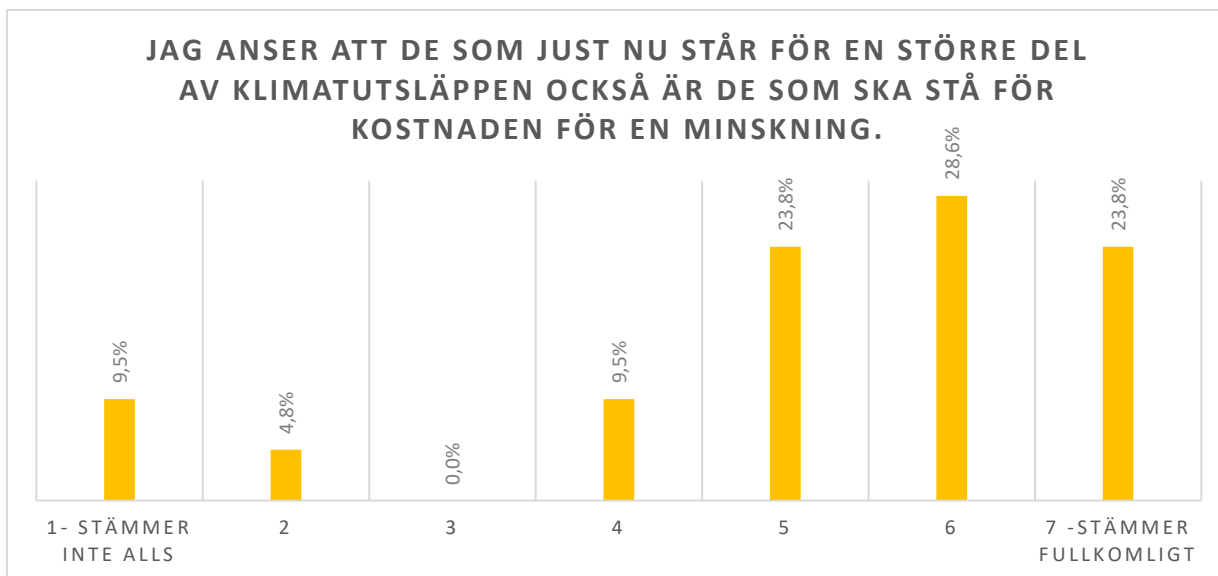
Samtliga avhoppare ombads ange huruvida människor i hens omgivning dagligen äter kött. I stort speglar detta resultat samma resultat från den initiala enkäten till panelisterna (se Bilaga 1).

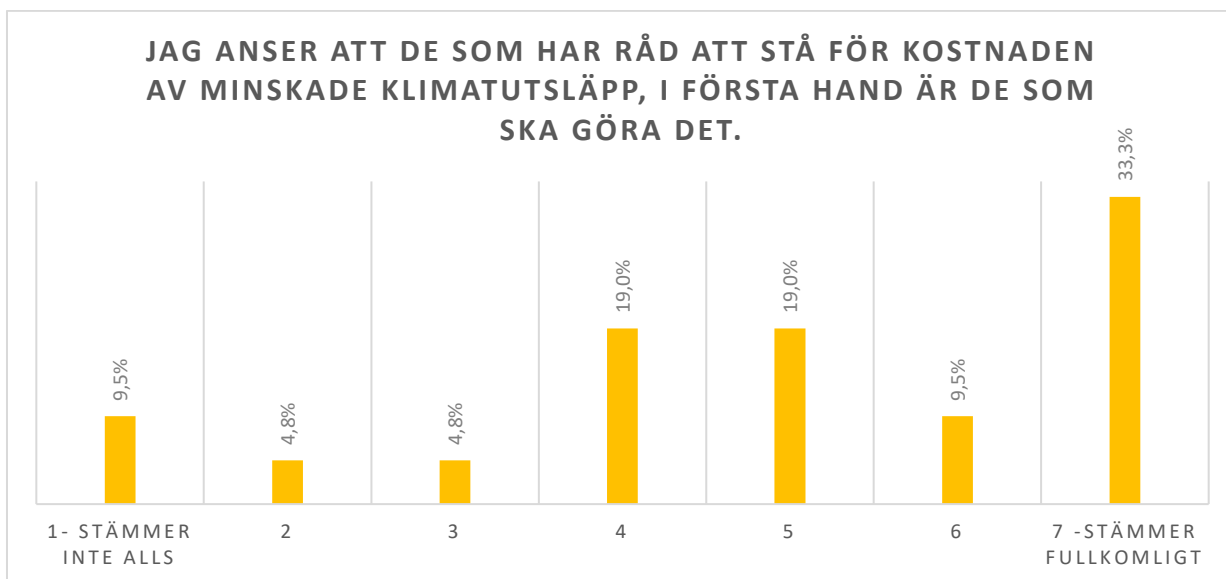
Samtliga avhoppare ombads ange huruvida personer som liknar respondenten skulle acceptera striktare klimatpolitiska åtgärder. Noterbart är att 19 procent av de svarande avhopparna anger "5" eller högre. Motsvarande siffra bland panelisterna innan panelens genomförande var 12 procent.

Samtliga avhoppare ombads ange huruvida personer som står för en större del av utsläpp också bör finansiera en minskning av utsläppen enligt frågan nedan. Det är anmärkningsvärt att drygt 14 procent av de svarande avhopparna har angett "1-stämmer inte alls" eller "2". Motsvarande andel bland panelisterna innan panelens genomförande uppgick till två procent (en person).

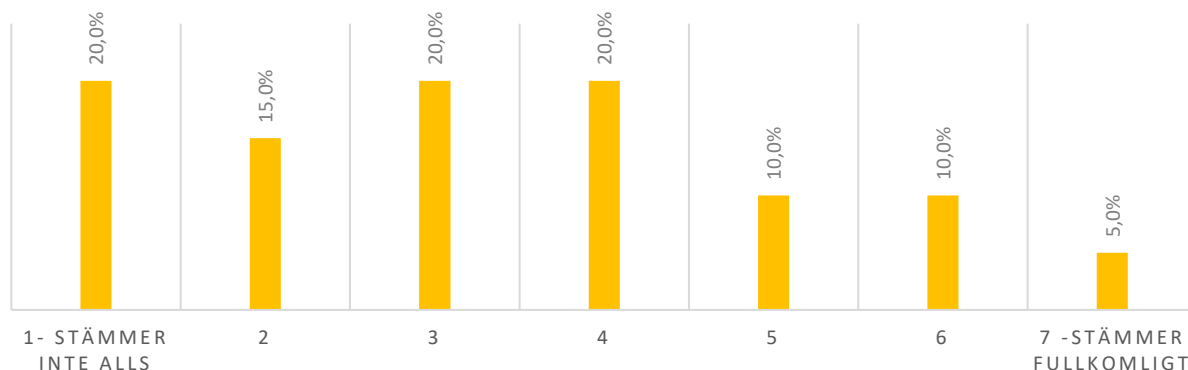

Samtliga avhoppare ombads ange huruvida personer med finansiella medel bör finansiera en minskning av utsläppen enligt frågan nedan. En tredjedel av de svarande avhopparna har angett "7-stämmer fullkomligt". Samma andel bland panelisterna var, både innan och efter panelens genomförande, cirka 10 procent.

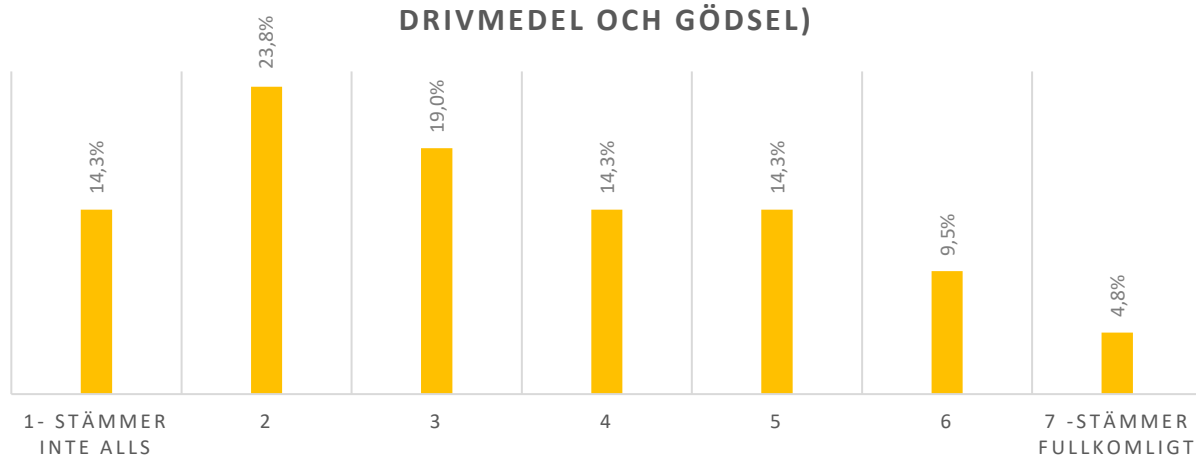
Samtliga avhoppare ombads ange huruvida det är acceptabelt att produkter ökar i pris som ett resultat av klimatåtgärder i enlighet med frågeställningen nedan. I stora drag speglar resultatet nedan resultatet från den enkät som genomfördes bland panelister innan panelens genomförande.

**DET ÄR OACCEPTABELT ATT PRISET PÅ VISSA
MATPRODUKTER ÖKAR FÖR ATT DET LEDER TILL EN
MINSKNING AV VÄXTHUSGASUTSLÄPP OCH ATT VI DÄRMED
KAN NÅ DE UPPSATTA KLIMATMÅLEN**

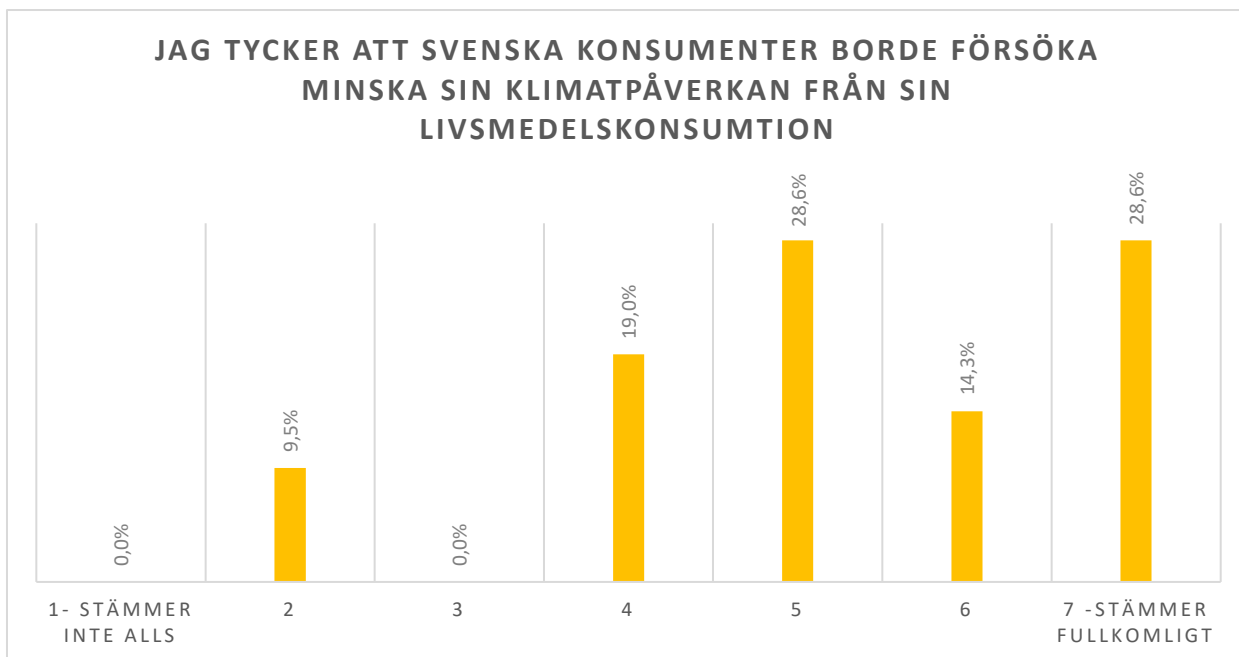

Samtliga avhoppare ombads ange huruvida det är acceptabelt att produkter ökar i pris som ett resultat av andra kostnadsökningar i enlighet med frågeställningen nedan. I stora drag speglar resultatet nedan resultatet från den enkät som genomfördes bland panelister innan panelens genomförande.

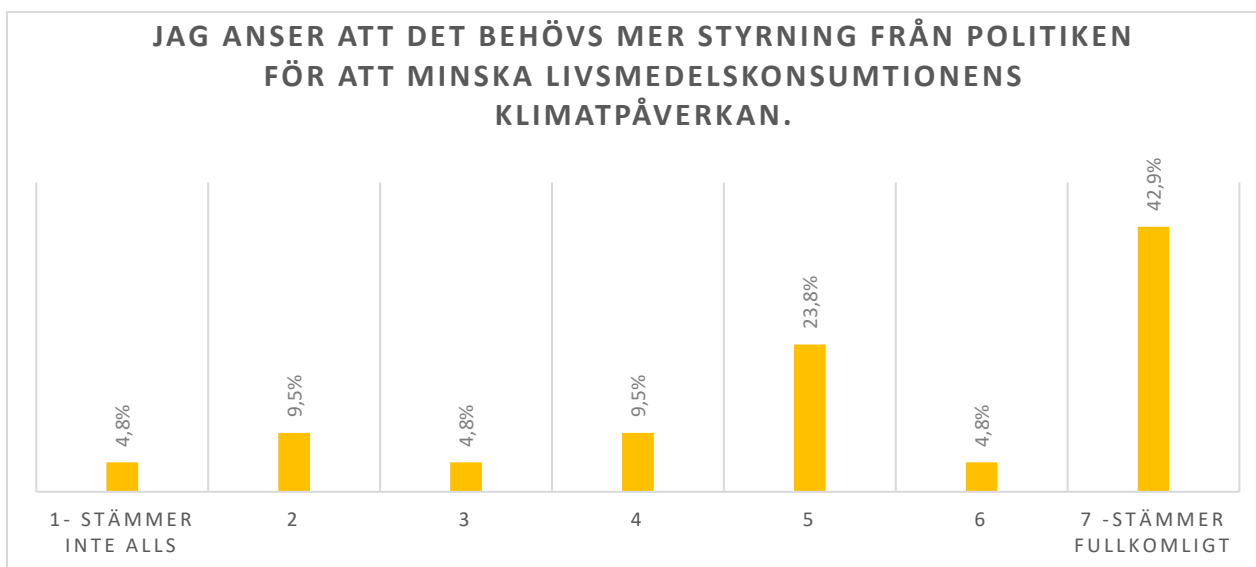
**DET ÄR OACCEPTABELT ATT PRISET PÅ VISSA MATPRODUKTER
ÖKAR FÖR ATT PRISET PÅ INSATSVAROR ÖKAT (EXEMPELVIS
DRIVMEDEL OCH GÖDSEL)**

Samtliga avhoppare ombads ange huruvida konsumenterna i Sverige borde försöka minska sin klimatpåverkan från sin livsmedelskonsumtion. I stora drag speglar resultatet nedan resultatet från den enkät som genomfördes bland panelister innan panelens genomförande.

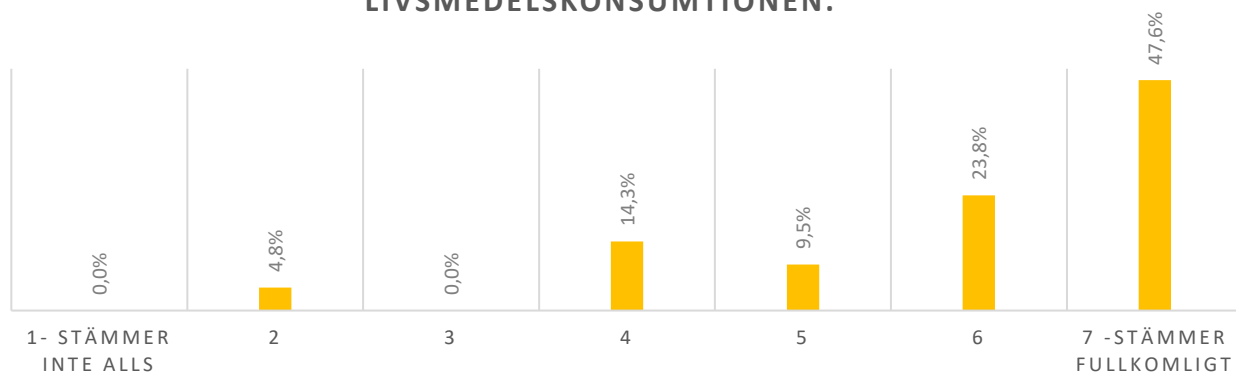

Samtliga avhoppare ombads ange huruvida det behövs mer politisk styrning för att minska klimatpåverkan från livsmedelskonsumtionen. I stora drag speglar resultatet nedan resultatet från den enkät som genomfördes bland panelister innan panelens genomförande.

Samtliga avhoppare ombads ange huruvida privata aktörer behöver ta ett större ansvar för att minska klimatpåverkan från livsmedelskonsumtionen. Noterbart i diagrammet nedan är att andelen svarande avhoppare som angav "7 - Stämmer fullkomligt" uppgick till 47,6 procent. Samma andel bland panelisterna innan panelens genomförande var 30 procent. Efter panelens genomförande uppgick andelen till 41,4 procent.

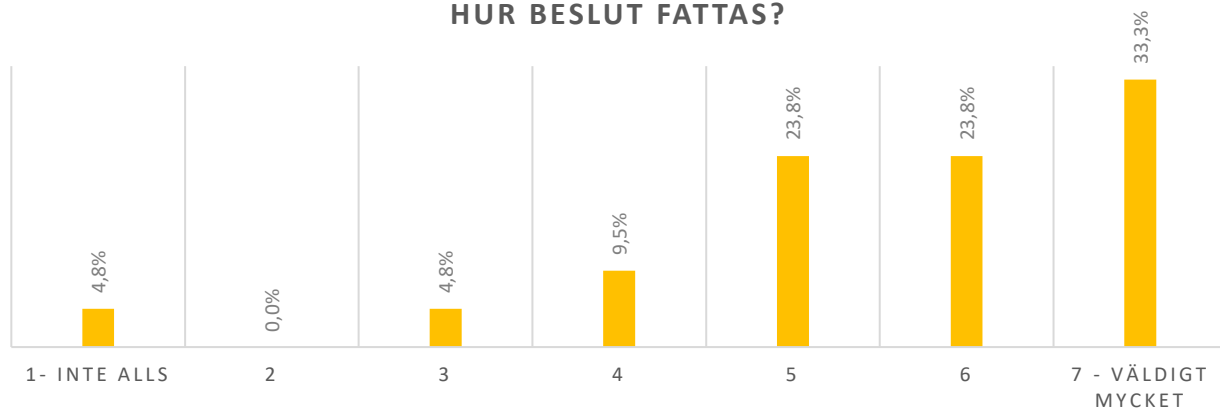
JAG ANSER ATT PRIVATA AKTÖRER INOM LIVSMEDELSINDUSTRIN (SÅ SOM DETALJHANDEL, RESTAURANGER, GROSSISTER, TILLVERKARE) BÖR TA ETT STÖRRE ANSVAR FÖR ATT MINSKA KLIMATPÅVERKAN FRÅN LIVSMEDELSKONSUMTIONEN.

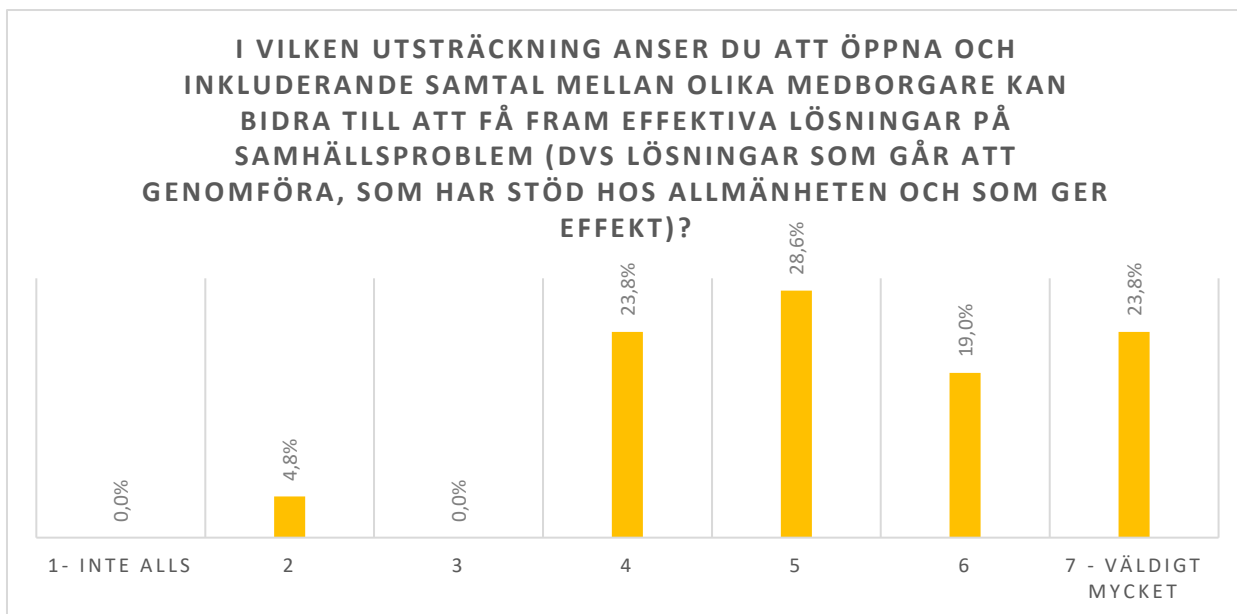
Inställning till medborgarinvolvering

Samtliga avhoppare ombads ta ställning till huruvida medborgare bör involveras mer i beslutsfattande i enlighet med frågeställningen nedan. I stora drag speglar resultatet nedan resultatet från den enkät som genomfördes bland panelister innan panelens genomförande.

I VILKEN UTSTRÄCKNING ANSER DU ATT BESLUTFATTARE (EXEMPELVIS TJÄNSTEPERSONER PÅ MYNDIGHETER OCH FOLKVALDA POLITIKER) BÖR INVOLVERA MEDBORGARE MER I HUR BESLUT FATTAS?

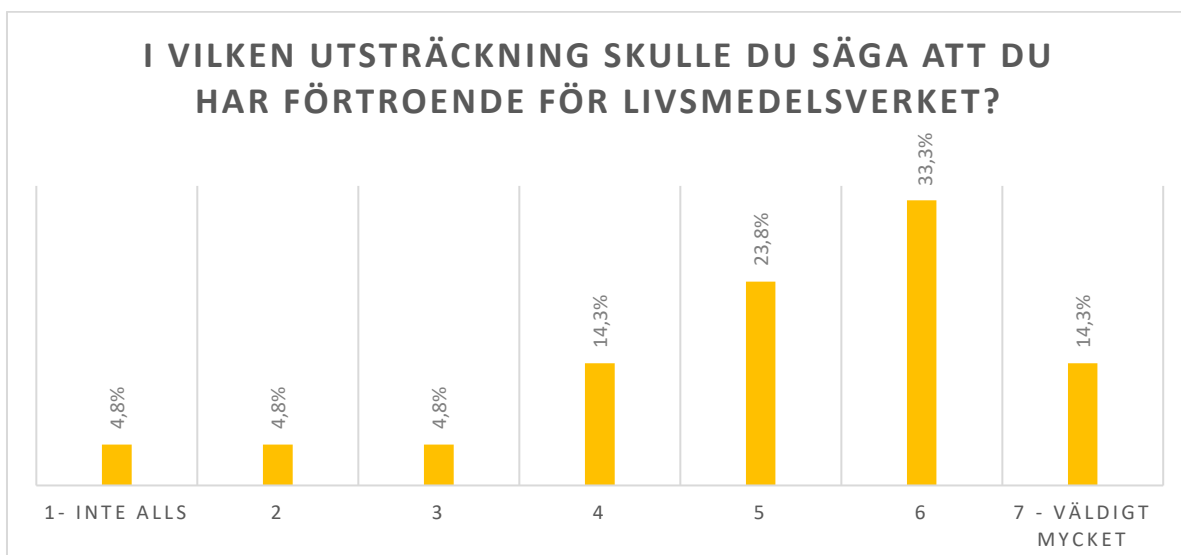

Samtliga avhoppare ombads ta ställning till huruvida öppna och inkluderande samtal mellan olika medborgare kan bidra till att få fram effektiva lösningar på samhällsproblem i enlighet med frågeställningen nedan. Noterbart är att andelen som angett "5" eller högre efter panelens genomförande uppgår till drygt 71 procent. Bland panelisterna var samma andel innan panelens genomförande 80 procent.

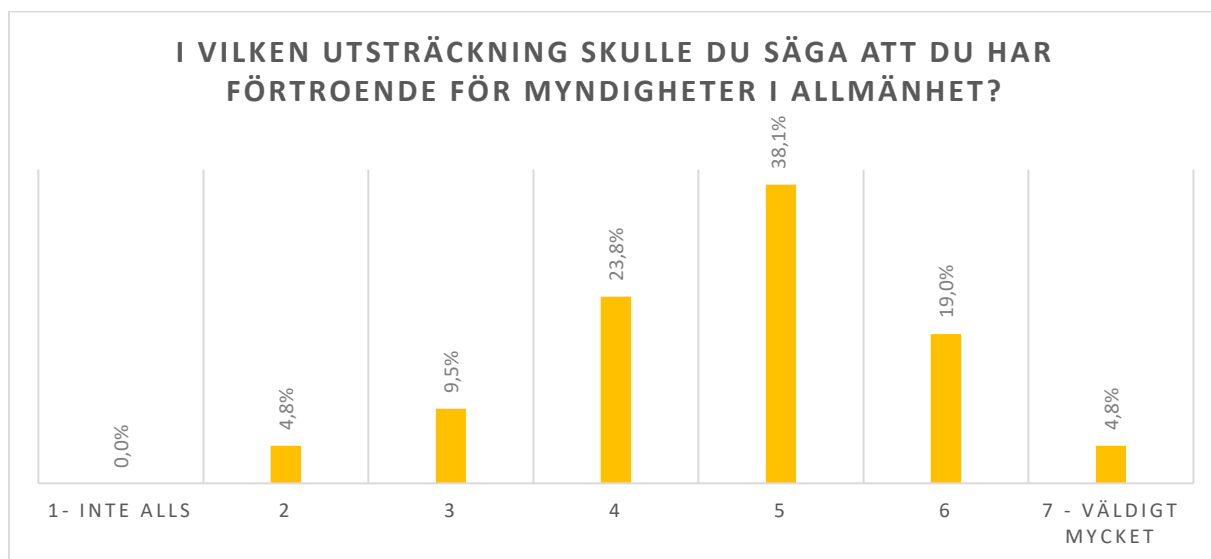
Samtliga avhoppare ombads gradera sitt förtroende för Livsmedelsverket i enlighet med frågeställningen nedan. Noterbart är att 47,6 procent av de svarande avhopparna anger "6" eller högre. Samma andel bland panelisterna innan panelens genomförande uppgick till 39,2 procent. En av avhopparna kommenterar sitt höga förtroende för myndigheten med följande citat:

"Inga skandaler eller konstigheter som rapporteras om er"

Samtliga avhoppare ombads även gradera sitt förtroende för myndigheter i allmänhet i enlighet med frågeställningen nedan. I stora drag speglar resultatet nedan resultatet från den enkät som genomfördes bland panelister innan panelens genomförande. En respondent kommenterar sitt relativt svalt förtroende enligt följande:

"Vad som främst påverkar min bild av myndigheter negativt är när personer som är högt uppsatta gör misstag (medvetet/omedvetet) och det inte blir några konsekvenser"

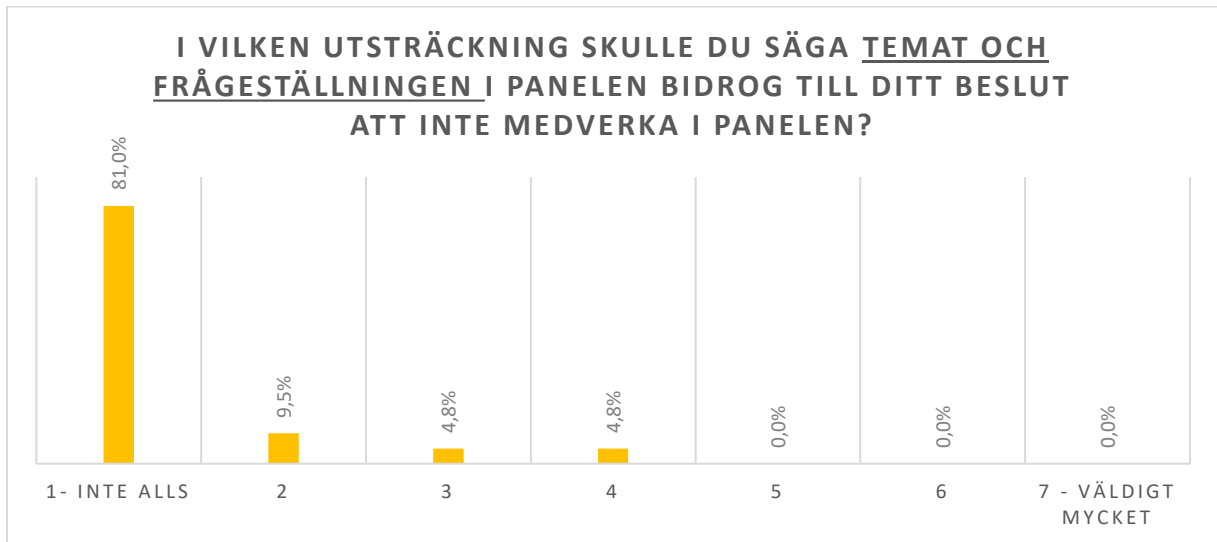
Slutligen ombads samtliga avhoppare att med ord beskriva sin ursprungliga drivkraft till att medverka i panelen. Några avhoppare anger en förhoppning om att kunna påverka och "bidra till samhällsnyttan" som främsta drivkraft. Även möjligheten att lära sig mer om frågan lyfts som anledning till intresset. Ett typiskt svar från en av avhopparna ser ut enligt följande:

"Ett väldigt intressant ämne och jag skulle gärna vilja förstå mer vad som påverkar besluten som tas politisk"

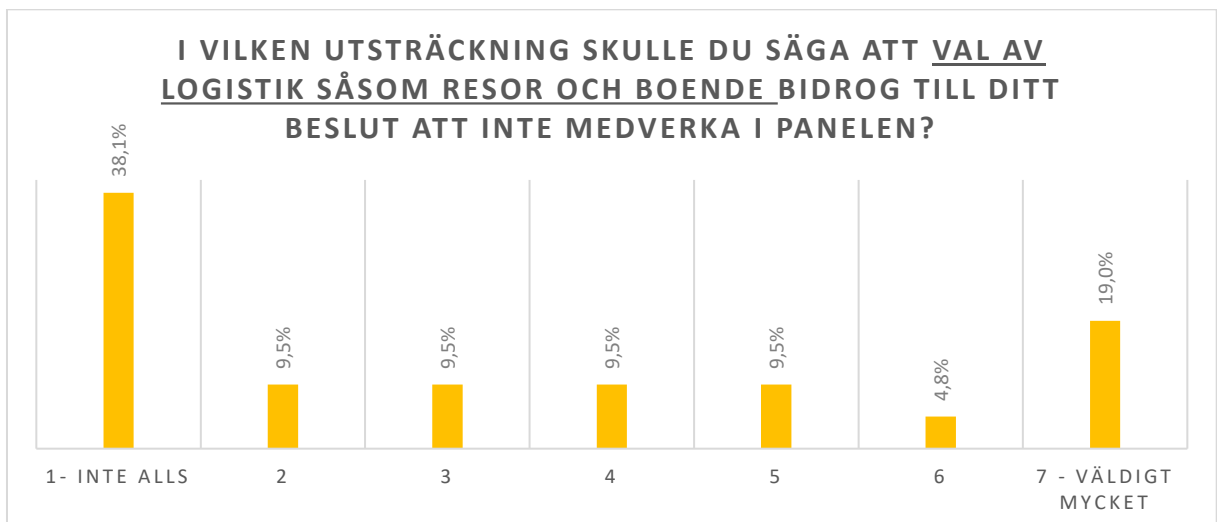
Skäl till avböjd medverkan

Frågorna i denna del av enkäten kretsade kring skälet varför respondenten valde att hoppa av från panelen. Respondenten fick ta ställning till olika faktorer och gradera deras påverkan på beslutet att hoppa av panelen.

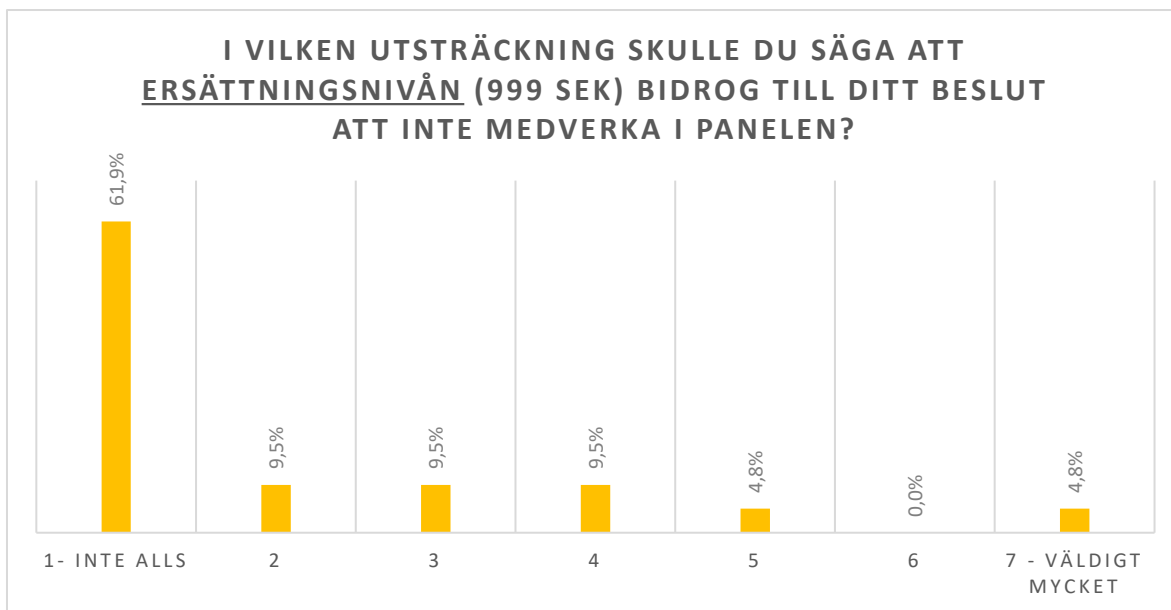
Inledningsvis ombads alla avhoppare att ta ställning till hur mycket temat och frågeställningen för panelen påverkade beslutet att hoppa av. Som framgår av diagrammet nedan har ingen av de svarande angett högre än "4" och åtta av tio svarande har angett "1-inte alls".

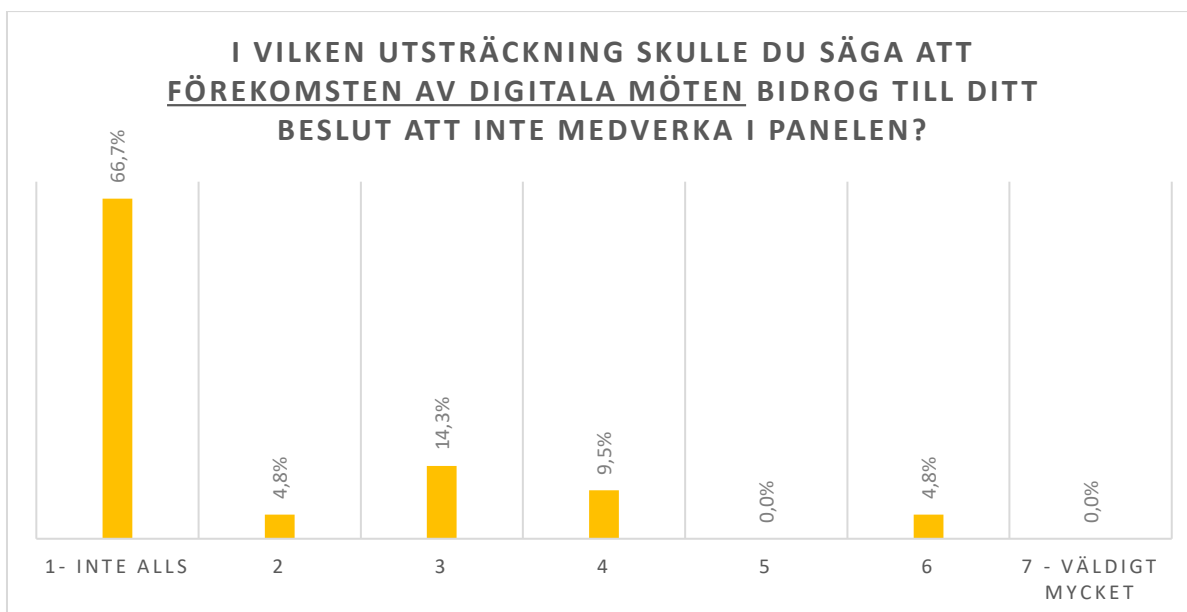
Därefter ombads alla avhoppare att ta ställning till hur mycket val av logistik såsom resor och boende påverkade beslutet att hoppa av. Som framgår av diagrammet nedan har nästan var femte svarande angett "7-väldigt mycket". Dock har nästan 40 procent av de svarande angett "1-inte alls".

Därefter ombads alla avhoppare att ta ställning till hur mycket arvoderingsnivån om 999 SEK påverkade beslutet att hoppa av. Återigen är det mest förekommande svaret "1-inte alls". 9,6 procent, eller två personer, har angett ett värde högre än "4".

Slutligen ombads alla avhoppare att ta ställning till hur mycket förekomsten av digitala möten påverkade beslutet att hoppa av. Ännu en gång är det mest förekommande svaret "1-inte alls". En person har angett ett värde högre än "4".

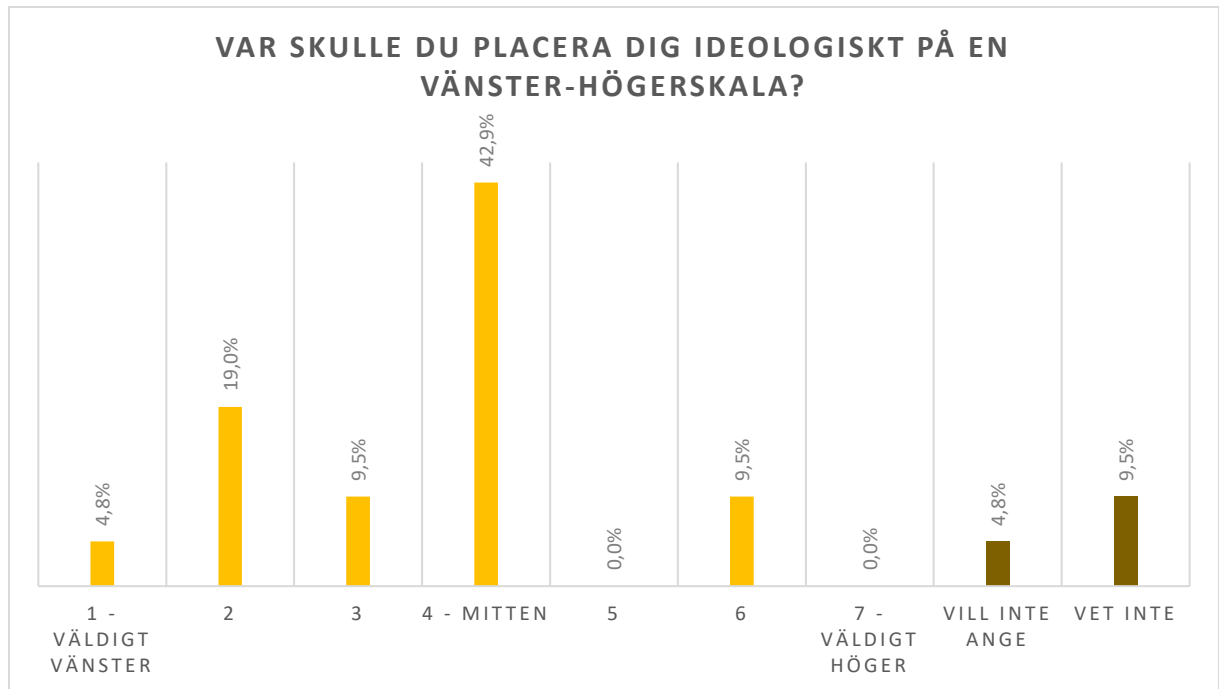
Avhopparna gavs även möjlighet att med egna ord beskriva skälet till att de valde att hoppa av från enkäten. En överväldigande majoritet anger privata schemakrockar som skäl. Några anför sjukdom eller i sjukdom i familjen som skäl. En av avhopparna bidrar dock med en mer konstruktiv tankegång enligt följande:

"Att alla träffar på plats var på samma ort bidrog ev till att exkludera några (inkl mig) som inte har möjlighet att vara borta så många gånger. Att alternera platserna mellan några städer kanske kan hjälpa?"

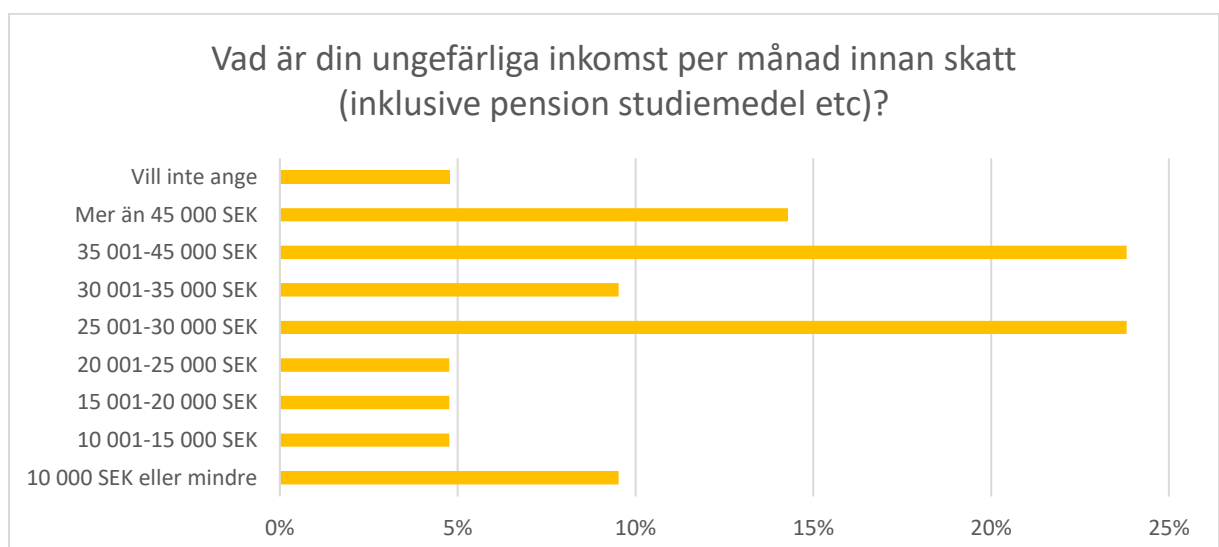
Bakgrundsfaktorer

Den sista delen av enkäten utgjordes av frågor kring bakgrundsfaktorer. Nedan redovisas resultatet för dessa.

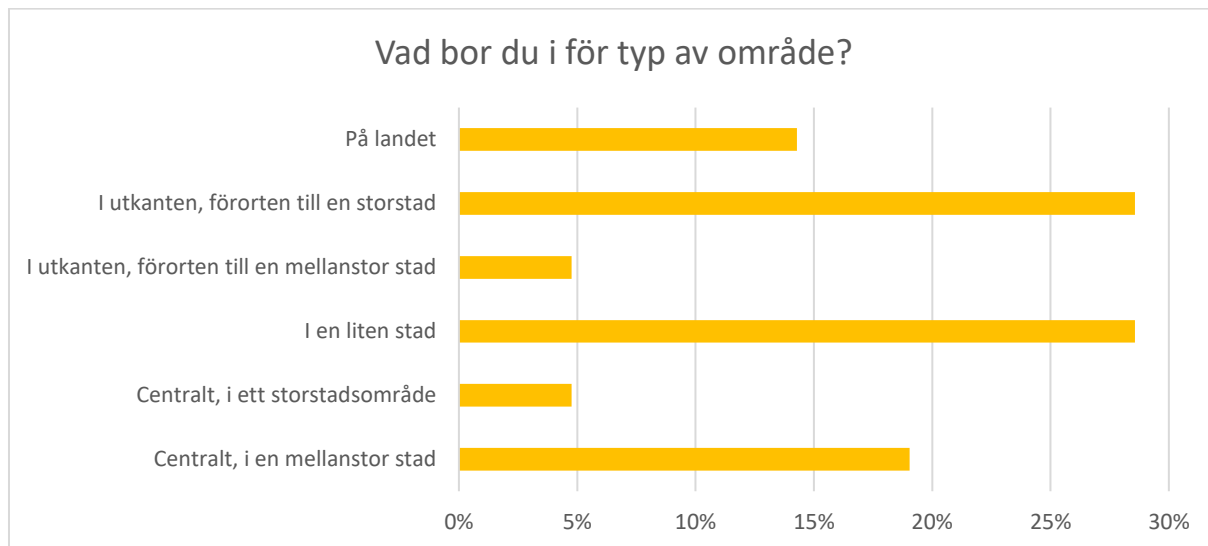
Nedan syns var de svarande avhopparna placerar sig ideologiskt på en vänster-höger skala. Det förefaller finnas en viss slagsida vänsterut bland avhopparna, även om det mest förekommande svaret är "4-i mitten".

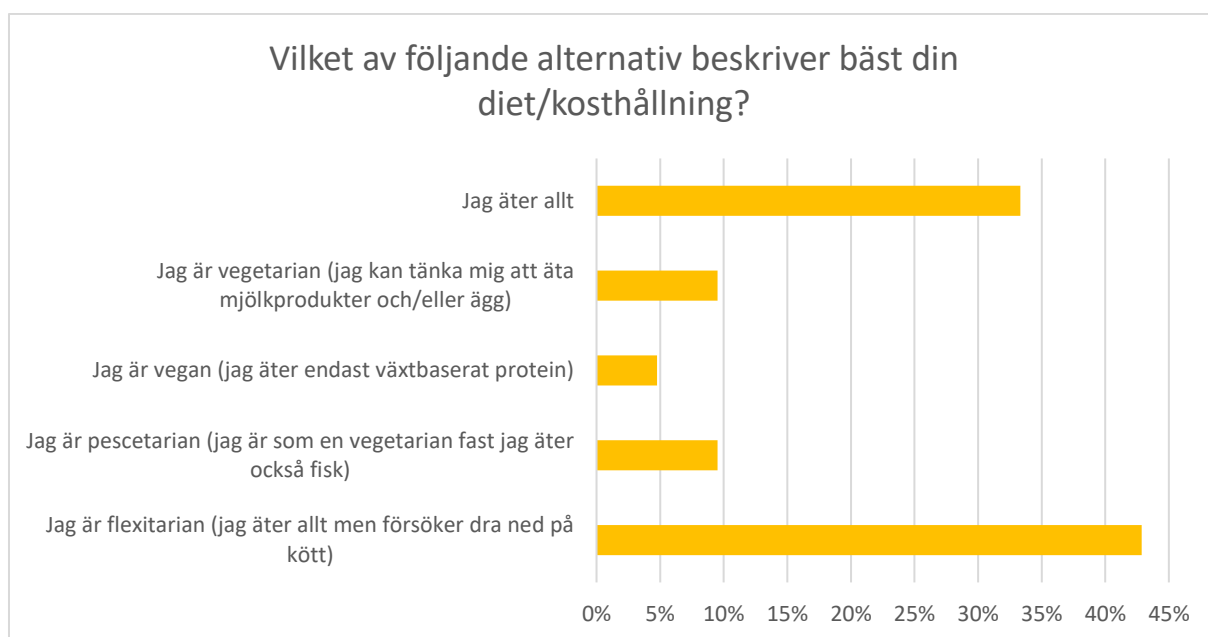
Diagrammet nedan redogör för den egenangivna inkomstfördelningen bland de avhoppare som besvarade enkäten. Av diagrammet att döma förefaller genomsnittsinkomsten bland avhopparna vara högre än bland de som deltog i panelen.

Diagrammet nedan redogör den egenangivna boendeorten bland de avhoppare som besvarade enkäten. I jämförelse med panelisterna förefaller fler avhoppare bo i förorter eller mindre städer. 28,6 procent av de svarande avhopparna har angett att de bor i en liten stad, att jämföra med samma andel bland panelsiterna innan panelens genomförande, vilken uppgick till 5,9 procent.

Slutligen redogör diagrammet nedan för kosthållningen/dieten bland de svarande avhopparna. I stora drag speglar resultatet nedan fördelningen bland panelisterna.

Processutvärdering

Livsmedelsverkets objektiv med medborgarpanelen

Genom medborgarpanelen ville Livsmedelsverket få en insikt i hur Sveriges medborgare/konsumenter ser på förutsättningarna att äta hållbart och ställa om till en mer hållbar livsmedelskonsumtion. Myndigheten har arbetat med de här frågorna under lång tid och medborgarpanelen var ett sätt att få in kreativa och nya förslag, ta del av åsikter och perspektiv från en bred representation av medborgare som fått sätta sig inifrån på djupet.

Att ställa om till en hållbar livsmedelskonsumtion kan göras på flera sätt och frågan är omtalad i samhället. Vissa aspekter av hållbar livsmedelskonsumtion är även polariserade. Ett mål med panelen var dels att få människor med olika bakgrund och perspektiv att mötas, dels att få andra än de som vanligtvis engagerar sig i frågan om hållbar livsmedelskonsumtion att delta i samtalet. Forskning visar att deliberativa processer kan motarbeta både ekokammare och polarisering⁴. Förhoppningen var att denna panel skulle leda till att skapa en ökad förståelse mellan olika perspektiv och därmed nå gemensamma lösningar och förslag inom en komplex frågeställning som hållbar livsmedelskonsumtion.

Observationer från andra länder visar att medborgarpaneler kan generera mediebevakning och uppmärksamhet och panelen var därför ett nytt sätt för myndigheten att nå ut till en bredare målgrupp. Förhoppningen var att medborgarpanelen skulle få bra mediauppmärksamhet vilket i sin tur kan bidra till att förslagen i regeringsuppdraget i högre grad antas av regeringen.

En sista aspekt var arbetet med att öka Livsmedelsverkets innovationsförmåga, som är ett av organisationens mål. Medborgarpanelen genomfördes som en del av detta arbete och förhoppningen från början var att den skulle öka myndighetens expertis med medborgardeltagande.

Dessa mål var väl identifierade från början och direkt kopplade till regeringsuppdraget och Livsmedelsverkets övergripande innovationsarbete.

Hur de uppnådes redovisas i avsnittet Utkomst.

Organisering av panelen

Projektteam och översynsråd

Flera som intervjuades i syfte att utvärdera processen lyfter att projektets team har varit en framgångsfaktor till att medborgarpanelen kunde äga rum trots ett väldigt komprimerat schema och flera oväntade utmaningar. Både Livsmedelsverkets medarbetare och Digidem Labs team har lyckats få igång projektet snabbt efter upphandlingsfasen blev klar och hittade pragmatiskt lösningar tillsammans. Några exempel på detta var då att hitta en lokal för

⁴OECD 2019, Catching the deliberative wave, s. 27

https://www.oecd-ilibrary.org/sites/339306da-en/1/3/1/index.html?itemId=/content/publication/339306da-en&_csp_=07698b7c924c319dbb92a6500bf563da&itemIGO=oecd&itemContentType=book#section-d1e1437

träffarna samt när andelen avhopp i rekryteringen tvingade projektgruppen att fatta beslut kring kompromisserna mellan representativitet och antal deltagare.

Även översynsrådet var snabbt på plats och kunde ge synpunkter tidigt förberedelserna. Rådet kunde även involveras för att kommentera deltagarnas tidiga arbete. På grund av den korta tidslinjen var det däremot inte alltid möjligt att involvera rådet i alla frågor. Och det var ibland en utmaning att ge dem en chans att reagera till och påverka vissa faser i processen.

Rekrytering och urval

I det här avsnittet redogörs för panelens antal och representativitet.

Antal

Målet med panelen var att rekrytera 70 panelister. Inför panelens start hade 66 rekryterats. Fyra personer hoppade av panelen några dagar innan första sessionen genomfördes och den 1 april bestod panelen därför av 62 personer. Nedan presenteras antal deltagare vid varje session och antal avhopp mellan varje session. Majoriteten av panelisterna kunde medverka vid alla fyra sessioner, vid förhinder eller sjukdom meddelades detta oftast på förhand. Sammanställningen visar att majoriteten av avhoppet skedde innan den första träffen och att de allra flesta som deltog i första träffen fortsatte till slutet av processen. En av de intervjuade deltagarna nämnde att den goda stämningen i grupparbetet och organiseringen av processen hade lett till en ökad vilja att vara med till slutet av panelen.

Till den första sessionen var det sex personer som aldrig dök upp eller som blev sjuka samma dag. Ingen av de här personerna fortsatte vara en del av panelen, även om några av dem till en början hade ambitionen att delta på kommande sessioner. Dessa räknades därmed inte som deltagare i medborgarpanelen efter att första sessionen avklarats.

Tre personer hoppade av inför den andra sessionen, varav två av dem var unga personer som inte dök upp och den tredje en äldre person som meddelade på förhand.

En person hoppade av mellan den andra och tredje sessionen. Två personer hoppade av inför den fjärde sessionen varav båda hade deltagit på den första sessionen men inte på de två digitala sessionerna.

	Session 1 Huddinge	Session 2 Zoom	Session 3 Zoom	Session 4 Huddinge
Totalt antal personer i panelen	62	53	52	50
Deltagare under sessionen	53	48	48	45
Frånvaro	3	5	4	5

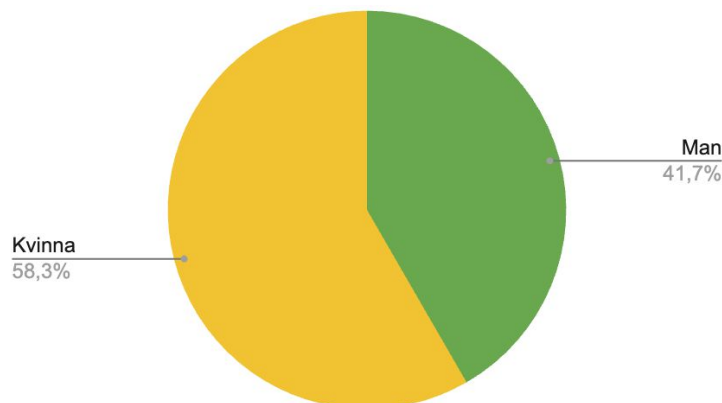
Tabell 2. Antal deltagare i panelen samt för varje session

Mellan varje session har riktat uppsökande arbete, både mejl- och telefonledes, gjorts till deltagare som har missat en session.

Representativitet utifrån de utvalda kriterierna

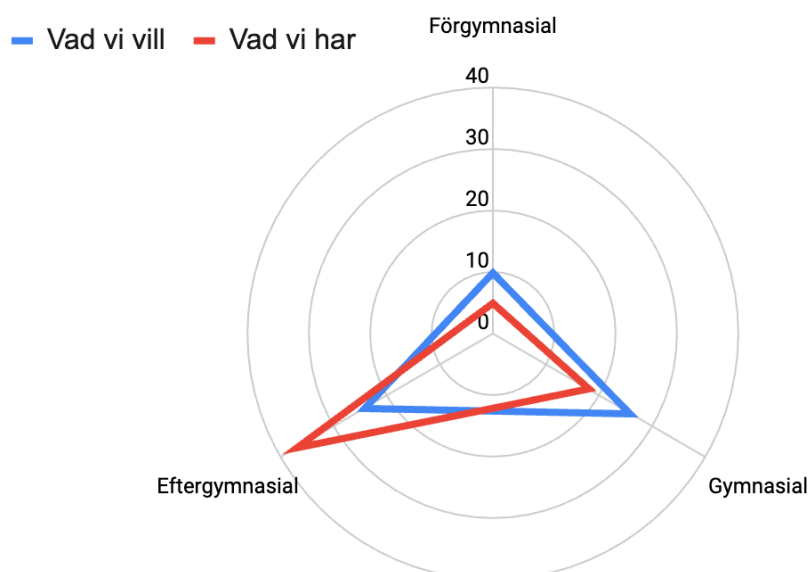
För att utvärdera representativiteten redovisar vi först här hur många deltagare tillhörde varje kategori för varje sortitionskriterium. Under hela rekryteringsprocessen gjordes flera sådana redovisningar och följande resultat kommer från den sista som gjordes dagen före första träffen. Då fanns det 60 bekräftade anmälda. De få avhopp som skedde efter har inte beaktats.

Det första som kan konstateras är att panelens könsfördelning var en bit ifrån det önskade 50%/50%. Bland de som hade anmält intresse var det redan 66% kvinnor och under hela rekryteringsprocessen hoppade fler män än kvinnor av, vilket gjorde det svårt att kompensera. Det var också möjligt att ange ett annat kön i formuläret men den enda personen som gjorde det hoppade av innan panelen ägde rum. Detta liknar Livsmedelsverkets resultat i andra former av medborgarinvolvering såsom undersökningen Riksmaten och det anses bero på frågan mat som engagerar kvinnor mer.

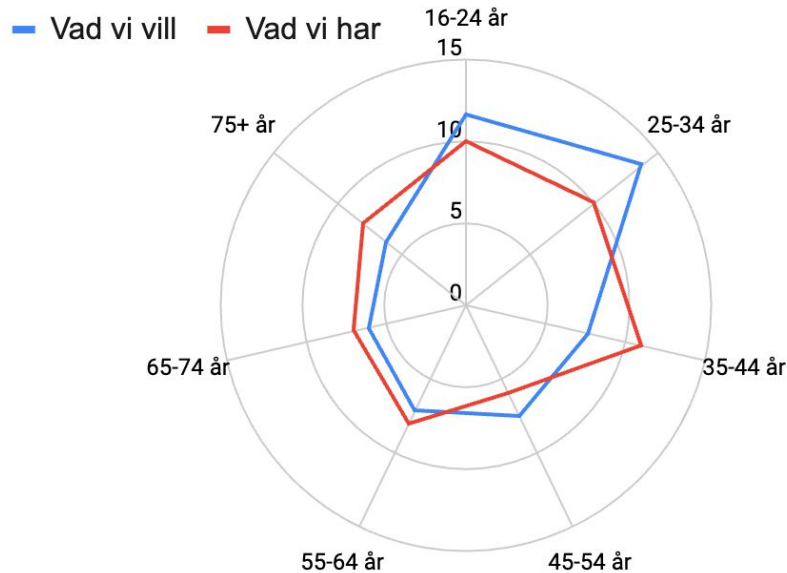

Figur 3. Könsfördelning

Ett annat mål som inte nåddes helt var fördelningen gentemot utbildningsnivå. Det fanns en tydlig överrepresentation av personer med eftergymnasial utbildning. Till skillnad från uppgifterna om de andra kriterierna var dessa uppgifter självrapporterade, och det verkar ha skett en förvirring gällande "godkänd utbildning" (definierad av SCB som avslutad och med diplom). Till exempel angav flera unga deltagare (under 18) att de hade gymnasial utbildning trots att de fortfarande var på gymnasiet (dvs. hade förgymnasial utbildning). Några enstaka korrigeringar har gjorts men det är möjligt att fler av panelens deltagare hade en lägre utbildningsnivå än det de själva angav, om man räknar det strikt utifrån SCB:s definitioner.

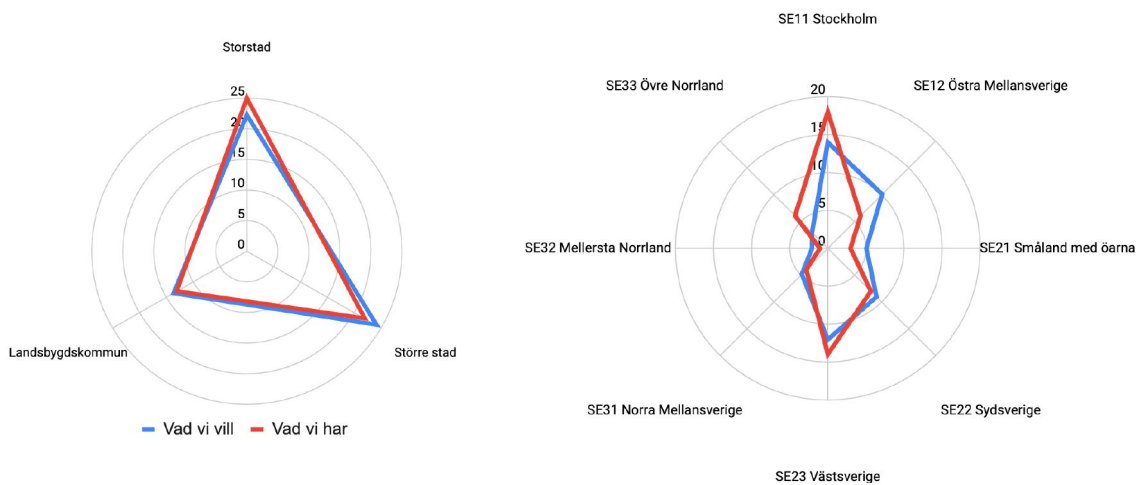

När det gäller ålder var det svårt under hela rekryteringsprocessen att få tillräckligt många unga deltagare, särskilt under 18. En orsak är att det inte fanns minderåriga i adressregistret som beställdes hos underleverantören (trots att det hade tydligt efterfrågats). För att kompensera det skedde en lokalrekrytering med hjälp av gymnasier i närheten av panelens sessioner.

Figur 4. Åldersgrupp

Den geografiska fördelningen kom närmare målet, i alla fall när man tittar på antalet deltagare från stora respektive mellan- och landsbygdskommuner. Det var däremot mycket svårt att få deltagare från alla regioner, men en fördelning enligt EU:s NUTS-områden visar att deltagarna var väl utspridda med en liten underrepresentation från Östra Mellansverige och Småland med öarna. När det blev dags att boka tågbiljetterna var det dock tydligt att de allra flesta deltagarna hade relativt nära tillgång till en tåg- eller busstation, något som pekar på att de som inte anmälde sig kanske hade det krångligare att resa till Stockholm.

Figurer 5 och 6. Kommuntyp och NUTS-2 område⁵

⁵ Karta över Sveriges NUTS-2 områden från Jordbruksverket
<https://statistik.sjv.se/PXWeb/Resources/PX/Kartor/NUTS2.html>

Sammanfattningsvis kan man säga att önskad representativitet utifrån de olika kriterierna inte nåddes helt. Detta beror på en underskattning av antalet intressenter som skulle hoppa av efter de blev lottade. Första lottningen kom mycket närmare den önskade representativiteten och bestod av 80 personer och räknade då med ett bortfall av 10 personer (12,5%) men totalt hoppade över 60% av efter de fick veta att de hade fått en plats i panelen (eller mycket senare för vissa). Då blev det omöjligt att behålla en hög representativitet och projektgruppen valde att se till att panelen skulle äga rum med tillräckligt många deltagare. För att ta hänsyn till det höga avhoppet hade Ett större antal slumpmässigt utvalda behövt få inbjudan att anmäla sitt intresse att delta.

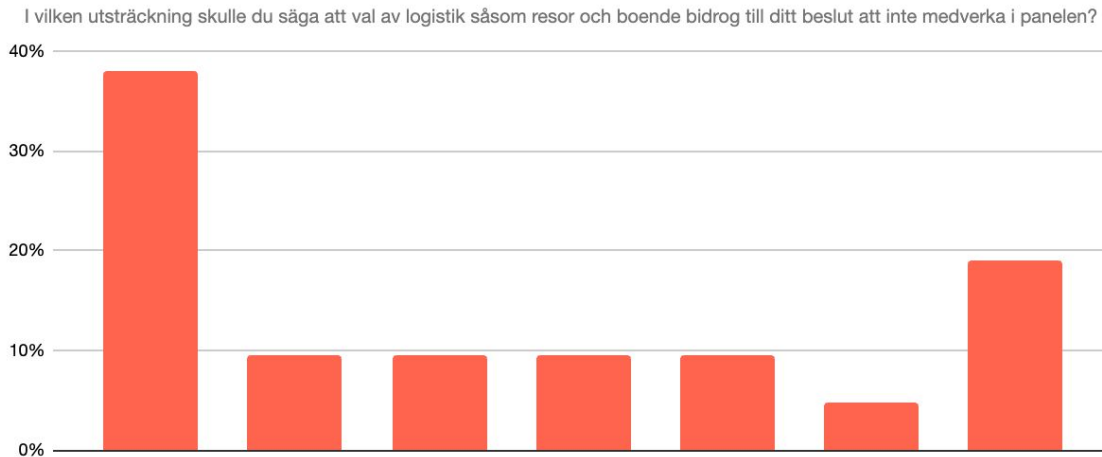
Projektet utgick från hypotesen att en hundraprocentig utskickskvot borde vara tillräckligt, vilket det också föreföll vara initialt. I takt med att avhoppet blev fler visade det sig emellertid att antalet inkomna svar var otillräckligt och justeringar i panelens omfång blev nödvändiga. Sannolikt hade exempelvis en tvåhundra procentig utskickskvot (det vill säga 200 utskick per önskad panelist) kunnat bidra till att avhjälpa denna situation. Till detta ska tilläggas att de rörliga kostnaderna för denna typ av utskick är små och i alla avseenden avtagande. Det kan med andra ord även finnas goda projektfinansiella skäl att rekrytera (för) många i ett första utskick, snarare än att göra ett eller flera kompletterande utskick med fler kostnader som följd.

Dessutom finns det en potential i att skraddarsy kommunikation och inbjudningar till olika målgrupper. Inom ramen för detta projekt gjordes detta endast i form av de särskilda utskick som gjordes till gymnasieskolor i Huddinge i slutet av rekryteringsfasen. Framtida projekt rekommenderas utforska potentialen i riktad marknadsföring vidare. Detta kan komma att innefatta både paketering av budskapet/inbjudan såväl som synlighet på olika plattformar. m en underrepresenterad grupp exempelvis antas vara ungdomar kan det finnas skäl för projektet att fundera kring synligheten på lämpliga sociala medier. m en underrepresenterad grupp antas vara personer med lägre socioekonomisk standard kan det finnas skäl att eftersträva fysisk närvaro i socioekonomisk svagare områden, exempelvis genom partnerskap med lokala föreningar, bibliotek. fritidsgårdar eller medborgarkontor.

"Jag tror kanske att fler unga hade varit intresserade av att delta om man hade tänkt efter lite mer kring hur man hör av sig. Kanske spela in en film där man berättar om vad det innebär att vara med"?

Manlig panelist

Samtliga avhoppare ombads efter sitt avhopp besvara en enkät där de bland annat fick gradera olika faktorer betydelse för beslutet att hoppa av panelen. Det mest angivna skälet till avhopp utgörs av privata schemakrockar. Detta korrelerar också med diagrammet nedan där nästan var femte svarande har angett att val av logistik bidrog väldigt mycket till personens beslut att inte medverka i panelen. Det fullständiga resultatet av denna enkätundersökning återfinns i kapitlet Resultat från enkätundersökning 1 och 2.

Figurer 7. Logistik som orsak till avhopp (1-7 som skala)

Bortom siffrorna kan man även lyfta den mänskliga kontakten som en avgörande faktor för att övertyga många deltagare att bekräfta sitt deltagande. Trots att personer hade anmält sig till panelen krävdes mycket extra uppsökande arbete (outreach) i samband med att den första sessionen skulle genomföras. Mycket tid tillbringades i telefonsamtal och mejl med panelister för att berätta om processen och svara på frågor. Den här arbetsinsatsen var avgörande för att lyckas få ihop medborgarpanelen. Personliga kontakter har också visat sig vara en viktig faktor för att få personer att stanna kvar i panelen. Under hela processen har extra kommunikation skett till personer som har missat eller inte dykt upp på en träff. Extra stöd för att delta har också getts i samband med de digitala träffarna.

Trots omfattande studier av utländska exempel var denna rekrytering den första i sitt slag i Sverige och lärdomar måste dras för att kunna leverera mer representativa paneler i framtiden. Ett mindre antal respondenter till de ursprungliga kommunikationerna och ett större antal avhopp ska förväntas, vilket tyder på att ett ökat antal kontaktade och lottade behövs för att få tillräckligt med deltagare och tillräckligt bra representativitet. En ännu större överrepresentation av vissa målgrupper (till exempel yngre personer) kan även underlätta att rekrytera tillräckligt många inom dessa grupper.

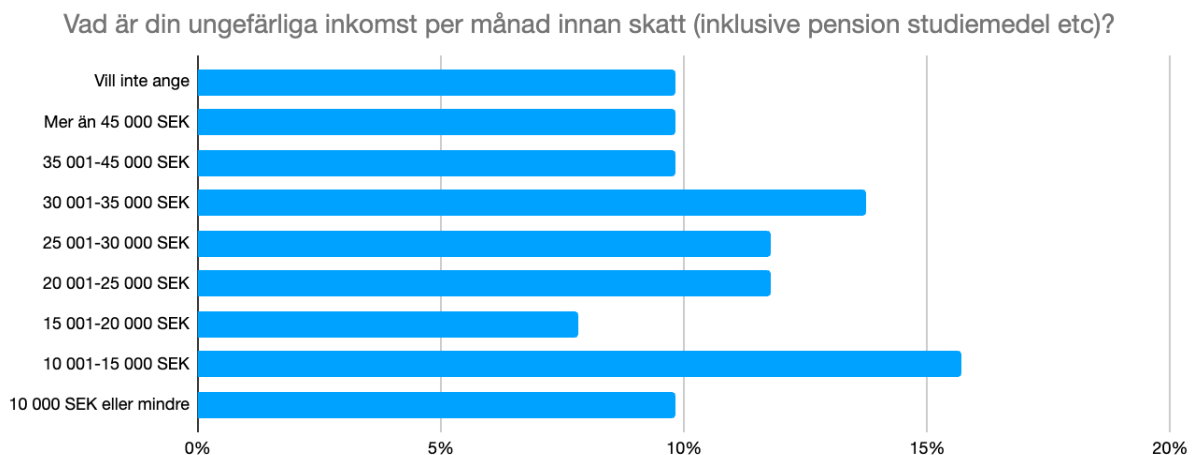
Komplementära nyckeltal kring representativitet

Samtliga panelister ombads att inför den första sessionen besvara en enkät. Denna innehöll bland annat ett avsnitt om bakgrundsfaktorer. Enkäten besvarades av 50 personer och resultatet därifrån kan bidra till att redogöra för, på en aggregerad nivå, panelens sammansättning.

Figur 8. Ideologisk positionering

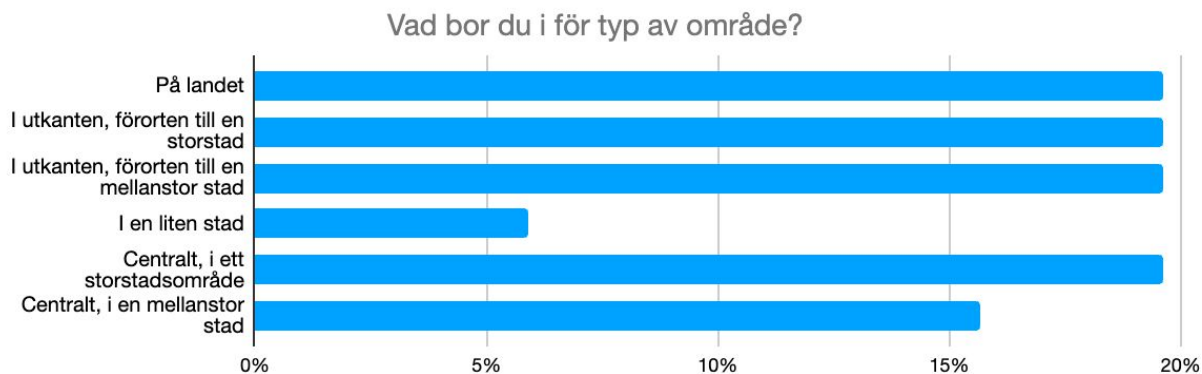
Panelisterna ombads besvara var de ansåg befinna sig ideologiskt på en höger-vänster skala. Att döma av diagrammet ovan placerar fler panelister sig till vänster om mitten än till höger om mitten. För jämförelse placerade väljarna sig 37% till vänster, 20% till mitten och 43% till höger i SVT:s senaste valundersökning⁶.

Figur 9. Inkomstnivå

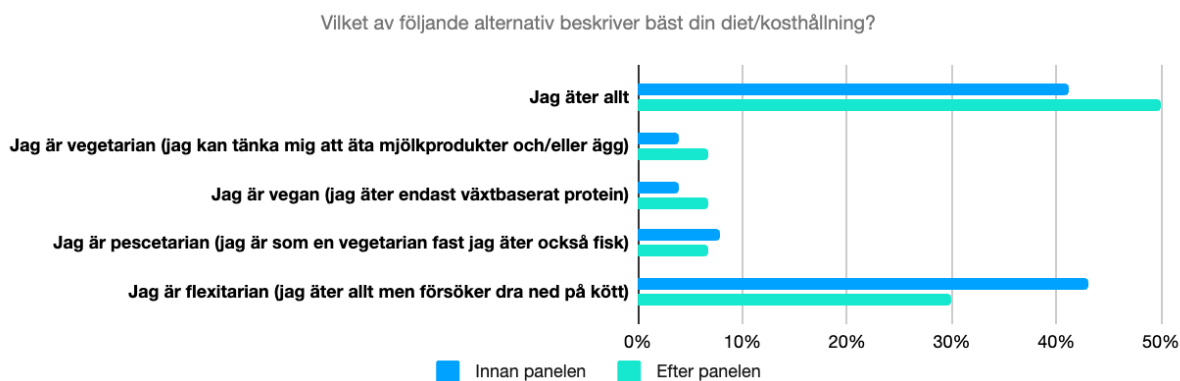
Panelisterna ombads även redogöra för sin ungefärliga månadsinkomst. Nära tio procent av de svarande valde att inte ange detta. Övriga svar fördelade sig enligt diagrammet ovan, där det mest förekommande svaret utgjordes av mellan 10 001 och 15 000 SEK i månaden.

⁶ Vänster-höger skalan från SVT <https://www.svt.se/datajournalistik/valu2022/vanster-hoger/>

Figur 10. Typ av område

Panelisterna ombads besvara i vilken typ av område de bor i. Resultatet för detta redogörs för i grafen ovan, där det minst förekommande svaret utgörs av "I en liten stad".

Figur 11. Kostvanor

Panelisterna ombads redogöra för sin diet/kosthållning. Resultatet av detta syns i diagrammet ovan, där det mest förekommande svaret utgörs av "Jag är flexitarian" (43,1 procent), tätt följd av "Jag äter allt" (41,2 procent). Endast 3,9 procent av panelisterna angav att de var veganer.

*"Jag trodde att det skulle vara jag och en massa veganer.
Men jag var verkligen överraskad över blandningen!"*

*Kvinnlig panelist
(under en intervju, utan att ha tillgång till den här rapporten)*

Utifrån dessa frågor i enkäterna kan man till viss del jämföra med Sveriges befolkning. I och med att forskning även gjordes i samband med medborgarpanelen kommer resultatet av hur medborgarpanelens åsikter om specifika styrmedel kunna läsas i denna när den publiceras.

Sessionerna

Den första och sista sessionen ägde rum på plats i Lärande grundskolan Skapa i Huddinge den 1 april och 10 juni. Mellan dessa två träffades panelisterna digitalt de 22 april och 13 maj.

Sessionerna som hölls på plats och de som hölls digitalt krävde väldigt olika typer av insatser för att bli framgångsrika. För att deltagarna skulle komma till Lärande grundskolan Skapa bokade Digidem Lab resor och boende till samtliga deltagare. Inför den första träffen föreslog Digidem lab resor för deltagarna, men inför sista träffen fick deltagarna ansvar att föreslå tågtider som passade dem, vilket underlättade bokningen. Bokning av resor och boende var ett resurskrävande moment i projektet. Ett alternativ hade varit att delegera den här uppgiften till en specialiserad byrå.

Flera insatser vad gäller tillgänglighet gjordes under panelens genomförande, vilket var avgörande för att behålla deltagare med särskilda behov i panelen. Inför den första sessionen var det få personer som i förväg hade anmält att de behövde särskilt stöd. Det visade sig under första träffen att det fanns personer, både äldre men också yngre, med olika behov som behövde hanteras under sessionerna. De mest kostsamma men nödvändiga insatserna var beställning av taxiresor för personer med rörelsesvårigheter.

Panelen bestod av personer från Sveriges alla hörn. Trots långa resor har majoriteten av panelisterna rest med tåg till Stockholm. Undantag har gjorts för personer som framförde särskilda behov som krävde att de reste med flyg eller bil. Resekostnaderna för panelisterna landade på en högre summa än budgeterat för. I kommande paneler lär det bli centralt att säkerställa en adekvat resebudget. Alla tågbiljetter bokades avbokningsbara, vilket var en anledning till det höga priset. En annan anledning var att projektets tidslinje var så komprimerad så biljetterna kunde därför inte bokas med lång framförhållning, vilket hade kunnat hålla nere priserna lite. Därtill behövde fler personer än beräknat hotell på grund av att SJ hade för få avgångar på fredagar och lördagar vilket gjorde att panelisterna antingen behövde åka dagen innan för att hinna i tid till panelen eller stanna en natt extra för att det inte fanns något tåg hem efter sessionens slut.

Panelen hölls i Lärande grundskola Skapa i Huddinge. Även om lokalen var väl anpassad för ändamålet hade en hel del tid sparats in om panelen hade hållits i en lokal i centrala Stockholm. Det krävdes både pendeltåg, buss och en promenad för att komma till skolan och därför gick extra tid åt till resebokningar och att vägleda panelister dit. Utöver anpassade bokningar och personliga samtal för att vägleda panelister tryckte Digidem Lab upp skyltar med pilar för att panelister enklare skulle hitta till skolan.

Lokalen blev samtidigt en framgångsfaktor som nämndes av de intervjuade deltagarna. Skolan behövde anpassas för att presentationer skulle kunna hållas i aulan och mindre grupper i de olika klassrummen, men den upplevdes också som en plats där det var lätt att möta och lära känna varandra. Skolans kökschefen och hans team fick dessutom många komplimanger för den till stor del växtbaserade och lokala maten som serverades under lunch och fikapausen.

Bild 6. Lunchbuffén som deltagarna fick äta under fjärde träffen

Då det kom till de digitala sessionerna spelade andra faktorer roll än under sessionerna som ordnades på plats. Under digitala sessionerna blev de första kontakterna som hade skapats under första träffen avgörande för att skapa tillit mellan projektgruppen och deltagarna som upplevde en rädsla för att koppla upp sig och sitta en hel dag i ett digitalt rum med andra människor.

Digidem Lab gjorde flera insatser för att säkerställa att panelister med låg digital kompetens kunde delta i sessionerna på samma villkor som övriga. En teknisk manual togs fram för Zoom-möten som dels delades ut fysiskt i samband med den första sessionen och även skickades ut digitalt per mejl. Inför den första digitala sessionen höll Digidem Lab en förberedande träff där panelisterna utbildades i grundläggande funktioner i Zoom. Testträffar med enskilda personer mellan sessioner kunde lösa vissa problem med uppkoppling eller andra tekniska hinder.

Utöver det gjordes ansatser att kontakta en kommun för särskilt digitalt stöd till panelisterna. Den aktuella kommunen meddelade att stöd ej fanns att tillgå, varpå Digidem lab nödgades leverera detta stöd personligen. Det är möjligt att ett större mått av proaktivitet hade kunnat avhjälpa denna situation, men det ska också tilläggas att projektledningen i exemplet ovan hade överskattat den kommunala infrastrukturen för digital kompetenskomplettering.

Digidem Lab erbjöd även teknisk support under sessionerna, vilket bedömdes vara nödvändigt för att säkerställa ett smidigt genomförande. Under båda digitala sessionerna blev vikten av de två personerna som ansvarade för logistiken väldigt tydlig för att lösa problemen som uppstod så att facilitatorerna som faciliterade deltagarna i gruppdiskussionerna kunde fokusera på sin grupp.

Bortom de logistiska utmaningarna som är att förvänta sig i en sådan storskalig dialogprocess har både panelisterna och Livsmedelsverkets projektgrupp gett positiv feedback angående formatet.

Bild 7. Panelen i slutet av andra träffen på Zoom

Första sessionen beskrevs som avgörande, särskilt tiden som tillbringades med att lära känna varandra, att prata om sina förväntningar och rädslor inför panelens arbete började på riktigt. I en intervju med en medarbetare från Livsmedelsverket nämns diamanten, en övning där deltagarna fick beskriva hur de förväntade sig må under processens olika faser: när många idéer skulle diskuteras samtidigt, när det skulle bli dags att göra kompromisser i gruppen för att hitta gemensamma rekommendationer, när man skulle bli klar och presentera sitt arbete inför hela gruppen. Svaren blev väldigt olika men det skapade en gemenskap som blev kvar i de svårare faserna (se diamanten på bild 2).

När det blev dags att avsluta arbetet och panelisterna röstade för hur mycket de stöttade de olika rekommendationerna som tagits fram av grupperna, framkom en känsla av stolthet bland deltagarna. Ingen rekommendation fick under 3 av 5 i omröstningen. Bakom kulisserna var dock omröstningsfasen en utmaning. Den krävde väldigt bra synkronisering mellan facilitatorerna som fick leverera sin gruppens slutliga rekommendationer i tid och hjälpte deltagarna att ta sig mellan röstningsstationerna, de som ansvarade för logistiken som förberedde dessa stationer och ett analysteam som snabbt tog fram de slutliga resultaten inför den avslutande presentationen. Där var förberedelser och valet av röstningsverktyget avgörande för att undvika en olycka och se till att allt slutade som det skulle.

Utkomst

Detta avsnitt fokuserar på panelens leveranser samt de indirekta effekterna som den har kunnat ha på sina deltagare, Livsmedelsverket som uppdragsgivare och övriga aktörer.

Trots en mycket begränsad tidsram för att sätta sig in i frågan, utbyta erfarenheter och perspektiv samt producera rekommendationerna lyckades panelen leverera 40 rekommendationer. Livsmedelsverket tog emot dem och har uttryckt att de vid första anblick möter deras förväntningar när det gäller både kvalitet och inriktning. En deltagare önskar dock att de hade haft mer tid och resurser för att kunna fördjupa sig i ämnet och leverera mer detaljerade rekommendationer. Projektgruppen upplevde även en utmaning mellan tredje och fjärde träffen när samtliga grupper hade skrivit utkast för sina rekommendationer och man började se potentiella överlapp mellan olika gruppers arbete. Då valde man att föreslå till grupperna att prioritera arbete som inte arbetades på i de andra grupperna. Varje grupp behöll ändå sin autonomi och vissa rekommendationer kom trots detta två gånger i olika versioner.

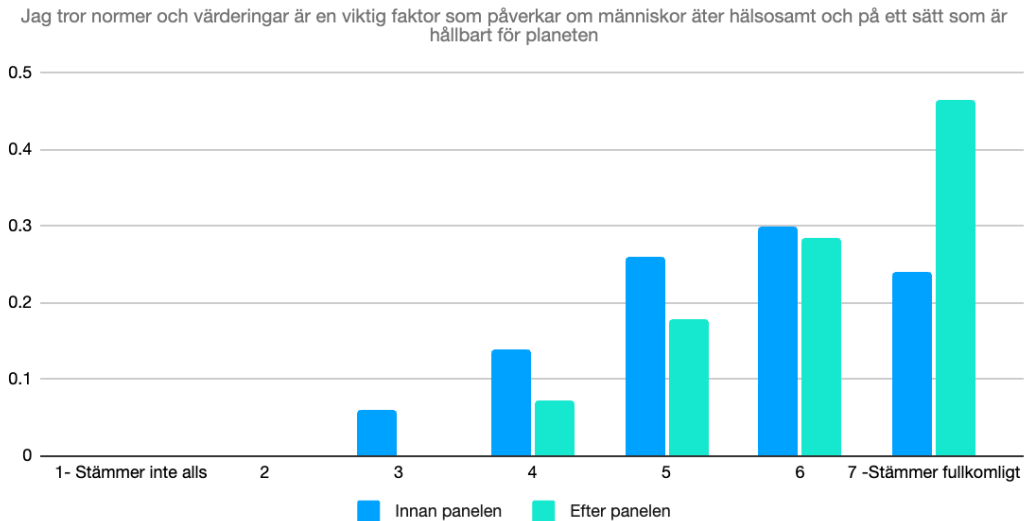
Flera av de intervjuade deltagarna har nämnt hur medborgarpanelen hade gett dem ny kunskap och en ny förmåga att förändra sin livsmedelskonsumtion. Detta bekräftas dock endast till en viss nivå av svaren till frågan om kostvanor (figur 9).

"Jag känner att jag har blivit mer medveten och observant i och med mitt deltagande i panelen. Snart behöver jag nog gå in i politiken, för det är bara fler och fler saker man får syn på som man skulle vilja påverka"

Kvinnlig panelist

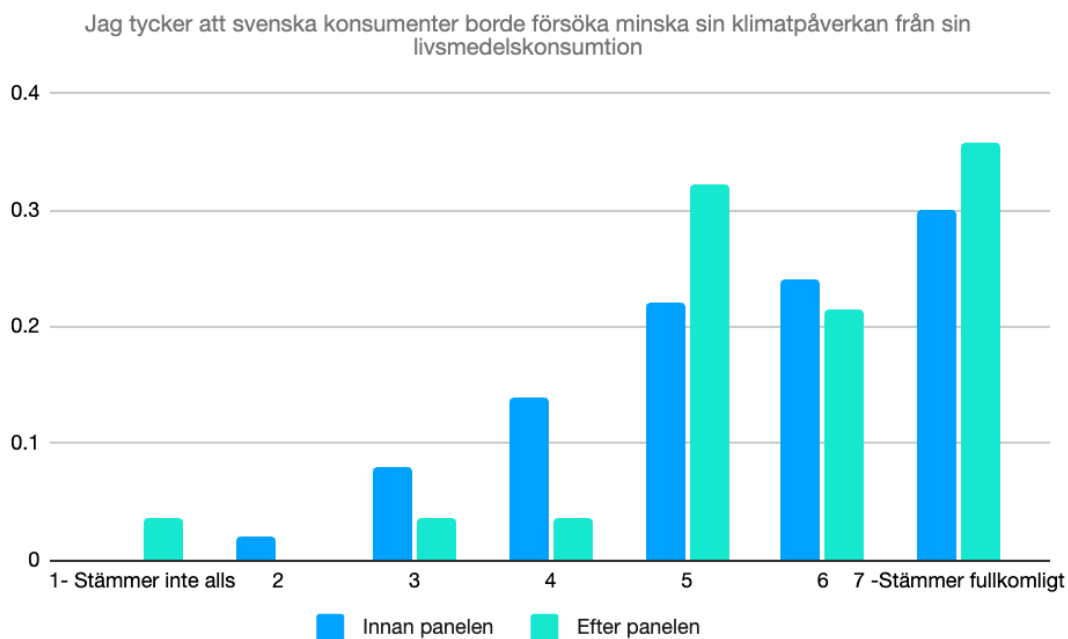
Utöver delen om bakgrundsvariabler som redovisas i föregående kapitel innehöll enkäten även delar där svarande ombads ta ställning till olika påståenden om miljö, klimat, hälsa, livsmedelskonsumtion, medborgarinvolvering, och olika policyförslag. Dessa frågor togs fram i samarbete med Stockholms hållbarhetscentrum (SRC) för att kunna jämföra deltagarnas svar med de som samlas in under projektet Mistra Food Futures. Efter panelens genomförande skickades en liknande enkätundersökning, vilken besvarades av 30 panelister. Denna innehöll i tillägg frågor kring hur svarande upplevde sin medverkan i panelen. Det fullständiga resultatet av de två undersökningarna finns i kapitlet Resultat från enkätundersökning 1 och 2. Nedan presenteras ett urval av resultat som kan bidra till att redogöra för hur deltagarna påverkades av att delta.

Samtliga panelister ombads i bägge enkäter ange huruvida normer och värdering är en viktig faktor som påverkar livsmedelskonsumtionen. Noterbart i diagrammet nedan är att över 46 procent av de svarande efter panelens genomförande anger "7 – stämmer fullkomligt". Samma andel innan panelens genomförande var 24 procent. Detta kan ses som en indikator på att flera panelister antingen ändrade uppfattning eller stärktes i sin övertygelse under panelens genomförande.

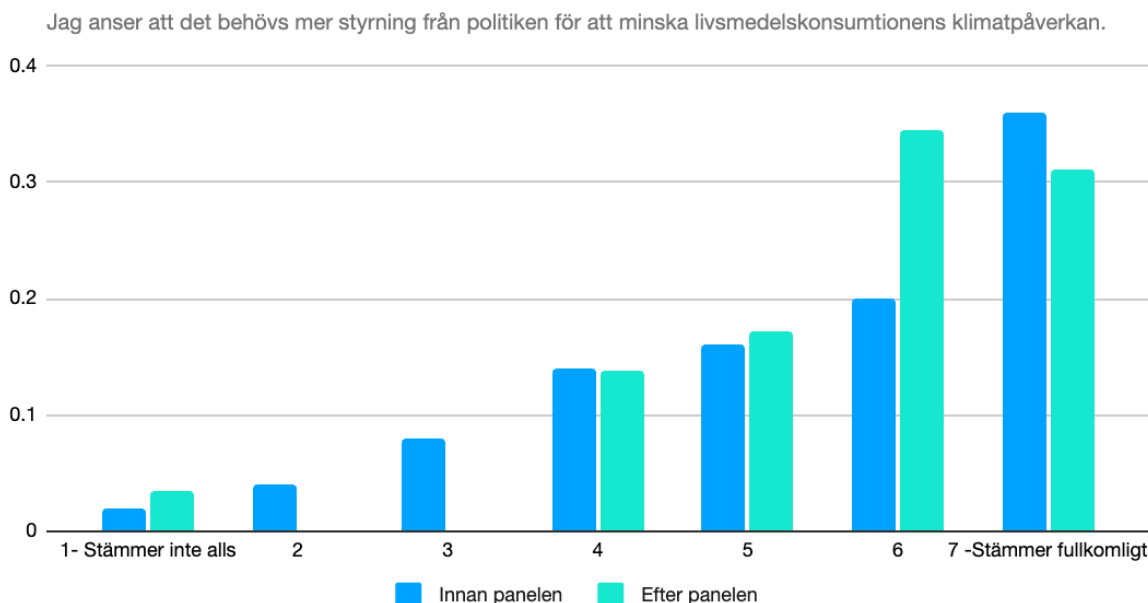
Figur 10.

Samtliga panelister ombads i bägge enkäter ange huruvida konsumenter i Sverige borde försöka minska sin klimatpåverkan från sin livsmedelskonsumtion. Noterbart i diagrammet nedan är att andelen som angav "5" eller högre innan panelens genomförande uppgick till cirka 76 procent. Samma andel uppgick efter panelens genomförande till drygt 89 procent.

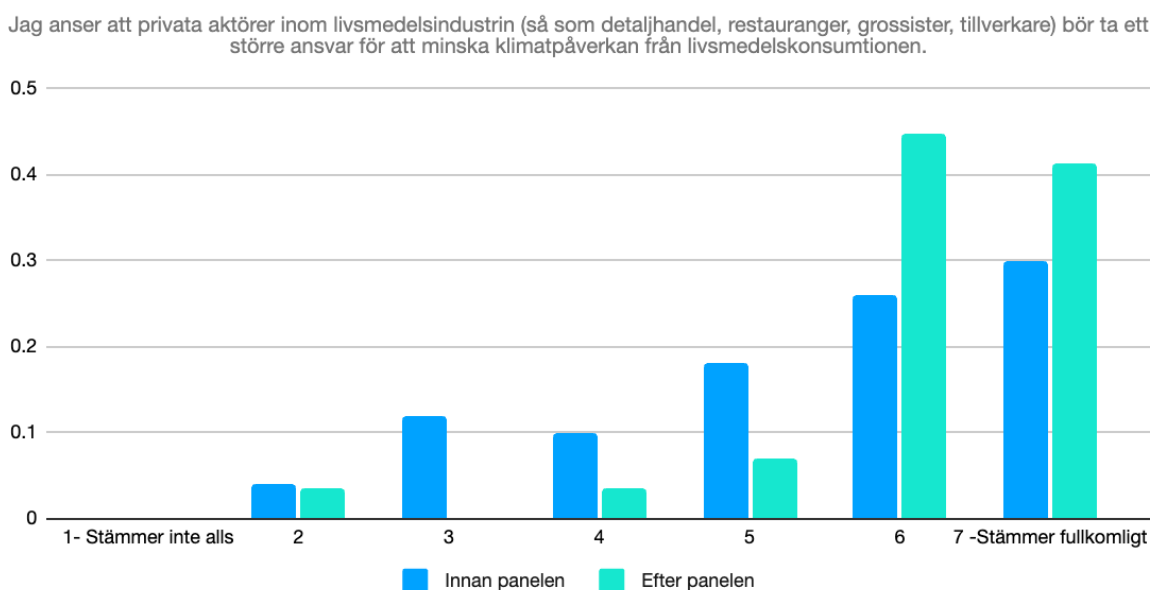
Figur 11.

Samtliga panelister ombads ange huruvida det behövs mer politisk styrning för att minska klimatpåverkan från livsmedelskonsumtionen. Noterbart i diagrammet nedan är att andelen som angav "5" eller högre innan panelens genomförande uppgick till 72 procent. Samma andel var efter panelens genomförande nästan 83 procent.

Figur 12.

Samtliga panelister ombads ange huruvida privata aktörer behöver ta ett större ansvar för att minska klimatpåverkan från livsmedelskonsumtionen. Noterbart i diagrammet nedan är att andelen som angav "6" eller "7 - Stämmer fullkomligt" uppgick till 56 procent. Samma andel var efter panelens genomförande drygt 86 procent.

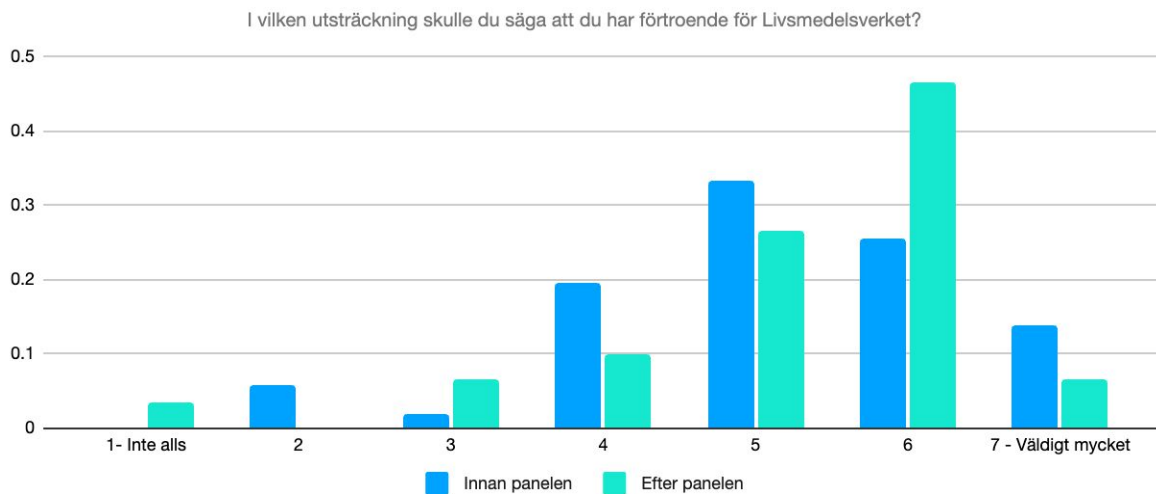

Figur 13.

Förflyttningen som kan ses i dessa frågor visar på en intressant utveckling till följd av panelen men den ska tolkas försiktig eftersom den är svar och antalet svarare är varierande (51 innan, 30 efter). Forskare från programmet MISTRA Food Futures kommer att jämföra dessa svar med de som har samlats i övriga befolkningen.

Samtliga panelister ombads gradera sitt förtroende för Livsmedelsverket i enlighet med frågeställningen nedan. Innan panelens genomförande angav 72,5 procent av de svarande "5" eller högre. Samma andel efter panelens genomförande uppgick till 80 procent. En av de svarande uttryckte att förtroendet för

myndigheten hade ökat i samband med medborgarpanelen då vederbörande hade fått "se ansikten på de som jobbar där och lära sig mer om deras jobb och engagemang".

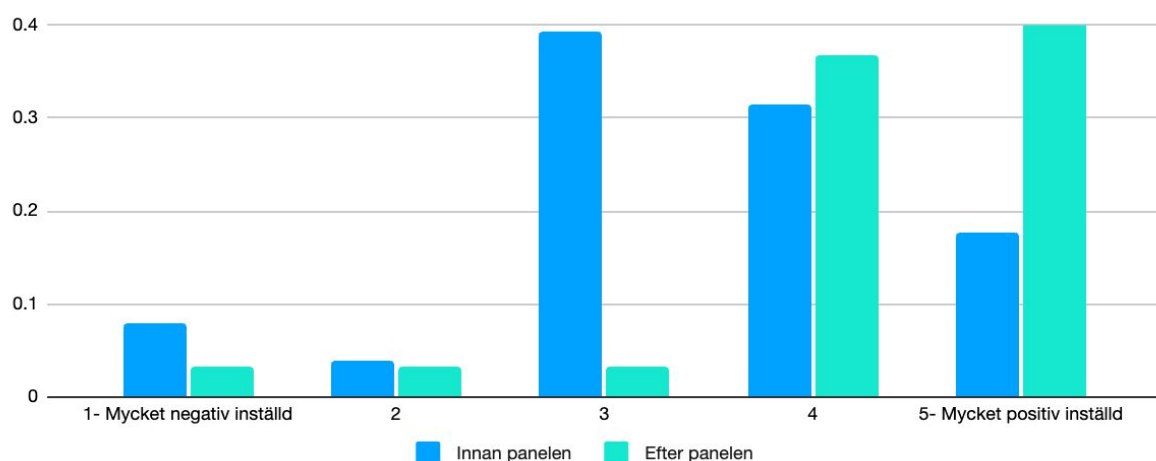

Figur 14.

I en del av enkäten ombads de svarande ta ställning till sex olika policyförslag utifrån en femgradig skala. Dessa förslag kommer också från Mistra Food Futures. Nedan presenteras resultat för policyförslag 5, vilket formulerades enligt följande:

Tänk dig att det läggs fram ett förslag på en reglering som säger att skolor måste ha en klimatbudget (eller en maxgräns av klimatpåverkan) per serverad måltid i genomsnitt. I Sverige bidrar en genomsnittlig måltid till 1,8 kg CO₂-ekvivalenter. Regleringen hade varit i linje med rekommendationer för att vi ska nå målet om maximalt 1,5 graders uppvärmning, vilket innebär 0,5 kg CO₂-ekvivalenter per måltid.

Vad tycker du om ett sådant förslag?

Figur 15. Förslag 5

Policyförslag 5 ger oss det kanske tydligaste exemplet på förändringar ställningstagande. Innan panelens genomförande angav nästan 40 procent av de svarande "3". Samma andel efter panelens genomförande uppgick till 3,3 procent. Andelen som angett "4" eller mer uppgick efter panelen till 90 procent, att jämföra

med 49 procent innan panelens genomförande. Liknande, om än inte lika tydliga, förändringar syns beträffande samtliga sex policyförslag.

Efter panelens genomförande ombads de svarande att även besvara ett antal frågor beträffande deras upplevelse kring att delta i panelen. Bland annat ombads panelisterna ta ställning till i vilken utsträckning hen rekommenderar Livsmedelsverket eller andra myndigheter att genomföra nya paneler i framtiden.

Figur 16.

Två tredjedelar av de svarande anger "7 - Våldigt mycket", och ingen av de svarande anger lägre än "4". Många av respondenterna efterlyser mer tid i framtida paneler, men lovordar också liknande initiativ. En svarande uttrycker sig enligt följande:

"Fler får förståelse över varför samhället ser ut som det gör. Man känner sig hörd när man blir inbjuden till att påverka!"

I intervju uttryckte en annan panelist sig enligt följande:

"Jag tycker detta har varit bra, och jag har under våren kanske påverkat 50 till 100 personer i min omgivning. På så sätt tror jag ännu fler kan bli medvetna och uppmärksamma på val vi gör"

Ett annat sätt att utvärdera panelens utkomst är att titta på Livsmedelsverkets objektiva med processen (se det relevanta avsnittet ovan) och deras tidiga uppfattning av hur dessa uppnåddes. När det gäller kapaciteten för metoden att nå ut till en bred grupp med människor anser Livsmedelsverkets projektansvariga att projektet har varit framgångsrikt, trots vissa brister i representativitet (se avsnitt Genomförande). Även kapaciteten att skapa rekommendationer med individer med olika åsikter upplevs som bekräftad. Dessutom har en tidig analys av rekommendationerna i somras gett mycket insyn till regeringsuppdraget i vilka frågor deltagarna prioriterade och vilka åtgärder de ville se för att nå en mer hållbar och hälsosam livsmedelskonsumtion. Ett exempel är vikten av styrande åtgärder såsom skatter och förbud som återkommer flera gånger rekommendationerna. Ofta är den här typen av åtgärder svårare att införa för beslutfattare än frivilliga råd och där ger medborgarpanelens resultat en större legitimitet till den här typen av åtgärder.

Däremot bedöms medieuppmärksamhet som mycket begränsad så det är svårt att bedöma huruvida dessa rekommendationer skulle tas emot av den allmänna befolkningen. Även om ett antal branschtidningar har bevakat processen kan det sägas att projektet inte nådde, eller i vart fall i skrivande stund inte har nått, hela

vägen fram till den bredare samhällsdebatten. Skälen till detta kan vara många och ligger inte nödvändigtvis inom ramen för projektets rådighet.

Icke desto mindre finns det skäl att i framtida projekt undersöka hur en liknande panel kan arbeta mer strategiskt med kommunikation som syftar till att bidra till samhällsdebatten. Exempelvis skulle panelister kunna uppmuntras att påverka genom andra kanaler såsom sociala medier eller lokala insändare. Journalister eller andra personer skulle även kunna vara föremål för mer formella inbjudningar. Likaledes kan det finnas möjligheter att tillgängliggöra en större del av panelen för den bredare allmänheten, exempelvis i form av inspelade expertpresentationer eller förslagsinlämning.

Det är även för tidigt för att bedöma hur medborgarpanelen kommer påverka hur regeringsuppdragets rapport tas emot av regeringen. När det gäller hur medborgarpanelen har påverkat Livsmedelsverket internt kan man först säga att de flesta medarbetarna (inklusive ledningen) har hört om och följt processen, och att de flesta ser positivt på det. Samtidigt hade effekten kunnat vara större om fler hade involverats eller fått observera träffarna. Nu hoppas teamet på Digidem lab att den här erfarenheten kommer hjälpa Livsmedelsverket och andra organisationer att föra bättre dialoger och tror att metoden skulle kunna återanvändas i fler kontexter, inte minst för att involvera medborgarna framtagandet av Livsmedelsverkets uppdaterade kostråd under det kommande året. Det återstår dock att se hur myndigheten kan finansiera liknande processer utan externt stöd som Vinnovas utlysning för smart policyutveckling.

Lärdomar och iakttagelser

Ta höjd för de logistiska behoven och tillgänglighetsanpassningar

Logistiken har varit mer tidskrävande än väntat och det är rekommenderat att upphandla en aktör som sköter resebokningar men att värskapet stannar i den utförande organisationen. Många personliga kontakter har etablerats under logistikarbetet, vilket troligen har varit en avgörande faktor till att majoriteten av panelisterna valt att fullfölja panelen och den positiva upplevelsen de fick av processen.

Säkerställ digitalt stöd

De två digitala träffarna var en utmaning då vissa av panelisterna var mycket ovana med digitala möten. Det är viktigt att identifiera dessa behov tidigt i processen för att i möjligaste mån kunna avhjälpa dem. Sannolikt bör detta göras i samarbete med lokala stöd som deltagarens bibliotek eller anhöriga då det är svårt att guida på distans.

Överdriv utskick av inbjudningar och skräddarsy kommunikation

Projektet lyckades inte rekrytera det önskade antalet panelister, vilket i sin tur var en anledning till att representativiteten inte nådde önskade nivåer. När liknande rekryteringsprocesser genomförs i framtiden lär det bli avgörande att vidta åtgärder för att undvika liknande situationer. Den första vore att överdriva utskick och bjuda in fler medborgare att delta i medborgarpanelen.

Ett annat sätt att öka antalet respondenter som knappt utforskades under projektet är att skräddarsy kommunikationen till olika målgrupper. Detta kan även innebära att rekrytera deltagare på andra sätt än brev- och SMS-utskick.

Ytterligare potential i kommunikation

Trots ett intresse i branschtidningar för livsmedel och forskningsvärlden har få i den övriga befolkningen fått höra om Livsmedelsverkets medborgarpanel. Med tanke på hur medieuppmärksamhet kan öka legitimiteten för en panels rekommendationer finns det potential för mer kommunikation i framtida projekt.

Mer tid i möten möjliggör fördjupning.

Det är viktigt att erinra sig att panellisterna allt som allt endast arbetade med frågeställningen under cirka 25 timmar. Under det som för många människor motsvarar tre arbetsdagar hann panelen med att lära känna varandra, bekanta sig med frågeställningen, träffa experter, deliberera, producera rekommendationer och slutligen genomföra omröstningen. För framtida processer kan det finnas skäl

att utforska möjligheterna att förlänga tiden panelen tillbringar i möte med varandra. Det är möjligt att detta kan ha potentialen att möjliggöra mer fördjupade åtgärdsförslag och rekommendationer.

Slutord

Avslutningsvis vill projektgruppen framföra ett stort tack till alla de personer som möjliggjort detta i Sverige unika projekt. Även om det finns mycket att lära och utveckla har detta projekt bidragit till att bryta ny mark beträffande medborgarinvolvering och användningen av kollektiv intelligens i beslutsfattande. Livsmedelsverkets medborgarpanel på temat hållbar livsmedelskonsumtion utgör med andra ord en milstolpe, till vilken det kommer finnas anledning att referera till i framtiden.

Slutligen; stort tack till dig som medverkade i panelen! Du har bidragit till innovation, demokrati och hållbar livsmedelskonsumtion i Sverige.

Bild 8. Panelen efter sista träffen

Deltagarnas röster för varje rekommendation

Rekom mendati on	1 Stödjer inte alls	2 Stödjer delvis	3 Stödjer	4 Stödjer starkt	5 Stödjer i högsta grad	Genom- snitt
Grupp 1						
1.1	1	3	8	18	16	4
1.2	1	4	10	14	17	3.9
1.3	3	7	13	12	11	3.5
1.4	1	3	12	14	16	3.9
1.5	1	5	9	10	21	4
1.6	5	7	4	14	15	3.6
1.7	2	3	6	15	19	4
1.8	4	5	7	9	20	3.8
1.9	5	4	9	15	12	3.6
Grupp 2						
2.1	4	7	8	4	21	3.7
2.2	4	7	13	10	10	3.3
2.3	1	7	3	14	19	4
2.4	6	8	8	8	14	3.4
2.5	3	1	13	16	11	3.7
Grupp 3						
3.1	4	10	4	10	17	3.6
3.2	5	8	6	11	15	3.5
3.3	4	7	9	14	11	3.5
3.4	4	7	13	9	12	3.4
3.5	6	1	7	10	21	3.9
Grupp 4						

DIGIDEM LAB

4.1	3	6	6	12	17	3.8
4.2	1	5	5	14	19	4
4.3	1	2	12	12	17	4
4.4	3	6	6	12	17	3.8
4.5	3	8	7	10	16	3.6
4.6	2	7	12	7	16	3.6
Grupp 5						
5.1	0	3	10	12	19	4.1
5.2	3	2	13	8	18	3.8
5.3	2	2	9	15	16	3.9
5.4	1	2	11	13	17	4
5.5	6	5	14	7	12	3.3
Grupp 6						
6.1	3	10	6	7	18	3.6
6.2	2	6	12	12	12	3.6
6.3	1	2	10	12	19	4
6.4	2	3	11	12	16	3.8
6.5	2	8	8	9	17	3.7
6.6	2	5	9	14	14	3.8
6.7	1	6	13	8	16	3.7
6.8	6	7	14	9	8	3.1
6.9	3	4	9	9	19	3.8
6.10	3	4	5	8	24	4

Antal deltagare per kategori för varje kriterium

	Kategori	Önskat antal	Önskat (just.)	Antal	Skillnad
Ålder	16-24 år	14	12	10	-2
	25-34 år	16	14	10	-4
	35-44 år	9	8	11	3
	45-54 år	9	7	6	-1
	55-64 år	8	7	8	1
	65-74 år	7	6	7	1
	75+ år	7	6	8	2
Kön	Män	35	30	25	-5
	Kvinnor	35	30	35	5
Region	Stockholm	16	14	18	4
	Uppsala	3	2	1	-1
	Södermanland	2	2	1	-1
	Östergötland	3	3	0	-3
	Jönköping	2	2	1	-1
	Kronoberg	1	1	0	-1
	Kalmar	2	1	1	0
	Gotland	1	1	1	0
	Blekinge	1	1	2	1
	Skåne	9	8	6	-2
	Halland	2	2	3	1
	Västra Götaland	12	9	11	2
	Värmland	2	2	1	-1
	Örebro	2	2	2	0
	Västmanland	2	2	2	0
	Dalarna	2	2	1	-1
	Gävleborg	2	2	2	0
	Västernorrland	2	1	0	-1
	Jämtland	1	1	1	0
	Västerbotten	2	2	3	1
Norrbottn	2	1	3	2	
Kommuntyp	Storstad	26	22	25	3
	Större stad	28	24	22	-2
	Landsbygd	16	14	13	-1
Utbildningsnivå	Förgymnasial	12	10	5	-5
	Gymnasial	30	26	18	-8
	Eftergymnasial	28	24	37	13
	Total	70	60	60	

Tabellen ovan innehåller tre kolumner med antal deltagare. Den första (*Önskat antal*) redovisar hur många deltagare förväntades efter att projektgruppen bestämde vilka kriterier skulle gälla för rekryteringen och vilka vägval man skulle göra. Det bestämdes till exempel att överrepresentera unga personer för att ta hänsyn till Livsmedelsverkets mål att rikta sig särskilt mot barn och unga. På samma sätt bestämde man att försöka få deltagare från Sveriges samtliga regioner, trots att Gotland och Kronoberg inte hade tillräckligt många invånare för det. Tredje kolumnen (*Antal*) redovisar hur många deltagare det blev som tillhörde dessa olika kategorier. Andra kolumnen (*Önskat (just.)*) har tillagts för att kunna utvärdera representativiteten även om panelens deltagare blev färre än förväntat. Sista kolumnen (*Skillnad*) visar skillnaden mellan kolumn 2 och 3.

DIGIDEM LAB

Livsmedelsverket
Swedish Food Agency